

Evaluarea tendințelor și perspectiveilor macroeconomice ale Republicii Moldova în contextul riscurilor de securitate

Raport de țară

Decembrie, 2024

Autori (în ordine alfabetică):

Adrian Lupusor

Corina Gaibu

Ecaterina Rusu

Marina Soloviova

Stas Madan

Despre Expert-Grup

Expert-Grup este un think-tank specializat în cercetarea economică și a politicilor publice. Ne poziționăm ca un think-tank neutru din punct de vedere politic și ideologic și nu reprezentăm niciun interes economic, corporativ și politic.

Misiunea noastră este de a împuternici cetățenii, firmele, mass-media și factorii de decizie politică să devină agenți activi ai dezvoltării incluzive și durabile în țara lor, prin analize și consultanță independente, politici bazate pe dovezi și mobilizarea comunităților. Pentru a-și îndeplini misiunea, Expert-Grup urmărește 3 priorități strategice:

1. Oferim cercetări independente, consultanță și perspective analitice cu privire la problemele economice și sociale majore care ar ajuta societatea să devină mai rezilientă și mai incluzivă.
2. Împuternicim comunitățile, mass-media și firmele să responsabilizeze autoritățile publice centrale și locale și să presteze servicii și bunuri publice adecvate pentru populație.
3. Ne propunem să devenim o resursă de expertiză pentru OSC-urile locale.

Despre autorii raportului

Adrian Lupusor - Peste 15 ani în cercetarea și analiza politicilor, inclusiv analiza datelor, modelarea econometrică, formularea de propuneri de politici, efectuarea de analize de impact a politicilor, monitorizarea implementării reformelor în domeniile economic și financiar, precum și promovarea activităților de advocacy pentru reforme. Peste 10 ani de experiență în managementul proiectelor și conducerea echipelor de implementare a proiectelor în domenii precum dezvoltarea strategiilor de investiții și creștere economică pentru Guvern, furnizarea de proiecte de asistență tehnică diferitelor organisme guvernamentale în domenii economice și financiare, elaborarea analizelor de politică economică, formularea de prognoze etc.

Corina Gaibu – Peste 15 ani de experiență în finanțe și inginerie, inclusiv implementarea proiectelor de dezvoltare de politici și promovare care abordează eficiența energetică în clădiri; cercetarea și analiza politicilor, inclusiv analiza datelor; coordonarea proiectelor de pilotare, inclusiv a măsurilor de eficiență energetică și supravegherea lucrărilor echipelor de ingineri și arhitecți; analiza, dezvoltarea și pilotarea de mecanisme financiare pentru proiecte de eficiență energetică, promovarea politicilor de dezvoltare și a instrumentelor de guvernanță în sectorul rezidențial, 5 ani de experiență în consiliile de administrare a instituțiilor publice, în particular în sectorul energetic.

Ecaterina Rusu – Economist cu peste 10 ani de experiență atât în sectorul privat, cât și în cel public, parcursul profesional incluzând roluri la instituții financiare axate pe analiza datelor, politica macroprudențială și reglementarea sectorului financiar. În cadrul centrului analitic Expert-Grup, activitățile sunt axate pe elaborarea analizelor și studiilor ce țin de dezvoltarea economică, guvernanța corporativă și finanțele publice, care să ofere suport bazat pe dovezi în formularea politicilor publice.

Marina Soloviova – Peste 18 ani de experiență profesională, dintre care 15 ani în statistică macroeconomică și cercetare în cadrul unei bănci centrale și 3 ani în activități de cercetare și advocacy în cadrul unei organizații a societății civile. A fost implicată în producerea și analiza statisticii sectorului extern și cercetări legate de metodologie, a contribuit la principalele publicații și baze de date ale Băncii Naționale a Moldovei. A participat la proiecte legate de analiza și prognoza macroeconomică, evaluarea reformelor și politicilor economice, elaborarea de documente de politici publice, educație financiară.

Stas Madan - Peste 14 ani de activitate profesională (10 ani în sectorul privat - și 4 ani în sectorul asociativ), acoperind domenii precum mediul de afaceri și IMM-urile, comerțul internațional, monitorizarea evoluției macroeconomice și a investițiilor, studii sectoriale și concurențiale. 10 ani de activitate în domeniul consultanței în afaceri cu contact direct cu antreprenori de toate categoriile, atât IMM-uri locale, cât și investitori străini. Expertiză în dezvoltarea afacerilor, guvernanță corporativă, analiză de date, planificare strategică și macroeconomie. Contribuție la elaborarea unor documente de politici publice privind activitatea economică.

Abrevieri

AOD	Asistența oficială pentru dezvoltare
ATP	Preferințe comerciale autonome
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BM	Banca Mondială
BNM	Banca Națională a Moldovei
BNS	Biroul Național de Statistică
BPN	Bugetul public național
CEFTA	Acordul Central European al Comerțului Liber
CFG	Criza financiară globală
CNPF	Comisia Națională pentru Piețele Financiare
CSI	Comunitatea Statelor Independente
DCFTA	Zona de liber schimb aprofundată și cuprinzătoare
EFTA	Asociația Europeană a Liberului Schimb
ECE	Europa Centrală și de Est
f-a-p	Față de anul precedent
FMI	Fondul Monetar Internațional
GFS	Statistici privind finanțele publice
GUAM	Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică
IT	Tehnologia informației
LRC C	Indicatorul de acoperire a necesarului de lichiditate
MDL	Leul moldovenesc
MDED	Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
MFN	Cea mai favorizată națiune
MSE	Bursa de Valori din Moldova
NPL	Credite neperformante
OCN	Organizații de credit nebancare
OMC	Organizația Mondială a Comerțului
PAS	Partidul Acțiune și Solidaritate
PIB	Produsul intern brut
PPP	Paritatea puterii de cumpărare
TRIPS	Acordul privind aspectele legate de comerț ale drepturilor de proprietate intelectuală
UE	Uniunea Europeană
USD	Dolar american

Cuprins

<i>Despre Expert-Grup</i>	2
<i>Abrevieri</i>	4
<i>Cuprins</i>	5
<i>Lista figurilor</i>	6
<i>Lista tabelelor</i>	8
1. Introducere	9
2. Evoluțiile politice interne și externe și impactul economic al acestora	10
3. Stabilitate macroeconomică	13
3.1 Stabilirea politicii macroeconomice (actori-cheie, obiective de politică, indicatori-țintă)	13
3.1.1. Independența băncii centrale, politica monetară/regimul cursului de schimb, indicatorii-țintă și valorile acestora	13
3.1.2 Obiective de politică fiscală, canale de coordonare între politica fiscală și politica monetară	14
3.1.3 Condiționalități externe impuse configurării politicii macroeconomice interne	15
3.2 Stabilitatea macroeconomică: perspectivă istorică și situația actuală	16
3.2.1 Creșterea economică, structura sectorială și a cererii agregate	16
3.2.2 Balanța de plăți: contul curent; contul financiar.....	19
3.2.3 Situația fiscală: structura administrației publice, deficitul fiscal, datoria publică.....	22
3.2.4 Fluxurile de ajutor financiar extern și impactul acestora asupra balanței de plăți și a bugetului	25
3.3 Surse primare de fragilitate macroeconomică și riscuri macroeconomice majore	30
3.3.1 Perspective macroeconomice.....	30
3.3.2 Vulnerabilități interne.....	31
3.3.3 Provocări externe legate de războiul din Ucraina.....	32
4. Stabilitatea sectorului financiar în Moldova	34
4.1 Introducere	34
4.2 Sectorul bancar – date cheie	35
4.3 Instituții financiare nebankare – date-cheie	39
4.4 Reglementarea financiară	41
5. Relațiile economice externe	43
5.1	43
5.1.1 Angajamente legate de apartenența la OMC	43
5.1.2 Acorduri comerciale preferențiale	43
5.1.3 Acorduri bilaterale și multilaterale de investiții	43
5.3 Fragilitatea comerțului cu mărfuri	44
5.3.1 Structura geografică a exporturilor și importurilor.....	44
5.3.2 Structura exporturilor și importurilor după nivelul de prelucrare (categorii MTN).....	45

5.3.3 Concentrarea exporturilor și importurilor la nivel de produs	47
5.3.4 Indici de similitudine/complementaritate comercială cu potențialii parteneri comerciali.....	47
5.3.5 Tratatamentul reexporturilor.....	48
5.3.6 Expunerea la importurile de aprovizionare cu energie	48
5.4 Comerțul cu servicii.....	49
5.5 ISD și investiții de portofoliu	50
5.5.1 Tendințele intrărilor și ieșirilor de ISD.....	50
5.5.2 Investiții de portofoliu	51
5.6 Fragilitatea legată de mobilitatea personală	52
5.6.1 Lucrătorii emigranți și imigranți, impactul migrației asupra ofertei de forță de muncă.....	52
5.6.2 Mărimea totală a remiterilor, rolul remiterilor în stabilitatea macroeconomică.....	53
5.6.3 Geografia remiterilor	53
Capitolul 6. Sectorul energetic din Moldova: prezentare generală, dependențe și perspective 55	
6.1. Fondul energetic al țării	55
6.1.1. Structura aprovizionării cu energie.....	56
6.1.2. Dezvoltarea infrastructurii de distribuție a energiei	57
6.2. Consumul de energie, producția internă de energie și importul de energie.....	58
6.2.1. Consumul de energie	58
6.2.2. Producția internă de energie	60
6.2.3. Importurile de energie.....	62
6.3. Energia din surse regenerabile: dezvoltare și potențial	64
6.4. Politici și perspective energetice	66
7. Surse de vulnerabilitate și factori de risc în Moldova	71
7.1 Situația macroeconomică	71
7.2 Sectorul financiar.....	72
7.3 Relațiile economice externe.....	73
7.4 Energie	74
8. Recomandări de politică	75
8.1 Stabilitatea macroeconomică.....	75
8.2 Sectorul financiar.....	76
8.3 Relațiile economice externe.....	76
8.4 Sectorul energetic.....	77

Lista figurilor

Figura 1. PIB, consum privat și formare brută de capital fix, față de anul precedent (f-a-p), %	19
Figura 2. Soldul contului curent și principalele componente (% relativ la PIB)	20
Figura 3. Exporturi, importuri și balanța bunurilor (% din PIB)	21

Figura 4. Exporturi, importuri și balanța serviciilor (% din PIB)	21
Figura 5. Remiteri personale (% la PIB)	22
Figura 6. Investiții directe, pasive, fluxuri nete și stocuri la sfârșitul anului (% relativ la PIB)	22
Figura 7. Venituri, cheltuieli (axa stângă), împrumuturi nete și finanțarea BPN (axa dreaptă), % din PIB	24
Figura 8. Structura veniturilor bugetului public național	25
Figura 9. Datoria publică (miliarde lei) și ponderea datoriei publice raportat la PIB	26
Figura 10. Asistența oficială netă pentru dezvoltare (AOD) și ajutor oficial primit (în dolari SUA, prețuri curente)	27
Figura 11. Cooperarea internațională curentă pentru Moldova (granturi, ajutor umanitar, inclusiv sub formă de bunuri - alimente, îmbrăcăminte, medicamente etc.), milioane USD	27
Figura 12. Masa monetară (M3) și principalele sale componente	29
Figura 13. Rata anuală a inflației și dezagregarea acesteia pe componente	30
Figura 14. Evoluția ratelor dobânzilor, %	31
Figura 15. Raportul dintre activele din sistemul bancar și PIB, %	37
Figura 16. Dinamica depozitelor în sectorul bancar, total, mil. MDL și ponderea celor în valută străină, %	38
Figura 17. Dinamica creditelor bancare, total, mil. MDL și ponderea celor în valută străină, %	38
Figura 18. Evoluția sectorului de asigurări în Moldova	41
Figura 19. Evoluția structurii exporturilor brute de bunuri, pe țări principale, %	45
Figura 20. Evoluția structurii importurilor brute de mărfuri, pe țări principale, %	46
Figura 21. Structura exporturilor brute pe etape de prelucrare (categorii MTN), % din total	47
Figura 22. Structura exporturilor de mărfuri finite/procesate (categorii MTN), 2023, %	47
Figura 23. Structura importurilor de produse finite/procesate (categorii MTN), 2023, %	47
Figura 24. Indicele de concentrație Herfindahl-Hirschman la nivel de produs, pentru exporturi și importuri	48
Figura 25. Reexporturi de bunuri, % din exporturile brute	49
Figura 26. Importurile nete de energie, % din consumul final de energie în tone echivalent petrol	50
Figura 27. Structura exporturilor de servicii pe tipuri, % din totalul exporturilor de servicii	50
Figura 28. Investiții străine directe în Moldova (capital propriu și datorii), poziții la sfârșitul anului, milioane USD	51
Figura 29. Investiții străine directe în Moldova: stoc acumulat la sfârșitul anului (capital propriu și datorii), pe țări, milioane USD	51
Figura 30. Investiții străine directe în Moldova: stocul acumulat la sfârșitul anului (capital propriu și datorii), pe activități economice, milioane USD	52
Figura 31. Migranți în vârstă aptă de muncă (15-64 de ani), persoane	53
Figura 32. Remiteri personale, intrări (balanță de plăți)	54
Figura 33. Transferuri de bani din străinătate în favoarea persoanelor fizice prin canale formale (bănci sau sisteme de transfer de bani), milioane USD	55
Figura 34. Ponderea fiecărei surse în aprovizionarea totală cu energie, 2022	57
Figura 35. Evoluția mixului de aprovizionare cu energie, %	57

Figura 36. Evoluția intensității energetice în Moldova, Mondial, România și Ucraina. Aprovizionarea cu energie raportată la PIB (PPP), MJ/mii USD (PPP 2015)	58
Figura 37. Compararea intensității energetice, 2022. Aprovizionarea cu energie raportată la PIB (PPP), MJ/mii USD (PPP 2015)	58
Figura 38. Consumul total de energie finală în funcție de sursă, ktep	60
Figura 39. Consumul total de energie finală pe sectoare, ktep	60
Figura 40. Aprovizionarea totală cu energie, producția internă de energie și importul net de energie, ktep	61
Figura 41. Producerea de energie electrică casnică după sursa de energie, GWh	61
Figura 42. Producerea de energie electrică casnică prin sursă regenerabilă de energie, GWh	62
Figura 43. Importurile nete de energie în funcție de sursa de energie, ktep	64
Figura 44. Ponderea importurilor în aprovizionarea cu energie	64
Figura 45. Evoluția importurilor de produse combustibile pe țări în perioada 2010-2022, %	65
Figura 46. Importul de produse petroliere pe țări în 2022, %	65
Figura 47. Emisii de CO ₂ raportat la PIB (PPP 2015), kg CO ₂ / USD din PIB	66
Figura 48. Ponderea surselor regenerabile de energie, a surselor cu emisii scăzute de CO ₂ și a combustibililor fosili în producția de energie electrică, %	66
Figura 49. Ponderea energiei din surse regenerabile (surse regenerabile moderne) în consumul final de energie, %	67

Lista tabelelor

Tabelul 1. Indicatori aferenți PIB, f-a-p, %	19
Tabelul 2. Structura cheltuielilor publice a Republicii Moldova, clasificarea funcțională, % din total	24
Tabelul 3. Indicatori de prognoză economică pentru Moldova	31

1. Introducere

Republica Moldova, având o economie mică și deschisă în tranziție, a fost întotdeauna expusă la numeroase șocuri și volatilități. De cele mai multe ori, acestea au fost induse de expunerea la sectorul agroalimentar și, respectiv, de evenimentele climatice extreme (în primul rând secete), de competitivitatea scăzută și atractivitatea investițională care au condus la un deficit de cont curent ridicat, precum și de instituțiile slabe care au cauzat instabilitate politică, corupție și chiar crize (de exemplu, criza bancară în urma "fraudei de 1 miliard de dolari" din 2014).

Volatilitatea economiei moldovenești a crescut semnificativ din 2020, în primul rând din cauza unei serii de șocuri externe care au agravat vulnerabilitățile interne menționate mai sus. Și anume, pandemia COVID din 2020, care s-a suprapus cu o secetă majoră, a dus la recesiune economică și un deficit bugetar ridicat; criza energetică care a început în toamna anului 2021 a provocat o inflație de 34% în 2022 și o rată a sărăciei în creștere; invazia rusă în Ucraina în 2022 a făcut din Moldova cea mai expusă țară, după Ucraina, din cauza proximității geografice și a dependenței energetice de Rusia, subminând și mai mult dinamica economică, atractivitatea investițională și exporturile.

Raportul analizează modul în care economia moldovenească s-a adaptat la aceste șocuri fără precedent, cât de eficient a răspuns Guvernul și ce schimbări au provocat aceste crize în politica macroeconomică și în sistemele financiare și energetice ale țării. Raportul conține nu numai o analiză descriptivă a evoluțiilor recente, ci oferă și informații analitice asupra principalelor surse de vulnerabilități și formulează recomandări de politică pentru abordarea acestora.

Analiza a fost realizată în baza datelor statistice colectate din sursele deschise ale Biroului Național de Statistică (BNS), Băncii Naționale a Moldovei (BNM), Băncii Mondiale, Fondului Monetar Internațional (FMI) și a altor surse fiabile de date și informații menționate în raport. Din lipsă de date statistice fiabile, raportul nu acoperă raioanele de est ale Republicii Moldova (regiunea transnistreană) - teritoriul țării care nu este controlat de autoritățile constituționale.

Documentul conține 8 capitole. După introducere, aceasta descrie evoluțiile politice interne și externe și impactul macroeconomic al acestora (capitolul 2), urmată de analiza sectoarelor și politicilor-cheie (stabilitatea macroeconomică – capitolul 3; stabilitatea sectorului financiar – capitolul 4; relațiile economice externe – capitolul 5; sectorul energetic – capitolul 6), un rezumat al principalelor surse de vulnerabilitate (capitolul 7) și recomandări de politici (capitolul 8).

Raportul a fost realizat de către Centrul Analitic Independent Expert-Grup, cu sediul în Republica Moldova.

2. Evoluțiile politice interne și externe și impactul economic al acestora

De la obținerea independenței, peisajul politic al Moldovei a fost marcat de o luptă între orientările pro-ruse și cele pro-europene, însă vectorul actual al politicii externe indică o direcție clară spre integrarea europeană. În primul deceniu de independență (1991-2000), eforturile politice externe ale Moldovei s-au concentrat pe consolidarea statutului de stat suveran și stabilirea relațiilor diplomatice cu comunitatea internațională, rămânând însă puternic dependentă economic de Rusia. Următorul deceniu (sub conducerea Partidului Comunist (2001-2009)) a fost marcat de o tentativă de echilibrare între legăturile istorice cu Rusia și aspirațiile pro-europene. La începutul anilor 2000, politica externă a avut o orientare pro-rusă, axată pe întărirea relațiilor cu Rusia și Comunitatea Statelor Independente (CSI), care era atunci principalul partener comercial al Moldovei. Cu toate acestea, începând cu anul 2003, după respingerea inițiativei de federalizare a Moldovei propusă de Federația Rusă, relațiile cu Rusia au devenit mai tensionate, iar țara a început să exploreze relații mai profunde cu Uniunea Europeană (UE). În 2005, cu un consens politic larg, a fost adoptat Planul de Acțiuni UE-Moldova, care stabilea oficial integrarea europeană ca obiectiv strategic național. Însă, această reorientare a atras o reacție dură din partea Rusiei, care a apelat la diverse embargouri și restricții comerciale pentru a destabiliza situația internă. Drept răspuns, în 2008, UE a oferit Moldovei regimul Preferințelor Comerciale Autonome (ATP), pentru a reduce impactul economic al înrăutățirii relațiilor cu Rusia și pentru a sprijini parcursul european al țării.

Schimbările politice din 2009 au adus la guvernare o coaliție pro-europeană, cunoscută sub numele de Alianța pentru Integrare Europeană (AIE), care a utilizat integrarea europeană ca principala sursă de legitimitate politică. În acest context, în 2010 au început negocierile pentru Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, semnat în 2014, și care include și Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA). Acest acord a marcat un progres semnificativ în consolidarea relațiilor economice cu UE, stimulând exporturile Moldovei către piața comunitară și atenuând pierderile provocate din reducerea exporturilor pe piața CSI. Totodată, ca rezultat al dialogului bilateral intens cu UE, Republica Moldova a devenit în 2014 prima țară din cadrul Parteneriatului Estic care a obținut regimul liberalizat de vize, Moldova fiind considerată un exemplu de succes. Cu toate acestea, perioada de glorie a fost de scurtă durată, viitorul european al Moldovei fiind subminat de o serie de provocări majore. Printre acestea s-au numărat fraudă bancară din 2014, instabilitatea politică, corupția endemică și coalițiile guvernamentale fragile care au deviat de la dezideratul autentic de integrare europeană. Aceste probleme au condus, în perioada 2015-2019, la transformarea Moldovei într-un stat „capturat” de influențele oligarhice, erodând progresele anterioare.

Alegerea directă a Maiei Sandu ca președinte în 2020 (în urma înfrângerii lui Igor Dodon - lider de facto al Partidului Socialiștilor, cu orientare pro-rusă), și victoria covârșitoare a noilor actori politici pro-europeni (Partidul Acțiune și Solidaritate – PAS) la alegerile parlamentare anticipate din 2021 au pus capăt anilor de guvernare a coalițiilor instabile. Guvernul PAS și-a asumat angajamentul de a consolida statul de drept, de a combate corupția

sistemică și de a avansa reformele necesare pentru integrarea Republicii Moldova în UE, cu un accent major pe reforma sistemului judiciar. Cu toate acestea, procesul de reformare rămâne lent și întâmpină o rezistență semnificativă. Totuși, în ciuda provocărilor, Moldova a înregistrat progrese notabile în îmbunătățirea indicelui de percepție a corupției, de pe locul 120 în 2019 pe locul 76 în 2023.

Noul guvern pro-european al Republicii Moldova nu a fost bine întâmpinat de Rusia, care a luat o poziție politică mai dură. Principalul instrument de manipulare a fost contractul de furnizare a gazelor naturale dintre Gazprom și Moldovagaz, care expira la sfârșitul anului 2021. Negocierile pentru reînnoirea acestui contract au fost dificile, iar acordul la care s-a ajuns prevede prețurile legate de cotațiile internaționale la gaze, care pe fondul crizei energetice globale au implicat o creștere de peste 5 ori față de prețurile anterioare de import. În ciuda majorării semnificative a prețurilor la gaze, Moldova a reușit să-și îndeplinească obligațiile de plată către Gazprom și să ofere compensații pentru populație și întreprinderi, în efortul de a atenua impactul creșterii facturilor. Pentru a face față crizei energetice și efectelor pandemiei COVID-19, țara s-a bazat pe sprijinul financiar al partenerilor internaționali. După preluarea mandatului în august 2021, noul guvern a semnat un Memorandum de politici economice și financiare cu FMI, care a inclus un pachet de finanțare în valoare de 560 de milioane de dolari (majorat ulterior la 815 milioane de dolari), pentru următorii trei ani. Tot în 2021, Comisia Europeană a anunțat un plan de redresare economică și reziliență pentru Republica Moldova, în valoare de 600 de milioane de euro, debursarea fondurilor fiind condiționată de progresul în implementarea reformelor asumate de guvern.

Războiul declanșat de Rusia împotriva Ucrainei a generat provocări majore pentru Republica Moldova, dar a accelerat totodată agenda sa de integrare europeană. Condamnând invazia rusă și aliniindu-se sancțiunilor UE împotriva Rusiei, Moldova s-a confruntat cu o criză economică și de securitate semnificativă. Acesta s-a transpus în perturbarea comerțului, dar și aducerea în prim plan a insecurității energetice, culminând cu o criză a energiei electrice. Fiind dependentă de energia produsă de centrala electrică din regiunea transnistreană, care funcționează pe bază de gaz rusesc, Moldova s-a confruntat cu dificultăți majore în asigurarea aprovizionării cu energie electrică a țării. Cu toate acestea, situația de urgență a determinat o sincronizare accelerată a sistemului energetic al Moldovei cu Sistemul Energetic Continental European. Această măsură a deschis calea pentru diversificarea surselor de energie electrică și pentru reducerea dependenței de furnizările din regiunea transnistreană și de gazele rusești.

Statutul raioanelor din estul Moldovei (al regiunii Transnistrene) rămâne nerezolvat și reprezintă o sursă majoră de tensiune și instabilitate pentru Republica Moldova, întrucât regiunea rămâne în afara controlului autorităților constituționale ale țării. Prezența ilegală a trupelor ruse și a depozitelor de armament în Transnistria rămâne o sursă de risc. Chiar dacă autoritățile Moldovei au cerut Rusiei să-și retragă trupele din Transnistria, Rusia continuă să afirme că își va menține trupele acolo. Deși autoritățile din Transnistria susțin în mare măsură politicile rusești, acestea au evitat să facă declarații explicite și provocatoare despre războiul din

Ucraina. În ciuda înclinației pro-ruse, Transnistria are legături economice puternice cu UE, care reprezintă destinația pentru mai mult de două treimi din exporturile regiunii.

Într-un mediu atât de dificil, Moldova a optat mai mult ca niciodată pentru o politică externă activă pentru a mobiliza sprijinul internațional. În iunie 2023, țara a găzduit a doua reuniune a Comunității Politice Europene, un eveniment care a reunit lideri din întreaga Europa. Această întâlnire a avut o semnificație deosebită, fiind un simbol al susținerii comune pentru soluționarea problemelor legate de securitate, stabilitate și prosperitate. De asemenea, Republica Moldova a decis să se retragă din mai multe acorduri din cadrul CSI ce țin de securitate și apărare.

În contextul perturbărilor grave ale lanțurilor comerciale din regiune, Uniunea Europeană a intensificat sprijinul acordând măsuri suplimentare de liberalizare a comerțului, prin suspendarea taxelor vamale și a contingentelor tarifare care încă se aplicau unor produse agricole. În cadrul aceleași inițiative, Marea Britanie a ridicat tarifele pentru aceleași produse agricole, în baza Acordului de parteneriat strategic, comerț și cooperare cu Moldova. Totodată, pentru a extinde oportunitățile comerciale, la doi ani după începerea negocierilor, la începutul anului 2023, EFTA și Republica Moldova au încheiat un acord cuprinzător de liber schimb. Astfel, de-a lungul timpului, Moldova a reușit să se decupleze de dependența față de Rusia ca principală piață de export. În prezent, aproximativ două treimi din exporturile de bunuri ale Moldovei sunt destinate pieței Uniunii Europene (65% în 2023). De asemenea, Uniunea Europeană rămâne principalul partener economic al Moldovei în toate domeniile: comerțul cu bunuri și servicii, investițiile directe, asistența externă.

O etapă istorică pentru Moldova a avut loc în iunie 2022, când, alături de Ucraina, a obținut statutul de țară candidată la Uniunea Europeană, la doar trei luni după depunerea cererii oficiale de aderare. În decembrie 2023, statele membre ale UE au aprobat deschiderea negocierilor de aderare, iar în iunie 2024 acestea au fost oficial deschise, confirmând angajamentul Moldovei de a implementa agenda de reforme a UE. Astfel, vectorul european al țării a primit un sprijin fără precedent. Totuși, procesul de aderare la UE poate dura mai mulți ani, fiind condiționat de implementarea reformelor de către Moldova.

Cu toate acestea, situația rămâne una fragilă. Alegerile prezidențiale, în care Maia Sandu a candidat din nou și a obținut victorie alături de referendumul privind integrarea europeană din octombrie 2024, au determinat opoziția și forțele pro-ruse să răspândească dezinformare și haos, încercând să reorienteze direcțiile geopolitice ale țării. În timp ce referendumul de succes în favoarea unei integrări mai profunde în UE va consolida și mai mult poziția pro-europeană a țării, este evident că Rusia nu va renunța la acțiunile sale ostile împotriva Moldovei. Prin urmare, consolidarea sistemului național de securitate ar trebui să fie o prioritate pentru Republica Moldova pentru următorii ani.

3. Stabilitate macroeconomică

3.1 Stabilirea politicii macroeconomice (actori-cheie, obiective de politică, indicatori-țintă)

3.1.1. Independența băncii centrale, politica monetară/regimul cursului de schimb, indicatorii-țintă și valorile acestora

Banca Națională a Moldovei (BNM) este instituția responsabilă de conducerea politicii monetare și valutare. Potrivit articolului 4 din Legea nr. 548/1995¹ privind Banca Națională a Moldovei, obiectivul principal al BNM este asigurarea și menținerea stabilității prețurilor. În plus, fără a aduce atingere obiectivului principal, BNM urmărește asigurarea stabilității și viabilității sistemului bancar și susținerea politicii economice generale a Guvernului. Este demn de remarcă faptul că această dispoziție este în vigoare din 2006. Anterior, obiectivul principal al BNM a fost realizarea și menținerea stabilității monedei naționale. BNM măsoară cantitativ stabilitatea prețurilor în funcție de indicele prețurilor de consum (IPC) publicat lunar de BNS. Urmând o strategie de politică monetară pe termen mediu, BNM vizează o rată anuală a inflației de 5%, cu o bandă simetrică de $\pm 1,5$ puncte procentuale. În conformitate cu ținta declarată a inflației, regimul cursului de schimb al BNM este unul flotant gestionat. Evitarea unui curs fix sau crawling² permite economiei să răspundă în mod adecvat la semnalele de preț asociate cu șocurile externe și interne.

Intervențiile pe piața valutară sunt limitate la cele necesare pentru a sprijini implementarea operațiunilor de piață deschisă, în măsura în care sunt necesare pentru atingerea țintei de inflație și nu interferează cu fundamentele pieței valutare. Cu toate acestea, BNM își păstrează dreptul de a interveni pentru atenuarea fluctuațiilor excesive ale cursului de schimb, oprirea operațiunilor speculative și completarea activelor de rezervă, fără a aduce atingere țintei inflației. De exemplu, în februarie și martie 2022, după invazia rusă a Ucrainei, când populația s-a grăbit la casele de schimb valutar pentru a-și schimba moneda națională în dolari americani (USD) și Euro, BNM a vândut 370 de milioane de dolari din rezervele sale pentru a stabiliza piața. Acest lucru a împiedicat o depreciere bruscă a leului moldovenesc (MDL) și o inflație și mai înaltă față de ce a fost.

Conform Planului Strategic "BNM 2025"³, BNM are o matrice de 7 obiective strategice: i) Consolidarea cadrului de politică monetară și eficientizarea implementării politicii monetare, ii) Consolidarea funcției de stabilitate financiară și a supravegherii macroprudențiale, iii) Consolidarea funcției de supraveghere în ceea ce privește sectorul financiar-bancar și nebancar, iv) Dezvoltarea continuă a infrastructurilor pieței financiare și promovarea plăților fără numerar, v) Sporirea calității monedei naționale și consolidarea funcției de asigurare cu moneda națională

¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143069&lang=ro#

² O ancorare de tip „crawling peg” este o bandă de rate pe care o monedă cu rată de schimb fixă este lăsată să fluctueze. Este vorba despre o cumpărare sau o vânzare coordonată de valută pentru a menține moneda în interval.

³ <https://www.bnm.md/en/content/strategic-plan-national-bank-moldova-bnm-2025>

în numerar, vi) Consolidarea rezilienței și agilității instituționale, și vii) Dezvoltarea și valorificarea capitalului uman.

Conform Legii nr.548-XIII din 21.07.1995, BNM este guvernată de un Consiliu de Supraveghere compus din 7 membri și un Comitet Executiv format din 5 membri. BNM și membrii organelor sale decizionale sunt independenți în exercitarea atribuțiilor care le sunt conferite prin lege și nu trebuie să solicite și primească instrucțiuni de la autoritățile publice sau de la orice altă autoritate.

În ultimii ani, mai ales după "Furtul miliardului" din 2014, sectorul bancar a trecut printr-o profundă reformă legislativă, care a avut ca scop și consolidarea independenței BNM. În pofida numeroaselor realizări⁴, acțiunea bruscă a Parlamentului din decembrie 2023 de demitere a guvernatorului BNM, Octavian Armașu, a pus sub semnul întrebării independența BNM. După cum a declarat FMI⁵, audierile și deciziile au avut loc foarte repede, ridicând îngrijorări cu privire la un proces echitabil: investigații și evaluări profesionale și juridice adecvate și amănunțite.

3.1.2 Obiective de politică fiscală, canale de coordonare între politica fiscală și politica monetară

Principalele obiective ale politicii fiscale sunt stabilite în Legea nr. 181/2014 privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală⁶. Legea menționată mai sus stabilește, de asemenea, mai multe reguli fiscale:

- Politica fiscală ar trebui să fie concepută în corelație cu alte politici economice și ar trebui să asigure că deficitul anual al bugetului public național (fără granturi) nu depășește 2,5% din Produsul Intern Brut (PIB). Depășirea limitei de deficit este permisă numai dacă există finanțare din surse externe pentru proiecte de investiții de capital și capacitatea de a le implementa.
- În stabilirea priorităților de politică, autoritățile ar trebui să asigure coerența și continuitatea obiectivelor prezentate în cadrul bugetar pe termen mediu. Singurele excepții admise sunt pentru perioade de până la trei ani în caz de dezastre naturale și alte situații excepționale care pun în pericol securitatea națională, o scădere a activității economice și/sau dacă nivelul inflației depășește nivelul prognozat/planificat cu 10 puncte procentuale. Excepțiile sunt permise și în caz de criză financiară sistemică, pentru capitalizarea băncilor și pentru garantarea creditelor de urgență acordate băncilor de către BNM.
- Conform regulilor privind echilibrul bugetar, limita superioară a soldului bugetar ar trebui să fie stabilită prin legi bugetare anuale, care indică sursele de finanțare a deficitului bugetar sau modul în care este direcționat excedentul bugetar.
- În cele din urmă, conform normelor de impact financiar și conform Legii nr. 100/2017 privind actele normative⁷, proiectele de acte juridice care au impact financiar asupra

⁴ https://www.ipn.md/en/imf-representative-even-if-it-is-an-independent-institution-nbm-can-be-held-acco-7966_1089882.html

⁵ <https://imf.md/press/pressl/pressl-231222.html>

⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142656&lang=ro#

⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142658&lang=ro#

bugetului fac obiectul expertizei financiare obligatorii. În același timp, în cursul exercițiului bugetar, deciziile care conduc la o scădere a veniturilor și/sau la o creștere a cheltuielilor nu pot fi aprobate dacă impactul lor financiar nu este prevăzut în buget. De asemenea, nu este permisă angajarea unor sume sau cote specifice din buget sau din PIB pentru anumite domenii, sectoare sau programe prin alte acte juridice decât legea bugetului anual.

În pofida separării mandatului și a independenței instituționale reciproce, BNM și Guvernul Republicii Moldova cooperează pentru coordonarea politicii economice generale a statului.

Guvernatorul BNM poate consilia și lua cuvântul la ședințele de Guvern și poate prezenta declarații scrise de follow-up cu privire la problemele de politică discutate. Potrivit art. 37 din Legea nr. 548/1995 privind BNM, BNM are obligația de a consulta Guvernul cu privire la toate aspectele monetare și financiare semnificative care intră în sfera sa de competență, iar Guvernul are obligația de a consulta BNM cu privire la problemele care țin de sfera sa de competență. La întocmirea bugetului de stat, Guvernul solicită avizul BNM pe probleme financiar-economice, iar BNM prezintă Guvernului un raport cu privire la aceste chestiuni.

Guvernatorul BNM prezidează Comitetul Național de Stabilitate Financiară. Comitetul⁸ este o platformă politică importantă din care fac parte și Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, Ministerul Finanțelor, președintele Comisiei Naționale a Pieței Financiare și directorul executiv general al Fondului de Garantare a Depozitelor Bancare. Comitetul oferă platforma pentru coordonarea politicii macroprudențiale, prevenirea, reducerea și eradicarea riscurilor sistemice care afectează stabilitatea financiară, precum și pentru gestionarea crizelor financiare sistemice.

În octombrie 2017, BNM și Ministerul Finanțelor au încheiat un Memorandum de Înțelegere pentru a colabora pe o varietate de aspecte monetare și financiare, inclusiv prognoza lichidității sistemului bancar, proiecțiile conturilor de trezorerie, calendarele de emisiune a titlurilor de valoare ale Guvernului și plasarea depozitelor la termen ale Guvernului la BNM. Membrii grupurilor de lucru din Ministerul Finanțelor și BNM discută și fac schimb de informații înainte și în timpul ședințelor periodice.

3.1.3 Condiționalități externe impuse configurării politicii macroeconomice interne

În mod tradițional, memorandumurile Moldovei cu FMI⁹ sunt principala referință economică externă. Aceste acorduri sunt importante deoarece Moldova nu este prezentă pe piața externă de capital, neavând emise euroobligțiuni. În același timp, memorandumurile cu FMI au fost și un element de consolidare a securității economice și financiare a țării. În anii 2010 și 2020, principalele condiționalități convenite de Moldova cu FMI în memorandumurile de politici economice și financiare (MEFP) s-au concentrat pe o serie de reforme fiscale, monetare și structurale. Pe lângă politica fiscală și reformele bugetare (consolidarea fiscală, gestiunea

⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132669&lang=ro

⁹ <https://www.imf.md/pub-memo.html>

finanțelor publice) și politica monetară (țintirea inflației, flexibilitatea cursului de schimb), sunt importante și condiționalitățile legate de reformele sectorului financiar. După criza "Furtului Miliardului",¹⁰ supravegherea sectorului bancar, asigurarea independenței BNM și combaterea spălării banilor (AML) au fost subiecte prioritare în acordurile cu FMI. Pe lângă tipurile de condiționalități menționate mai sus, MEFP din decembrie 2023 dintre Moldova și FMI¹¹ include noi capitole, respectiv Statul de drept și anticorupție, și Consolidarea rezilienței la schimbările climatice.

Asistența macrofinanciară (AMF) - o formă de ajutor financiar acordată de UE țărilor partenere care se confruntă cu o criză a balanței de plăți și este un alt instrument cu condiționalități externe care influențează configurarea politicii macroeconomice interne. De la începutul utilizării de către UE a acestui instrument, Moldova a beneficiat de patru ori de AMF¹²: i) 2010-2012, ii) 2017-2020, iii) AMF în contextul pandemiei de COVID-19 (2020-2021) și iv) din 2022. În ceea ce privește condiționalitățile, AMF este disponibil numai pentru țările care au cu FMI programe active, această cerință fiind aplicată și în Moldova. AMF 2017-2020 a fost legată de condițiile politice prealabile privind respectarea mecanismelor democratice, a statului de drept și a drepturilor omului. De asemenea, Memorandumul de Înțelegere a inclus măsuri în domenii precum guvernanta publică, guvernanta sectorului financiar, reformele sectorului energetic și combaterea corupției. AMF lansat în 2022, care este încă în vigoare la momentul redactării acestui raport (iulie 2024), conține mai multe condiționalități legate de reformele structurale în domeniile cheie precum sectorul energetic, mediul de afaceri, statul de drept, lupta împotriva corupției și guvernanta sectorului public¹³.

3.2 Stabilitatea macroeconomică: perspectivă istorică și situația actuală

3.2.1 Creșterea economică, structura sectorială și a cererii agregate

În 2023, PIB-ul Moldovei a ajuns la 16,5 miliarde USD în prețuri curente, ceea ce reprezintă 6.732 USD pe cap de locuitor. Din 2014 se atestă o încetinire a creșterii economice a țării. În timp ce în perioada 2004-2013 creșterea economică a constituit 4,6% pe an, în perioada 2014-2023 creșterea medie anuală a constituit doar 2,2%. Încetinirea a fost determinată de factori interni și externi, cum ar fi creșterea bazei de comparație, situația demografică, fenomene meteorologice extreme (în principal secete), dar începând cu anul 2020 și șocuri externe - pandemia de COVID-19, inflația globală galopantă și agresiunea militară rusă brutală și nejustificată în Ucraina.

Din 2020, crizele suprapuse au provocat fluctuații semnificative în economia moldovenească. Ca urmare a pandemiei de COVID-19 și a secetei severe din 2020, economia Moldovei s-a contractat cu -8,3% f-a-p. Anul 2021 a înregistrat o revenire puternică, cu o creștere de 13,9% f-a-p, datorită producției agricole-record, creșterii consumului amânat din perioada pandemiei și

¹⁰ <https://www.bbc.com/news/magazine-33166383>

¹¹ https://www.imf.md/press/LOI-MEFP-TMU_eng_Dec23.pdf

¹² https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/moldova_en#macro-financial-assistance

¹³ https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/9b90688d-9c2c-4012-9d65-3c990da79887_en?filename=Addendum_MoU_EU-MD%20.pdf

bazei de comparație scăzute. În 2022, însă, agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei, criza energetică și inflația persistentă au provocat o contracție economică de -5,0% f-a-p. În 2023, economia Moldovei a avut performanțe slabe, cu o creștere economică modestă de doar 0,7% față de 2022. Deși scăderea inflației a permis relaxarea politicii monetare și finanțarea mai ieftină, majoritatea firmelor consideră în continuare mediul de afaceri imprevizibil și recurg la optimizări și eficientizare a unităților de producție existente, rămânând reticente de a investi în noi unități de producție. Având în vedere agresiunea continuă a Rusiei în Ucraina, riscul de securitate perceput de mediul de afaceri și potențialii investitori este mai mare. Drept urmare, 2023 a fost primul an din ultimele două decenii în care economia moldovenească nu a recuperat complet scăderea aferentă anului precedent.

Datele arată că, în T1 2024¹⁴, aproximativ 61% dintre firme s-au confruntat cu limitări în activitatea economică. Principala limitare a fost cererea insuficientă pe piață (raportată de 30,4% dintre respondenți). Activitatea antreprenorială a fost, de asemenea, influențată negativ de lipsa forței de muncă calificate (22,4%), de problemele financiare (20,6%) și de consecințele războiului din Ucraina (14,3%).

În ceea ce privește reconfigurarea economică, perioada 2013-2023 s-a caracterizat prin scăderea ponderii în PIB a unor sectoare - agricultură, tranzacții imobiliare și industrie, compensată în același timp de creșterea ponderii sectoarelor de comerț, transport și depozitare, și tehnologia informației (IT). Principalele evoluții sectoriale în perioada 2013-2023 au fost următoarele:

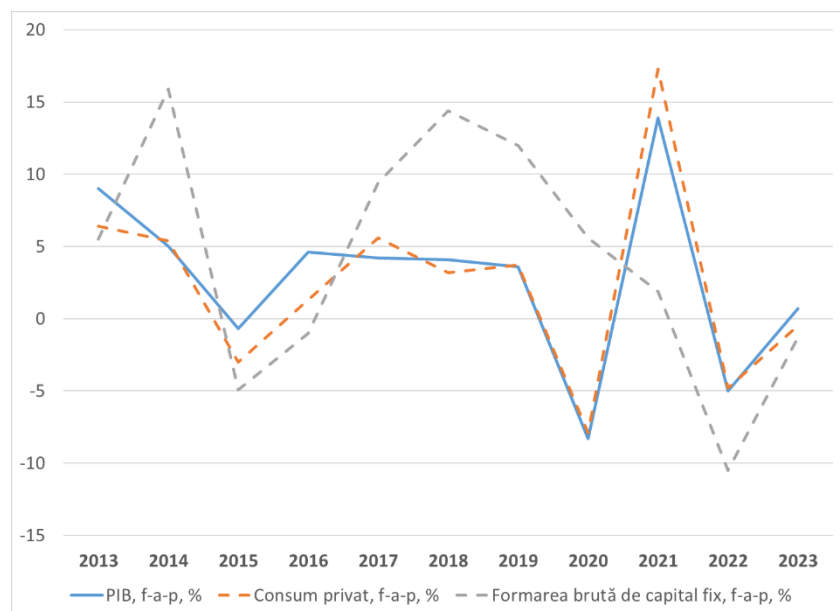
- Ponderea sectorului comerțului în PIB a crescut de la 13,7% la 16,5% datorită creșterii ponderii comerțului organizat și legalizării treptate a comerțului informal, dar și datorită scăderii vânzărilor prin piețe și a creșterii vânzărilor prin rețelele de retail și magazinele de firmă.
- Ponderea industriei în PIB a scăzut de la 14,9% în 2013 la 11,2% în 2023, în condițiile în care o bună parte din produsele industriale moldovenești se caracterizează prin productivitate și competitivitate scăzută. În perioada 2013-2023, capacitatea de export a industriei a crescut mai rapid decât capacitatea sa de generare a valorii adăugate, ceea ce relevă o specializare în componente cu valoare adăugată scăzută ale lanțurilor valorice globale.
- Agricultură a fost din ce în ce mai expusă efectelor schimbărilor climatice, care au influențat semnificativ rezultatele creșterii economice. Astfel, după ani de secetă (2012, 2015, 2020, 2022), activitățile agricole au adus creșteri compensatorii puternice, influențând decisiv rezultatul dinamicii într-un fel sau altul. Comparativ cu 2013, ponderea agriculturii în PIB a scăzut cu 4 puncte procentuale, până la 7,6%.
- IT-ul a fost cel mai performant sector. Odată cu scăderea sectorului comunicațiilor electronice, ponderea sectorului TIC a crescut de la 4,8% în 2013 la 6,7% în 2023.

¹⁴ https://statistica.gov.md/en/trends-in-economic-development-in-the-second-quarter-of-2024-9557_61179.html

Existența unui regim fiscal preferențial¹⁵ pentru întreprinderi pentru sectorul IT a condus la o creștere semnificativă a acestuia.

Pe partea de cheltuieli, în perioada 2013-2023, formarea brută de capital fix a avut o rată medie anuală de creștere mai mare (4,3%) comparativ cu dinamica consumului privat (2,4%). Această tendință evidențiază, de asemenea, o dependență mai scăzută de remitențe și o exploatare ușor mai bună a resurselor de creștere internă. În același timp, fiind o economie mică și deschisă, șocurile și crizele externe s-au răspândit rapid în economie. Această tendință a devenit și mai pronunțată la începutul anilor 2020, pe măsură ce Moldova a devenit și mai integrată pe piețele internaționale prin intermediul produselor agricole și al unor ramuri ale industriei (de exemplu, automotive și textile).

Figura 1. PIB, consum privat și formare brută de capital fix, față de anul precedent (f-a-p), %

Sursa: Date BNS

Crizele și incertitudinea aferentă din perioada 2020-2023 au avut, de asemenea, un impact asupra distribuției valorii adăugate în economie. În ceea ce privește componenta de consum, s-a înregistrat o ușoară reducere a ponderii consumului privat, dar și o creștere a consumului public, reflectând intervenția statului pentru atenuarea crizelor în curs. Astfel, în timp ce în perioada 2016-2019, contribuția consumului public în PIB a fost de 14,7%, în perioada 2020-2023 această pondere a crescut până la 17,4%. Pe de altă parte, componenta investițională a suferit de pe urma efectelor invaziei ruse în Ucraina și a inflației ridicate. Astfel, în timp ce în 2020 și 2021 rata investițiilor în economie (calculată ca raport dintre formarea brută de capital fix și VAB) a constituit 28,8% și, respectiv, 28,1%, în 2022 și 2023 acest indicator a scăzut succesiv la 25,7% și, respectiv, 22,8%.

¹⁵ <https://mitp.md/p/web/webHome>

În 2022, atât exporturile, cât și importurile de bunuri și servicii au reprezentat cele mai mari ponderi în PIB (41,2% și, respectiv, 70,9%). Acest lucru se datorează intensificării fluxurilor comerciale cu Ucraina, care, după restricționarea accesului în porturi, a redirecționat rutele comerciale și ale furnizorilor, prin companii din alte țări, inclusiv din Republica Moldova. Pe de altă parte, creșterea de 5,1% a exporturilor în 2023, paralelă cu o scădere de 5,1% a importurilor, a dus la o contribuție a exporturilor nete la PIB de până la -24,1%, față de -29,7% în 2022.

Tabelul 1. Indicatori aferenți PIB, f-a-p, %

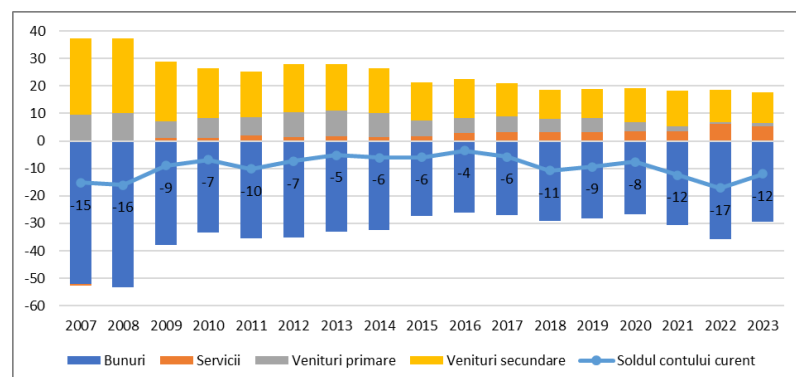
Gross domestic product	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Real growth rate	3	7.8	-6	7.1	5.8	-0.6	9	5	-0.7	4.6	4.2	4.1	3.6	-8.3	13.9	-5	0.7
Consumption	3.9	5.7	-6.9	7.3	7.7	0.9	5.3	4.4	-2.4	1.5	5	2.8	3.7	-5.8	14.8	-2.4	0.5
Private	3.6	5.8	-8.1	9.2	9.3	0.9	6.4	5.4	-3	1.3	5.6	3.2	3.7	-7.9	17.3	-4.8	-0.5
Public	5.3	5	-2	-1.1	0.3	0.7	-0.7	-2.1	-1.4	0.7	1.1	-0.3	0.5	4.4	3	10.7	6
Gross fixed capital formation	25.5	2.2	-30.9	17.2	12.7	1.9	5.5	15.9	-4.9	-1	9.4	14.4	12	5.6	1.9	-10.5	-1.3
Net Exports of goods and services																	
Exports of goods and services	10.5	3.4	-12.1	13.7	29.8	-0.1	12.7	0.9	2.6	9.3	11.1	4.1	8.2	-14.9	17.5	29.7	5.1
Imports of goods and services	14.6	2.9	-23.6	14.3	22.4	2.7	5.6	3.1	-3.4	2.6	10.6	8.4	6.2	-9.5	21.2	18.2	2.2
Nominal GDP (billions of Moldovan lei)	53.4	62.9	60.4	86.3	98.8	105.5	119.5	132.0	146.7	159.0	176.0	189.1	206.3	199.7	242.1	274.5	300.5
Nominal GDP (billions of U.S. dollars), current prices	4.4	6.1	5.4	7.0	8.4	8.7	9.5	9.4	7.8	8.0	9.5	11.3	11.7	11.5	13.7	14.5	16.5

Sursa: Date BNS, calcul autori

3.2.2 Balanța de plăți: contul curent și contul financiar

Moldova este o economie mică și deschisă, cu raportul dintre comerțul exterior cu bunuri și servicii și PIB oscilând, în ultimul deceniu, în jurul valorii de 90% (95% în 2023), ceea ce o face deosebit de vulnerabilă la șocuri și fluctuații economice și politice externe. De la independență încoace, Moldova a înregistrat întotdeauna deficite de cont curent (-12% din PIB în 2023 și -15% în T1-T3:2024), cauzate în întregime de balanța bunurilor, în timp ce serviciile, veniturile primare și secundare au înregistrat excedente (Figura 2). Șocuri precum criza financiară globală (2009), criza bancară locală (2015) și pandemia Covid-19 au determinat reducerea deficitului de cont curent, inclusiv din cauza unor constrângeri/șocuri (contractia consumului final și a investițiilor, blocaje în lanțurile valorice și bariere comerciale bruște). Începutul războiului din Ucraina în 2022 a cauzat o înrăutățire a contului curent al Moldovei, determinată în principal de creșterea prețurilor de import.

Figura 2. Soldul contului curent al balanței de plăți și principalele componente (% relativ la PIB)

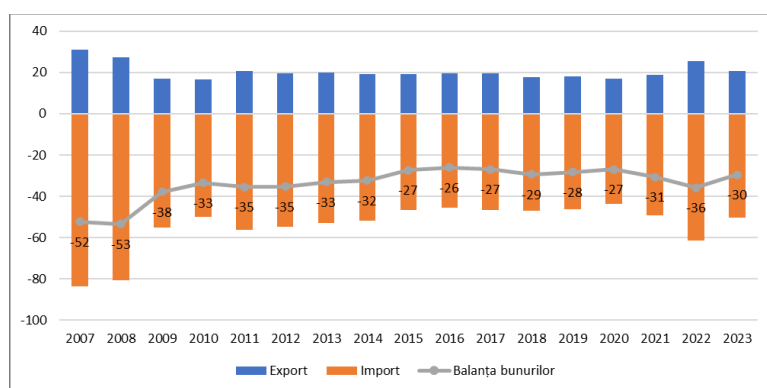

Sursa: FMI

Notă: Datele anterioare anului 2009 nu sunt pe deplin comparabile cu datele ulterioare. Datele BP 2007-2008 conform BPM5 (1993), datele BP 2009-2023 conform BPM6 (2009). PIB 2007-2009 conform SCN 1993, PIB 2010-2023 conform SCN 2008

Deficitul comerțului exterior cu bunuri, în ultimii 10 ani, a fost de aproximativ 30% din PIB (29,5% în 2023 și 31% în T1-T3:2024), fără îmbunătățiri semnificative. Exporturile de bunuri au fost în medie de aproximativ 20% din PIB (20,7% în 2023), iar importurile de bunuri – aproximativ 50% (50,3% în 2023) (Figura 3). Creșterea atât a exporturilor, cât și a importurilor în 2022 a fost determinată mai mult de reexporturi (în principal combustibili minerali reexportați în Ucraina). Creșterea importurilor de bunuri a fost cauzată și de o creștere substanțială a prețurilor, în special pentru resursele energetice (în general, prețurile de import au crescut în medie cu 18%, în timp ce prețurile de export au crescut cu 12% comparativ cu 2021).

Figura 3. Exporturi, importuri și balanța bunurilor (% din PIB)

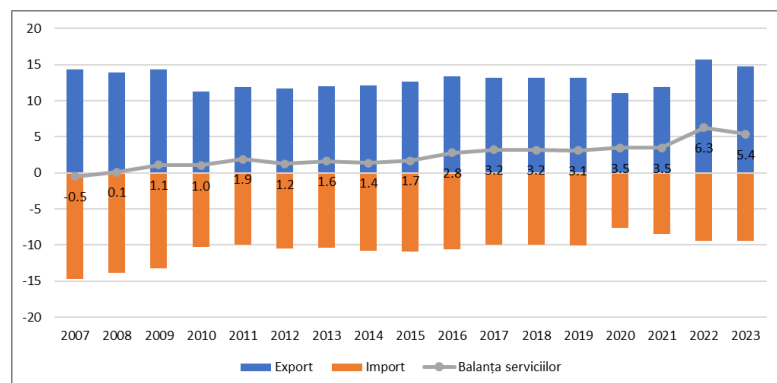

Sursa: FMI

Notă: Prețuri FOB atât pentru exporturi, cât și pentru importuri. Datele pentru perioada 2007-2008 includ mărfurile pentru/după prelucrare, datele începând cu 2009 nu includ mărfurile pentru/după prelucrare.

Pe de altă parte, din datele balanței de plăți reiese că rolul serviciilor în comerțul exterior al Republicii Moldova este în creștere, serviciile reprezentând 41,6% din totalul exporturilor și 15,7% din totalul importurilor (2023). Moldova este un exportator net de servicii, iar excedentul serviciilor a crescut de la 1,1% din PIB în 2009 la 5,4% în 2023 (Figura 4). Creșterea exporturilor de servicii înregistrată în 2022 a fost legată în principal de serviciile de călătorie, ale căror exporturi au crescut din cauza unui aflux mare de refugiați ucraineni. Cu toate acestea, principalul motor al creșterii exporturilor de servicii în ultimii ani a fost sectorul IT.

Figura 4. Exporturi, importuri și balanța serviciilor (% din PIB)

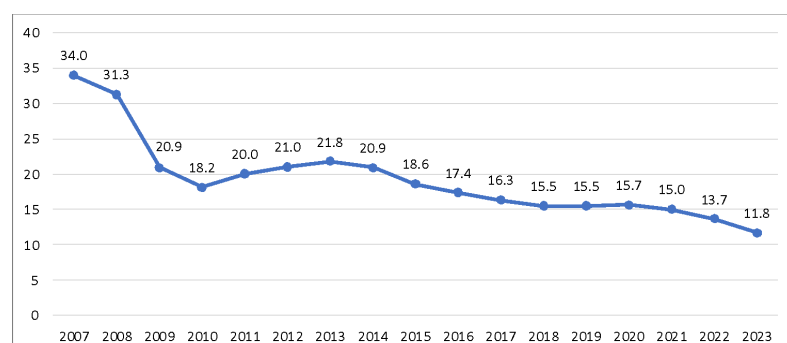

Sursa: FMI

Notă: Datele pentru perioada 2007-2008 nu includ serviciile de prelucrare a materiei prime aflate în proprietatea terților, datele începând cu 2009 includ serviciile de prelucrare.

În același timp, dependența Moldovei de remiteri este în scădere: dacă remiterile personale primite din străinătate de către rezidenții moldoveni au constituit 34% relativ la PIB în 2007, atunci în 2023 acestea au ajuns la doar 12% (Figura 5) și 10% în T1-T3:2024. Înainte de 2022, această dinamică a fost cauzată de un ritm mai rapid de creștere a PIB-ului, remiterile crescând în termeni nominali în USD între 2017 și 2021. În 2022 și 2023, remiterile au scăzut atât în termeni relativi, cât și în termeni absoluți.

Figura 5. Remiteri personale (% la PIB)

Sursa: FMI

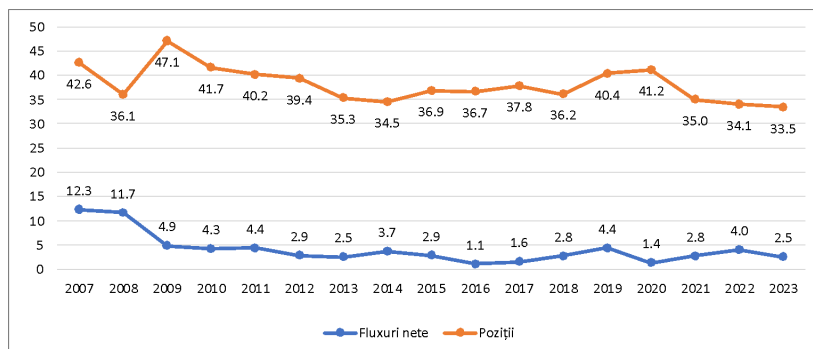
Notă: Datele anterioare anului 2009 nu sunt pe deplin comparabile cu datele ulterioare.

Dinamica intrărilor de ISD a fluctuat în timp și a reflectat impactul tuturor crizelor majore menționate mai sus (Figura 6). Creșterea intrărilor de ISD înregistrată în 2022 a rezultat dintr-o reinvestire amplă a profiturilor de către băncile comerciale cu capital străin, care au raportat profituri neobișnuit de mari pe fundalul ratelor ridicate ale dobânzilor și a câștigurilor din operațiunile de schimb valutar (care au rezultat atât din schimbul de bani al refugiaților ucraineni, cât și din cumpărarea de valută străină de către populația Moldovei, panicată din cauza războiului din Ucraina)¹⁶. Evoluții similare au continuat și în 2023, dar la o scară mai mică, deoarece ratele dobânzilor au scăzut. În pofida noilor intrări, stocul acumulat de ISD ca raport la PIB scade încet (de la 47,1% în 2009 la 33,5% în 2023), din cauza unui ritm mai rapid de creștere a PIB-ului (în

¹⁶ https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/MEGA_24_EN_c.pdf

timp ce stocul ISD în USD la sfârșitul anului 2023 era de 2,2 ori mai mare decât la sfârșitul anului 2009, PIB-ul nominal exprimat în USD a crescut de 3,0 ori din 2009 până în 2023).

Figura 6. Investiții directe, pasive, fluxuri nete și stocuri la sfârșitul anului (% relativ la PIB)

Sursa: FMI

Notă: Datele anterioare anului 2009 nu sunt pe deplin comparabile cu datele ulterioare.

3.2.3 Situația fiscală: structura administrației publice, deficitul fiscal, datoria publică

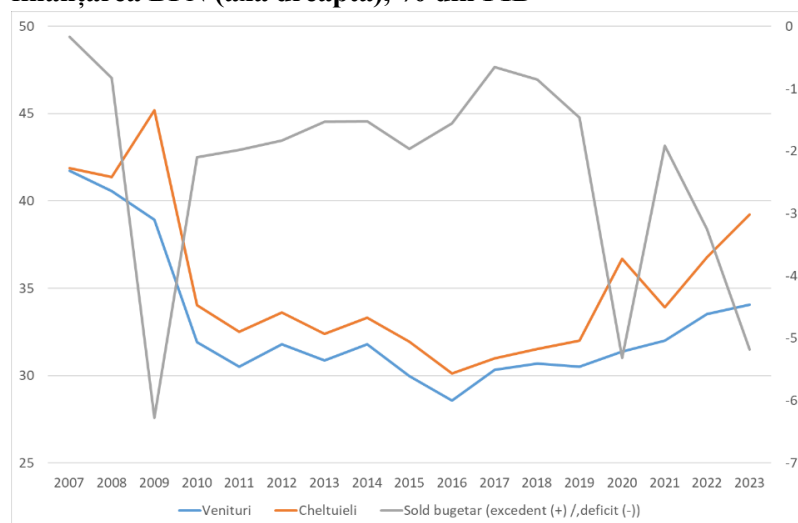
Conform articolului 26 din Legea nr. 181 din 25 iulie 2014 privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală, BPN (Bugetul Public național) al Moldovei include bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat, fondurile asigurărilor obligatorii de sănătate și bugetele locale. Bugetul de stat reprezintă totalitatea veniturilor, cheltuielilor și surselor de finanțare destinate îndeplinirii funcțiilor autorităților publice centrale, cu excepția funcțiilor sistemului public de asigurări sociale și ale sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală, precum și pentru stabilirea relațiilor cu alte bugete. Bugetul de stat este administrat de Ministerul Finanțelor. În anul 2023, la BPN au fost acumulate venituri în valoare de 102,3 miliarde lei. Comparativ cu 2022, veniturile nominale au crescut cu 11,8%. Pe partea de cheltuieli, BPN a fost executat în valoare de 117,9 miliarde lei. Comparativ cu anul precedent, cheltuielile nominale s-au majorat cu 17,4%. Execuția BPN în anul 2023 s-a încheiat cu un deficit de 15,6 miliarde lei sau la nivelul de 5,2% din PIB.

Dinamica finanțelor publice ale Moldovei în ultimele două decenii poate fi împărțită în mod convențional în 3 etape:

1. **Până la criza din 2008-2009** - în anii 2000 guvernul a profitat de mediul macroeconomic favorabil și a realizat o expansiune continuă a cheltuielilor publice în raport cu potențialul economic. Astfel, în 2009 s-a atins ponderea maximă a cheltuielilor publice în PIB (45,2%). De asemenea, în 2009, din cauza crizei financiare globale, Moldova a avut istoric cel mai mare deficit bugetar în PIB - 6,3%.
2. **Perioada 2010-2019** - după criza din 2009, a urmat un proces de optimizare a cheltuielilor publice, o ușoară reducere a presiunii fiscale totale și o gestionare mai prudentă a finanțelor publice. Astfel, în perioada 2010-2019, ponderea cheltuielilor publice în PIB a constituit 32,3%, în timp ce deficitul bugetar raportat la PIB nu a depășit 2% în niciunul dintre ani.
3. **Perioada 2020-2023** – seria de crize – precum pandemia de Covid-19, agresiunea rusă în Ucraina, inflația galopantă din 2022, în special creșterea tarifelor la energie, exacerbată de

șantajul Federației Ruse asupra Moldovei – au necesitat intervenția Guvernului pentru a atenua scăderea puterii de cumpărare a populației, dar și pentru a asigura un minim de coeziune socială. Ca urmare, ponderea cheltuielilor publice în PIB a crescut de la 32% în 2019 la 39,2% în 2023. Expansiunea cheltuielilor publice în această perioadă a fost finanțată, mai degrabă, de o creștere a datoriei publice, decât de impozite mai mari. Respectiv, în 2020 și 2023, deficitul bugetar raportat la PIB a depășit 5%.

Figura 7. Venituri, cheltuieli (axa stângă), împrumuturi nete și finanțarea BPN (axa dreaptă), % din PIB

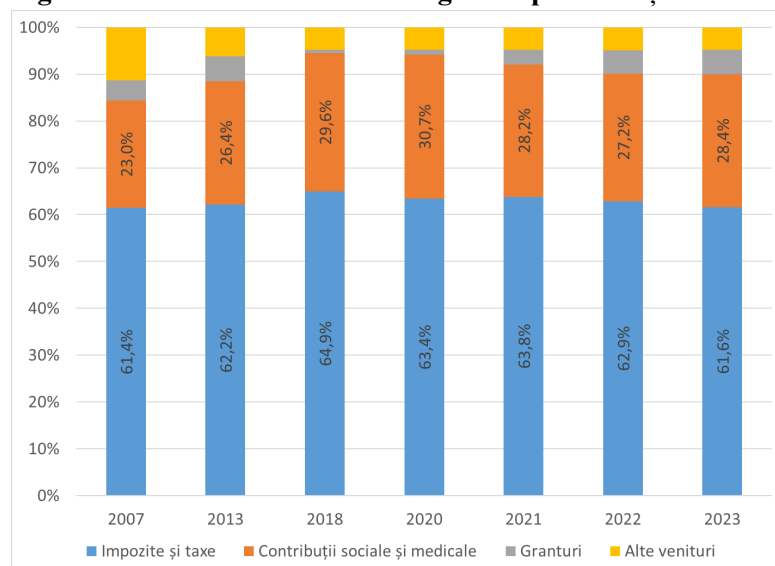

Sursa: Bazele de date ale FMI privind statisticile privind finanțele guvernamentale

Structura veniturilor bugetului public național este dominată de impozite și taxe, care în 2023 au reprezentat 63,6% din totalul veniturilor publice. Această pondere a fluctuat nesemnificativ de-a lungul timpului. Specificul sistemului moldovenesc de impozite și taxe este că se bazează în mare parte pe impozite indirecte. În linii mari, Moldova își acoperă cea mai mare parte a veniturilor din impozitele pe consum și salarii și, într-o măsură mai mică, din impozitele pe capital și proprietate. În 2023, ponderea impozitelor indirecte în structura veniturilor fiscale a constituit 67,8%. Impozitul pe venit atât de la persoane fizice, cât și de la persoane juridice generează 26,4% din veniturile fiscale. În același timp, impozitele pe proprietate reprezintă doar 1,3% din încasările fiscale. Această configurație în colectarea impozitelor face ca țara noastră să fie mai vulnerabilă la șocurile externe, impozitele indirecte având o volatilitate mai mare. De regulă, scăderea importurilor, a consumului sau a aprecierii leului afectează veniturile bugetare. Totodată, pentru 2007-2023, salariul mediu brut nominal în economie a crescut în fiecare an indiferent de creșterea economică. În consecință, creșterea nominală constantă a salariului mediu aduce încasări mai mari la buget din impozitul pe venit și contribuții (asigurări sociale și medicale). Ponderea contribuțiilor sociale și medicale în veniturile BPN în 2023 a fost de 28,4%. Aceste venituri provin din impozitarea remunerației muncii prin contribuții de asigurări sociale și prime de asigurări medicale. Aceste resurse sunt, de asemenea, principalele surse de venituri pentru bugetul asigurărilor sociale de stat și pentru Fondul de asigurări obligatorii de asistență medicală. În perioada 2021-2023, ponderea granturilor străine în veniturile publice a crescut semnificativ de

la 1% în 2020 la peste 5% în 2022 și 2023. Această situație se explică în primul rând prin eforturile partenerilor de dezvoltare ai țării, în special UE, de a ajuta Moldova să facă față șocurilor generate de creșterea tarifelor la energie.

Figura 8. Structura veniturilor bugetului public național

Sursa: Bazele de date ale FMI privind statisticile privind finanțele guvernamentale

Structura cheltuielilor publice este dominată de protecția socială cu o pondere de 38,2% în 2023 și o tendință de creștere de-a lungul anilor odată cu îmbătrânirea populației și efectele emigrației. În prezent, Fondul de pensii nu este acoperit integral de contribuțiile la asigurările sociale. Respectiv, diferența este finanțată din alte taxe generale. Cheltuielile pentru educație și sănătate reprezintă 15,9% și, respectiv, 13,5% din totalul cheltuielilor publice. Cele mai mici ponderi sunt alocate protecției mediului (0,4%) și apărării naționale (1,3%), deși după agresiunea rusă în Ucraina, bugetul apărării a crescut, în 2023 fiind de două ori mai mare în valori nominale decât în 2021.

Tabelul 2. Structura cheltuielilor publice a Republicii Moldova, clasificarea funcțională, % din total

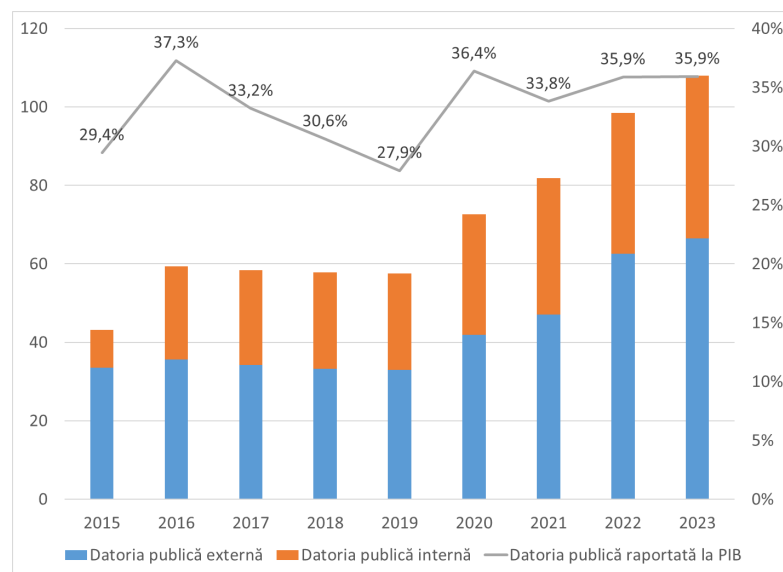
Nume	2007	2013	2018	2020	2021	2022	2023
Serviciile de stat cu destinație generală	12.4	9.7	9.3	9.0	8.3	8.2	9.8
Apărarea națională	1.2	0.9	1.1	0.9	1.0	0.9	1.3
Ordine publică și securitate națională	5.7	6.3	7.3	6.5	6.2	6.3	5.7
Servicii în domeniul economiei	13.4	11.9	11.1	12.1	10.4	10.8	9.6
Protecția mediului	0.6	1.0	0.2	0.3	0.4	0.4	0.4
Gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor	3.4	3.0	2.6	2.4	2.7	2.9	3.2
Ocrotirea sănătății	11.7	13.5	13.1	13.6	16.5	13.6	13.5
Cultura, sport, tineret, culte și odihnă	2.5	2.6	2.5	2.4	2.4	2.3	2.5
Învățământ	19.1	18.2	17.6	17.2	16.3	15.8	15.9
Protecție socială	30.0	32.8	35.2	35.5	35.9	38.8	38.2

Sursa: Bazele de date ale FMI privind statisticile finanțelor guvernamentale (SFP), Ministerul Finanțelor

În ultimii ani, a existat o presiune tot mai mare asupra cheltuielilor curente și un spațiu mai limitat pentru cheltuielile de capital. Astfel, în perioada 2020-2023, ponderea medie a cheltuielilor de capital în totalul cheltuielilor publice a constituit 9,9%, iar ponderea cheltuielilor curente - la 90,1%. În perioada analizată, cea mai mare pondere a cheltuielilor de capital a fost înregistrată în 2014 - 21%.

Datoria publică a Moldovei a fost întotdeauna în limite sustenabile¹⁷, chiar și în perioade de șocuri interne și externe. În 2023, ponderea datoriei publice raportată la PIB a constituit 35,9%. Cel mai mare raport datorie publică / PIB a fost înregistrat în 2016, după ce Guvernul a convertit în datorie publică garanția acordată BNM pentru creditul de urgență care a acoperit "Furtul miliardului".¹⁸ Ulterior, ponderea datoriei publice raportat la PIB a scăzut la 27,9% în perioada 2016-2019. După 2019, însă, odată cu necesitatea de a gestiona crizele ulterioare și de a finanța deficite bugetare mai mari, această tendință s-a inversat. În ceea ce privește serviciul datoriei publice, cea mai mare presiune asupra bugetului a fost resimțită în 2023, din cauza inflației ridicate și a înăsprii politicii monetare, costurile serviciului datoriei la veniturile bugetului de stat au ajuns la 8,9%, în condițiile în care în anii precedenți acest indicator a fost la nivelul de 4-5%.

Figura 9. Datoria publică (miliarde lei) și ponderea datoriei publice raportat la PIB

Sursa: Ministerul Finanțelor, calculele autorului

3.2.4 Fluxurile de ajutor financiar extern și impactul acestora asupra balanței de plăți și a bugetului

Asistența oficială netă pentru dezvoltare (AOD) și ajutorul oficial primit¹⁹ au fost un factor important în stabilizarea socială și macroeconomică a Republicii Moldova, având în vedere

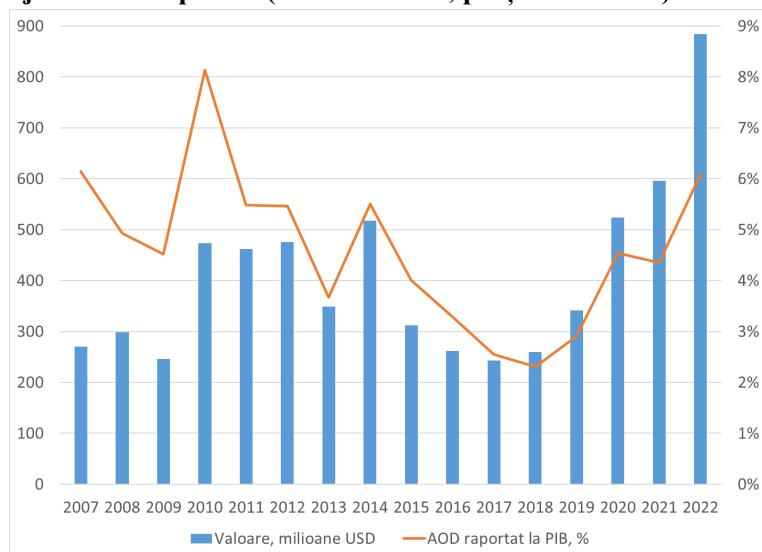
¹⁷ Așa cum se menționează în Programele de gestionare a datoriei publice pe termen mediu

¹⁸ <https://www.bnm.md/en/content/nbm-published-detailed-summary-second-investigation-report-kroll-and-steptoe-johnson>

¹⁹ AOD constă în plăți de împrumuturi acordate în condiții concesionale (fără rambursarea principalului) și granturi de către agențiile oficiale ale membrilor Comitetului de Asistență pentru Dezvoltare (CAD), de către instituții multilaterale și de către țările care nu fac parte din CAD pentru a promova dezvoltarea economică și bunăstarea țărilor și teritoriilor de pe lista DAC a beneficiarilor AOD. Include împrumuturi cu un element de grant de cel puțin 25 % (calculat la o rată de actualizare de 10 %). Ajutorul oficial net se referă la fluxurile de ajutor (fără rambursări) de la

că țara a rămas vulnerabilă la șocurile externe. Datele statistice disponibile până în 2022 arată că, în termeni absoluți, Moldova a beneficiat de cel mai mare volum de asistență externă în 2022, de 884,5 milioane USD. Această situație se explică prin mai mulți factori: i) Republica Moldova a fost ajutată de partenerii de dezvoltare în contextul inflației persistente și al șantajului energetic rusesc, în special prin compensarea unei părți din facturile la utilități pentru populație, ii) după agresiunea rusă în Ucraina, Moldova a avut unul dintre cele mai mari fluxuri de refugiați ucraineni raportat la dimensiunea populației și mai multe organizații internaționale au venit cu sprijin, iii) Guvernul s-a declarat ferm pro-european, reușind să avanseze în procesul de integrare europeană. Ca procent raportat la PIB, Moldova a primit cel mai mare volum de asistență externă în 2010 - 8,1% din PIB. Pe de altă parte, cele mai mici fluxuri de asistență externă au fost înregistrate în 2016-2019, când guvernarea era controlată de Partidul Democrat și de oligarhul Vladimir Plahotniuc. Aceasta a fost o modalitate prin care partenerii de dezvoltare au reacționat la abaterile de la democrație și statul de drept.

Figura 10. Asistența oficială netă pentru dezvoltare (AOD) și ajutor oficial primit (în dolari SUA, prețuri curente)

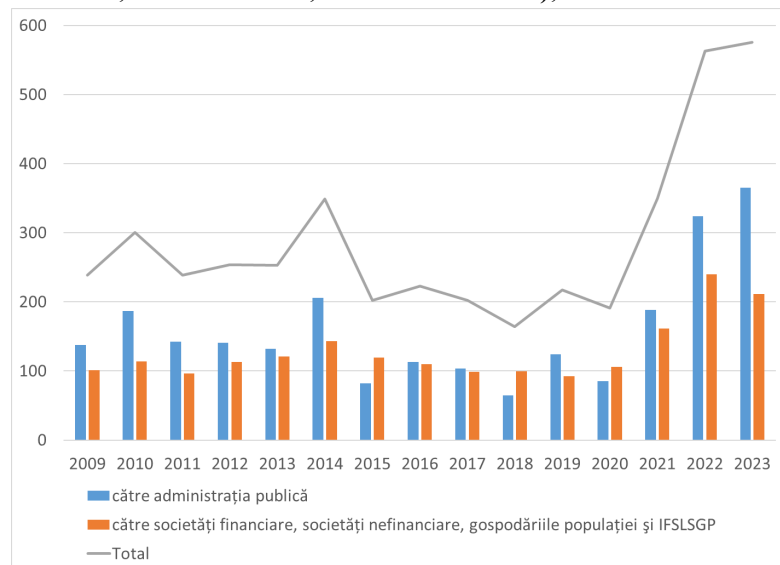
Sursa: Banca Mondială, *World Development Indicators*

Impactul asistenței externe este notabil atât asupra bugetului public, cât și asupra balanței de plăți. De exemplu, în 2022 Moldova a beneficiat de granturi în valoare de 4,5 miliarde lei (240 milioane USD sau 1,7% din PIB) și intrări nete de împrumuturi externe în valoare de 13,1 miliarde lei (693 milioane USD sau 4,8% din PIB), din care o bună parte a fost în condiții concesionale. Acest lucru a permis Guvernului să extindă unele cheltuieli pentru a susține populația, dar și să mențină serviciul datoriei la un nivel rezonabil, având în vedere creșterea substanțială a ratelor dobânzilor de pe piață odată cu înăsprirea politicilor monetare în toate țările. Finanțarea AOD este, de asemenea, importantă, deoarece Moldova nu are încă acces la piața externă de capital și nu au fost emise euroobligațiuni. Impactul este, de asemenea, considerabil asupra balanței de plăți, contribuind la reducerea deficitului de cont curent. Datele din balanța de plăți privind cooperarea

donatorii oficiali către țările și teritoriile din partea a II-a a listei de beneficiari a DAC: țările mai avansate din Europa Centrală și de Est (ECE), țările din fosta Uniune Sovietică și anumite țări și teritorii în curs de dezvoltare avansate.

internațională arată că Moldova a primit cel mai mare ajutor atât pentru sectorul guvernamental, cât și pentru cel neguvernamental în anii 2022 și 2023.

Figura 11. Cooperarea internațională curentă pentru Moldova (granturi, ajutor umanitar, inclusiv sub formă de bunuri - alimente, îmbrăcăminte, medicamente etc.), milioane USD

Sursa: Banca Națională a Moldovei. Notă: IFSLSGP - instituție fără scop lucrativ în serviciul gospodăriilor populației

3.2.5 Politica monetară și inflația

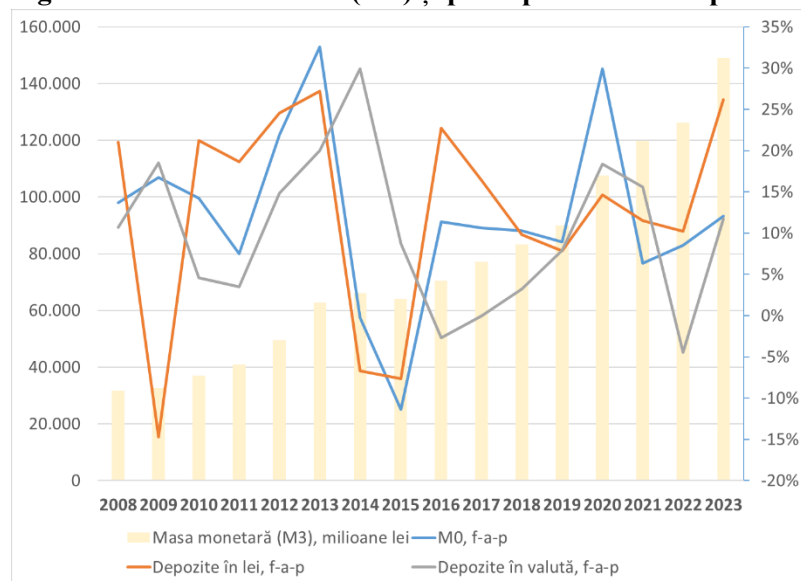
În Republica Moldova, evoluția indicatorilor monetari este marcată de particularitățile mecanismului de transmitere a deciziilor de politică monetară asupra economiei și sectorului financiar, dar și de performanța economiei. În anul 2023, masa monetară (M3) a constituit 149,2 miliarde lei sau 49,6% din PIB. Chiar dacă au existat unele fluctuații în fiecare an, pentru perioada 2008-2023 rata medie anuală de creștere a M3 (10,9%) a fost aproape identică cu rata nominală de creștere a PIB (11,0%). Cele mai mari creșteri anuale ale masei monetare (M3) au avut loc în anii de relaxare a politicii monetare, când rata de bază aplicată de BNM a atins cele mai scăzute niveluri (2013, 2020, 2023). În schimb, în 2015 masa monetară (M3) a scăzut cu 3,0%, iar în 2022 a crescut cu doar 5,3%, ambele perioade marcate de înăsprirea politicii monetare.

Dinamica componentelor M3 arată în felul următor:

- Moneda în circulație (M0) crește în condiții de rate scăzute ale dobânzilor, când populația și firmele sunt mai înclinate să consume și să investească.
- Depozitele în moneda națională cresc atunci când politica monetară se înăsprește și ratele la depozite în lei devin atractive. De exemplu, în 2023 stocul de depozite în moneda națională a crescut cu 26,2%, iar în 2016 cu 22,7%.
- Volatilitatea cursului de schimb reflectă gradul de incertitudine din economie. De exemplu, în 2022 stocul de depozite în valută a scăzut cu 4,5%. Acest lucru s-a datorat parțial retragerii depozitelor în urma panicii din primele luni ale agresiunii ruse în Ucraina, dar și

deciziilor altor deponenți de a converti depozitele din valută străină în lei datorită randamentelor mai bune.

Figura 12. Masa monetară (M3) și principalele sale componente

Sursa: Banca Națională a Moldovei, calculele autorului

În lipsa șocurilor interne și externe, BNM a avut relativ succes în implementarea strategiei de politică monetară adoptată în 2012 cu ținta de inflație de 5% și abateri de +/-1,5 puncte procentuale. Excepțiile au fost 2015 (efectele "Furtului Miliardului"), 2022 și 2023 (mai multe șocuri externe). În 2022 rata anuală a inflației a atins un nivel record pentru perioada analizată - 28,7%, iar în 2023 creșterea medie a prețurilor a constituit 13,4%.

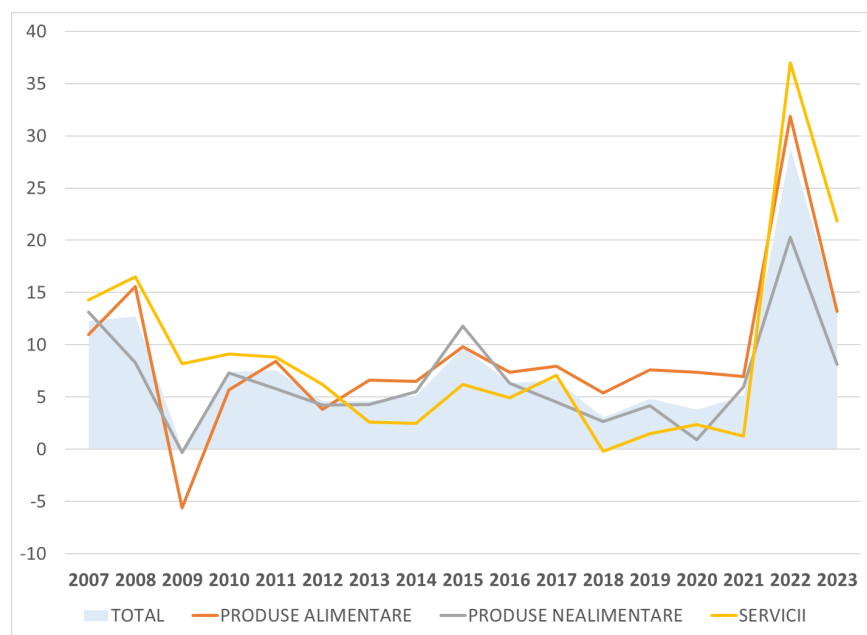
Inflația ridicată în 2022-2023 se explică printr-o combinație de factori:

- **Dependența ridicată a economiei de importuri**, care au devenit mai scumpe. Structura consumului este dominată de produsele importate (TVA-ul colectat din importuri este de peste 2 ori mai mare decât TVA-ul colectat pe plan intern). Deoarece anul 2022 a fost marcat de o creștere semnificativă a prețurilor la alimente și resurse energetice, economia moldovenească a trebuit să absoarbă aceste șocuri. În special, populația a fost afectată de creșterea tarifelor la utilități de 77,4% în 2022 și 42,6% în 2023.
- **Structura specifică de consum dominată de produse alimentare.** Ca urmare a venitului scăzut pe cap de locuitor și a obiceiurilor de consum, produsele alimentare au o pondere ridicată în coșul de consum. De exemplu, în 2020, ponderea cheltuielilor cu alimentele și băuturile nealcoolice în structura cheltuielilor de consum personal a fost în medie de 43,9 %, ceea ce este de 3 ori mai mare decât media din UE (14,8 %). În astfel de condiții, când prețurile internaționale la alimente au crescut și oferta internă de alimente s-a redus (din cauza condițiilor meteorologice nefavorabile), inflația în Moldova a crescut mult mai mult comparativ cu alte țări.
- **Războiul din Ucraina a accelerat creșterile de prețuri.** Acest lucru s-a întâmplat din mai multe motive: i) în 2021 ponderea importurilor Moldovei din Rusia, Ucraina și Belarus a

constituit cumulativ 26%, cea mai mare expunere la aceste piețe din regiune, ii) pe lângă importurile din Ucraina, Rusia și Belarus, o parte semnificativă a importurilor Moldovei din alte țări au trecut prin portul Odessa. Din cauza lipsei de acces la acest hub logistic, mulți importatori au fost nevoiți să schimbe rutele de import, ceea ce a dus la o creștere substanțială a costurilor logistice și de transport, care în cele din urmă s-a tradus în prețuri mai mari pentru consumatori, iii) creșterea cererii agregate datorită prezenței refugiaților ucraineni, dar și iv) așteptările inflaționiste, mai ales la începutul războiului, când populația, temându-se de crearea penuriei de produse, a început să cumpere masiv diferite produse pentru a crea rezerve, iar acest comportament a dus la prețuri mai mari.

- **Dimensiunea mică a pieței.** Dimensiunea mică a pieței, precum și accesul limitat la finanțare, impun majorității importatorilor să lucreze cu niveluri minime de stocuri. Respectiv, epuizarea rapidă a stocurilor înseamnă că noile prețuri pe piețele internaționale se resimt mai repede în Moldova decât în alte țări. Acesta este unul dintre motivele pentru care Moldova a absorbit șocurile inflaționiste mai devreme decât alte țări, la fel ca și în cazul altor țări mici, cum ar fi Estonia sau Lituania.

Figura 13. Rata anuală a inflației și dezagregarea acesteia pe componente

Sursa: Biroul Național de Statistică

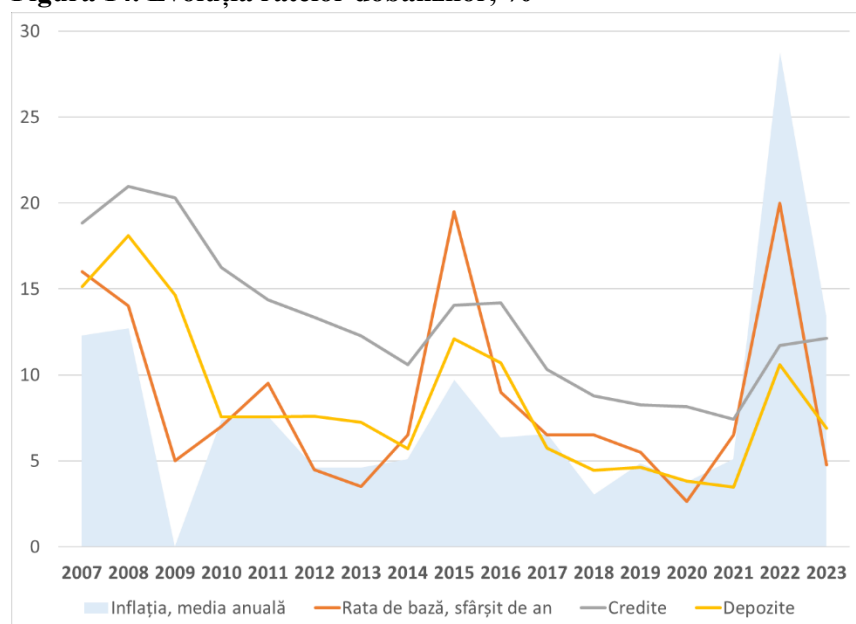
Reflectând tendințele inflaționiste, politica monetară a BNM a fost, în general, adecvată. Cu toate acestea, o provocare care rămâne este că deciziile de politică monetară sunt adesea luate cu un oarecare decalaj față de prognozele inflației. Estimările empirice²⁰ confirmă faptul că BNM tinde să ia decizii care reacționează la evoluțiile actuale ale inflației (politica retrospectivă) mai degrabă decât să anticipeze evoluțiile viitoare așteptate (politica prospectivă). Astfel, deși politica monetară reacționează în mod corespunzător la tendințele inflaționiste actuale, există unele

²⁰ <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2356-trei-elemente-pentru-solu%C8%9Bia-problemei-infla%C8%9Biei&category=7>

deficiențe în promovarea unei politici monetare orientate spre viitor pentru a reacționa în prealabil la riscurile inflaționiste. Transmiterea lentă a deciziilor de politică monetară (trei-patru trimestre), din cauza disfuncționalităților pieței de capital și a nivelului scăzut de intermediere financiară, creează o altă provocare pentru banca centrală.

Cele mai puternice intervenții de politică monetară ale BNM au avut loc în 2015 și 2022, când pentru o perioadă de timp rata de bază a depășit ratele medii la credite și la depozite. Cu excepția perioadelor de șocuri, de-a lungul anilor ratele dobânzilor din economie urmează o tendință descendentă. De exemplu, rata medie a dobânzii la credite în sectorul bancar în lei a scăzut de la 21% în 2008 la un minim anual de 7,4% în 2021. Chiar dacă această tendință s-a inversat în 2022 și 2023, situația a revenit la normal în 2024, cu dobânzi apropiate de nivelul din 2021. O altă caracteristică specifică a economiei moldovenești este că diferența dintre ratele la credite și depozite se reduce la minim în perioadele de înăsprire a politicii monetare, în timp ce în perioadele de relaxare a politicii monetare spread-urile devin mai largi.

Figura 14. Evoluția ratelor dobânzilor, %

Sursa: Banca Națională a Moldovei; Note: Credite se referă la ratele medii ponderate ale dobânzilor nominale la creditele noi acordate, Depozite – se referă la ratele medii ponderate ale dobânzilor la depozitele noi atrase

3.3 Surse primare de fragilitate macroeconomică și riscuri macroeconomice majore

3.3.1 Perspective macroeconomice

Mai multe instituții naționale și internaționale (Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării - MDED, FMI, BM, BERD, UE) estimează că în 2024 Moldova va înregistra o creștere economică de circa 2,5%, însă datele din T3-24 sugerează că aceasta ar putea fi și mai joasă. Pentru 2025, perspectivele economice sunt ceva mai optimiste, cu o creștere reală a

PIB-ului de circa 3,5%. După cum arată raportul Comisiei Europene²¹, se preconizează că redresarea economică va accelera un pic 2025, deși perspectivele privind creșterea economică au fost ușor mai mici decât se preconiza în previziunile economice din toamna anului 2023, reflectând efectul persistent al șocului inflaționist asupra veniturilor gospodăriilor în 2022 și 2023. Creșterea continuă a ocupării forței de muncă și veniturile mai mari prin creșterea salariilor reale și a pensiilor vor continua să stimuleze consumul privat în 2024 și 2025. Creșterea investițiilor este de așteptat să fie susținută de o politică monetară mai relaxată. Cu toate acestea, sentimentul scăzut al mediului de afaceri și investițiile publice planificate mai mici vor modera probabil creșterea investițiilor în 2024. Se preconizează că investițiile vor crește mai puternic în 2025, cu o creștere mai însemnată a investițiilor publice planificate. Deficitul de cont curent va rămâne la niveluri ridicate, deși cu o scădere modestă (10-11% din PIB în 2024 și 9-10% în 2025), pe baza perspectivelor pozitive în export. În același timp, se preconizează că deficitul bugetului public național ca pondere în PIB va scădea de la aproximativ -5% în 2024 la -3% în 2025. În ceea ce privește așteptările inflaționiste, prognozele indică o creștere medie a prețurilor de consum în intervalul vizat de BNM.

Tabelul 3. Indicatori de prognoză economică pentru Moldova

	2024	2025	2026
Creșterea PIB-ului real			
Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MEDD) ²²	2.5	3.0	3.3
FMI ²³	2.6	3.7	4.4
Banca Mondială ²⁴	2.2	3.9	4.5
BERD ²⁵	3.5	3.7	
Comisia Europeană ²⁶	2.9	3.7	
Indicele prețurilor de consum			
Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MEDD)	4.7	4.5	5
FMI	5	5	5
Comisia Europeană	4.7	4.7	
Soldul contului curent (ca procent din PIB)			
FMI	-11.2	-10.7	-10.0
Comisia Europeană	-10.1	-9.1	
Soldul BPN (ca procent din PIB)			
Comisia Europeană	-4.9	-2.6	

Sursa: MEDD, FMI, BM, UE, BERD

²¹ Comisia Europeană - Previziuni economice europene. Primăvara 2024 - https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2024/spring/spring_forecast-2024_md_en.pdf

²² MEDD - Previziuni macroeconomice - iunie 2024, <https://mded.gov.md/en/economic-indicators/macroeconomic-forecast/>

²³ FMI - A cincea evaluare în cadrul ECF și FEP - iunie 2024, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/06/28/pr24255-moldova-imf-concludes-the-5th-reviews-under-ecf-eff-and-1st-review-under-rsf>

²⁴ Banca Mondială - Perspective economice globale - iunie 2024, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6feb9566-e973-4706-a4e1-b3b82a1a758d/content>

²⁵ BERD - Perspective economice regionale - mai 2024, <https://www.ebrd.com/what-we-do/economic-research-and-data/rep.html>

²⁶ Comisia Europeană - Previziuni economice europene. Primăvara 2024 - https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2024/spring/spring_forecast-2024_md_en.pdf

3.3.2 Vulnerabilități interne

Economia moldovenească are o serie de vulnerabilități interne, care limitează creșterea economică. Principalele vulnerabilități sunt:

- Spațiul fiscal rămâne limitat - creșterea investițiilor publice necesită consolidarea colectării veniturilor bugetare.
- Investițiile publice în infrastructura durabilă sunt mult mai mici decât în țările UE, ceea ce reprezintă o constrângere în calea creșterii economice. BPN alocă cote foarte mari cheltuielilor curente, în timp ce cheltuielile orientate spre investiții rămân fragmentate și caracterizate de o sub-executare cronică.
- Un cadru prea complex de documente strategice, caracterizat printr-o slabă coordonare între procese și instituții și fără un pachet financiar clar, a compromis realizarea multor obiective de dezvoltare.
- Intermedierea financiară subdezvoltată inhibă schimbările structurale din economie către sectoare/industrii cu valoare adăugată mai mare.
- Economia națională suferă de o lipsă cronică de resurse investiționale, agravată de accesul limitat la credite bancare sau alte forme de finanțare, ceea ce se traduce prin subdezvoltare tehnologică.
- O forță de muncă în scădere crește riscurile pentru dezvoltarea durabilă a economiei. Două decenii de declin al populației în Republica Moldova au lăsat o amprentă negativă asupra perspectivelor de dezvoltare socioeconomică a țării. În prezent, Moldova se bucură încă de un dividend demografic²⁷. Cu toate acestea, în următoarele decenii, proporția dintre pensionari și populația de vârstă activă va crește semnificativ, punând mai multe presiuni asupra finanțelor publice și a economiei în general. În același timp, există o nepotrivire a competențelor între cererea și oferta forței de muncă.
- Capacități limitate de a atrage investiții străine directe (ISD): ca pondere în PIB, ISD-urile din Moldova sunt mai mici în comparație cu alte țări din regiune.²⁸
- Ritmul lent al reformei justiției și al reformelor structurale aferente în comparație cu așteptările societății.

3.3.3 Provocări externe legate de războiul din Ucraina

Instabilitatea geopolitică regională continuă și crizele conexe, în principal invazia militară rusă a Ucrainei, au un impact puternic asupra Republicii Moldova, și anume:

- **Amenințări la adresa securității și scăderea încrederii investitorilor.** În afară de Rusia și Belarus (părți în conflict), Moldova este singurul stat vecin non-NATO al Ucrainei. Acest lucru face ca Moldova să fie vulnerabilă, având în vedere scăderea încrederii investitorilor și a activității investiționale. Situația este exacerbată și de amenințările hibride la care Moldova este expusă constant din partea Federației Ruse.

²⁷ Un dividend demografic apare atunci când populația de vârstă activă reprezintă 55% sau mai mult din populația totală. Pentru Moldova indicatorul este de 59,6% în 2022.

²⁸ <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

- **Creșterea dependenței de asistența externă.** Afluxul mare de refugiați ucraineni (în raport cu populația) a necesitat un efort substanțial din partea Moldovei, cu o presiune tot mai mare asupra bugetului și serviciilor sociale. Comunitatea internațională a intervenit cu o creștere semnificativă a asistenței externe, dar acest lucru poate avea implicații pe termen lung și poate deveni o provocare dacă nu este gestionat corespunzător.
- **Înteruperi ale schimburilor comerciale.** Din cauza lipsei accesului la portul din Odessa, mulți importatori au fost nevoiți să schimbe rutele de import, ceea ce a dus la o creștere substanțială a costurilor logistice și de transport. Nici perspectivele exportatorilor nu pot fi neglijate. În 2021, exporturile cumulate ale Moldovei către Rusia, Ucraina și Belarus s-au ridicat la 13,9%. Chiar dacă relațiile comerciale cu Ucraina s-au intensificat de la izbucnirea războiului, Moldova a pierdut o parte din exporturile sale către Rusia și Belarus (costuri logistice crescute și dificultăți în operațiunile financiare prin sistemul financiar al Rusiei și Belarusului).
- **Presiunea asupra infrastructurii și logisticii Moldovei.** În urma invaziei ruse în Ucraina, infrastructura Moldovei se află sub o presiune enormă. Situația a dus la un deficit de infrastructură, iar costurile de transport și logistică pentru producători au crescut substanțial, chiar de două-trei ori. Acest lucru s-a întâmplat din cauza pierderii accesului la Marea Neagră pentru companiile ucrainene, care au redirecționat în mare măsură fluxurile comerciale pe uscat, inclusiv prin Republica Moldova.
- **Dependența de energie.** Până în 2021, Moldova era aproape 100% dependentă de Federația Rusă pentru energie. Pe piața gazelor, odată cu creșterea prețurilor după începerea războiului și livrările insuficiente din Rusia din toamna anului 2022, Moldova a fost nevoită să achiziționeze gaze de pe piețele internaționale. În același timp, după atacurile rusești asupra infrastructurii energetice a Ucrainei, Moldova s-a trezit în imposibilitatea de a importa energie electrică din Ucraina. A trebuit să cumpere energie electrică din UE, ceea ce a avut implicații majore asupra tarifelor interne. Mai mult, doar sincronizarea în timp record în martie 2022 a sistemelor energetice ucrainene și moldovenești cu sistemul energetic european (ENTSO-E) a permis evitarea întreruperilor de energie electrică.

4. Stabilitatea sectorului financiar în Moldova

4.1 Introducere

Dezvoltarea sectorului financiar din Moldova a oglindit traiectoria generală a reformelor din țară, caracterizată de un progres sporadic și neuniform. Pe parcursul anilor 2000, înainte de criza financiară globală, sectorul financiar (și țara, în general) s-a confruntat cu un cadru de reglementare fragmentat, prevalența corupției (inclusiv influența oligarhilor sprijiniți de Moscova), un sector public supradimensionat în raport cu economia și un mediu macroeconomic permisiv, care au condus la apariția unor probleme prudențiale în sectorul bancar.²⁹ La fel ca în alte țări, sectorul financiar al Moldovei este dominat de bănci, care în 2023 dețin aproximativ 90% din totalul activelor sectorului financiar, însă este de notat că această pondere a fost și mai mare în anii 2000. Privatizarea întârziată a băncilor și politizarea instituțiilor statului, cuplate cu expunerea economică față de Rusia prin exporturi și dependența de resursele energetice, au continuat să submineze reformele din sectorul bancar, în timp ce cadrul de reglementare subdezvoltat, lipsa de încredere în perspectivele macroeconomice și politice ale țării și gradul înalt al economiei informale au menținut volumele de creditare la un nivel scăzut.³⁰

Criza financiară globală din 2007-2009 a dus la o creștere semnificativă a creditelor neperformante (NPL) și la o scădere a remiterilor, de care economia depinde în mare măsură; totuși, spre deosebire de alte țări, nu a avut loc nicio naționalizare a băncilor, și doar unei bănci i-a fost retrasă licența (Investprivatbank), urmare a situației de insolabilitate.³¹ În continuare, chiar dacă Moldova a început să facă pași importanți în protejarea instituțiilor sale financiare, tensiunile geopolitice, dependența persistentă de Rusia, precum și criza bancară (a se vedea secțiunea 4.2) au continuat să afecteze sectorul financiar în perioada pre-Covid. În general, situația din sectorul financiar s-a îmbunătățit substanțial după criza financiară globală, dar mai ales, după criza bancară din 2014-2015, accentul reformelor fiind pus pe reziliență, stabilitate financiară, acționari legitimi, transparență și diversificare. A avut loc o reglementare prudențială mai bună și o supraveghere mult mai riguroasă – cadru sprijinit de semnarea Acordului de Asociere cu UE în 2014, prin care Moldova s-a angajat să se alinieze principiilor Basel III – deși reminiscențele crizei bancare din 2014-2015 continuă să fie resimțite.

Recent, reziliența sistemului financiar a fost pusă la încercare și de contextul macroeconomic și geopolitic generat de invazia rusă în Ucraina. Cu toate acestea, sectorul bancar a rămas robust în ceea ce privește indicatorii financiari și prudențiali. Suficiența capitalului se situează cu mult peste cerințele minime (rata fondurilor proprii totale a fost de 30% la sfârșitul anului 2023), oferind rezerve substanțiale pentru a face față unor potențiale condiții adverse. Lichiditatea s-a îmbunătățit comparativ cu nivelul de până la război (rata de acoperire a necesarului de lichiditate (LCR) a fost

²⁹ A se vedea, de exemplu, Banca Mondială (2022). *Moldova - Revista Finanțelor Publice: Politica fiscală pentru reziliență și creștere*. Washington DC: Banca Mondială, disponibil la adresa: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099061223084028856/p1752140ed75d502509d1c007891a4f9cfc>.

³⁰ FMI (2001). *Republica Moldova: evoluții economice recente*. Washington, DC: Fondul Monetar Internațional, disponibil la: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2001/022/article-A002-en.xml>.

³¹ Clichini, D. și Gribincea, C. (2015). Implicațiile crizei financiare asupra solidității sistemului bancar din Republica Moldova: Implicaciones de la crisis financiera en la solidez del sistema bancario de la República de Moldova. *Aestimatio: Jurnalul internațional de finanțe IEB*, (10), 88-109.

de 282,3% în 2023), oferind o pernă de siguranță consistentă pentru a face față potențialelor retrageri semnificative de depozite. Totodată, ca răspuns prompt la perspectivele macroeconomice negative și ca măsură de prudență, BNM a recurs la instrumentele sale macroprudențiale, aplicând un amortizor de risc sistemic de 2 puncte procentuale pentru expunerile băncilor la riscul de credit aferent persoanelor fizice, care a fost revocat către sfârșitul anului 2023.

În general, sectorul bancar din Moldova rămâne expus la șocurile externe, în special la agresiunea Rusiei și războiul din Ucrainei – și mai ales dacă ar exista incursiuni militare ale Rusiei prin intermediul Transnistriei. În timp ce Moldova încearcă să avanseze pe calea integrării europene, axându-se pe transpunerea directivelor UE și armonizarea legislației la aquis-ul comunitar, șocurile externe precum extinderea invaziei din Ucraina și în Moldova ar putea avea repercusiuni grave asupra întregului sector financiar. În plus, fiind o țară dependentă de remiteri, șocurile externe care reduc fluxul de bani către Moldova – și, prin urmare, fluxul care are loc prin instituțiile financiare rezidente – vor avea implicații negative pentru sectorul financiar.

4.2 Sectorul bancar – date cheie

Similar cu alte țări din Europa, dar și cu țările din fostul spațiu sovietic, sectorul bancar constituie cea mai importantă componentă a sectorului financiar din Republica Moldova. Ponderea activelor sectorului bancar în totalul activelor sectorului financiar a scăzut de la un nivel maxim de 96,32% în 2013 la 87,80% în 2023. Deși sectorul bancar continuă să dețină o poziție dominantă, ponderea acestuia se diluează ușor, pe măsură ce alte instrumente financiare oferite de instituțiile financiare nebancare devin mai accesibile (a se vedea mai jos). În termeni absoluți, de la sfârșitul crizei financiare globale, activele bancare au crescut considerabil, astfel raportat la 2010 activele au înregistrat o creștere de 364%. Totuși, activele sunt acum distribuite între un număr mai mic de bănci (11 bănci în 2023 față de 15 în 2010). Cu toate acestea, intermedierea financiară, măsurată prin raportul dintre activele bancare și PIB, rămâne scăzută (figura 11). În ceea ce privește structura activelor, cea mai mare pondere este deținută de credite și avansuri (aproximativ 40% la sfârșitul anului 2023), deși această pondere a scăzut față de nivelul de dinaintea războiului. De altfel, și mijloacele plasate la Banca Națională a Moldovei (BNM) au crescut de la 19% la 26% din cauza ratelor mai mari privind norma rezervelor obligatorii.

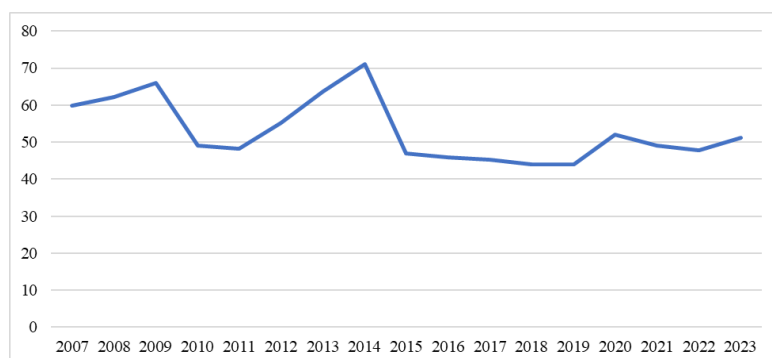
Depozitele, de asemenea, au continuat să crească, deși într-un ritm mai lent începând cu 2014; după cum arată figura 12, a existat o ruptură structurală clară ca urmare a fraudei bancare din Moldova (mai multe detalii mai jos), dar depozitele au revenit pe un trend ascendent în 2016 și se situează acum la maxime istorice. Depozitele în moneda națională reprezintă aproximativ două treimi din totalul depozitelor, ponderea acestora consolidându-se în ultimii ani.

Depozitele sunt distribuite între 11 bănci comerciale, dintre care patru sunt considerate de importanță sistemică: Moldova-Agroindbank (MAIB), Moldindconbank, Victoriabank și OTP Bank. Sectorul bancar a devenit mai concentrat de la criza financiară globală, cu activele primelor 5 bănci cumulând 86,3% în 2023 față de 63,76% în 2007 (deși ponderea primelor 3 bănci a scăzut ușor, de la un maxim de 70,64% în 2021 la 68,25% în 2023).³² MAIB este lider, deținând 34% din

³² Această concentrare în sectorul bancar pare să continue, deoarece în 2023 Victoriabank a anunțat achiziția BCR Chișinău

activele sistemului bancar (peste 52 miliarde MDL) în 2023, precum și 38% din totalul creditelor acordate. Aceasta este urmată de Moldindconbank, cu aproximativ 20% din totalul activelor, și de Victoriabank și OTP Bank, fiecare cu aproximativ 14% din activele sectorului bancar în 2023. Toate patru bănci au înregistrat o creștere lentă, dar constantă a activelor de la criza financiară globală, cu un salt semnificativ în 2023 față de 2022; acest lucru a corespuns cu creșterea profitabilității, deoarece rentabilitatea activelor (ROA) în întregul sector a urcat la 2,8% în 2023 (mai mică comparativ cu maximele de dinainte crizei financiare globale, dar simțitor mai mare față de 2014 când a fost declanșată criza bancară, când ROA a fost de doar 0,85%). Această performanță s-a schimbat oarecum în primele luni ale anului 2024, întregul sistem bancar arătând o scădere a profitului de 34,9% în ianuarie și februarie 2024.³³ Aceasta vine pe fondul încheierii ciclului de relaxare a politicii monetare început de BNM în februarie 2023 (când rata de bază era de 17%, iar la sfârșitul lunii februarie 2024, aceasta scăzuse la 4,25%). Scăderea ratei de bază a dus la reducerea randamentelor inclusiv pe care băncile le primesc din certificatele băncii centrale și valorile mobiliare de stat, dar și a remunerării rezervelor obligatorii pe care băncile le dețin la BNM.

Figura 15. Raportul dintre activele din sistemul bancar și PIB, %

Sursa: Banca Națională a Moldovei

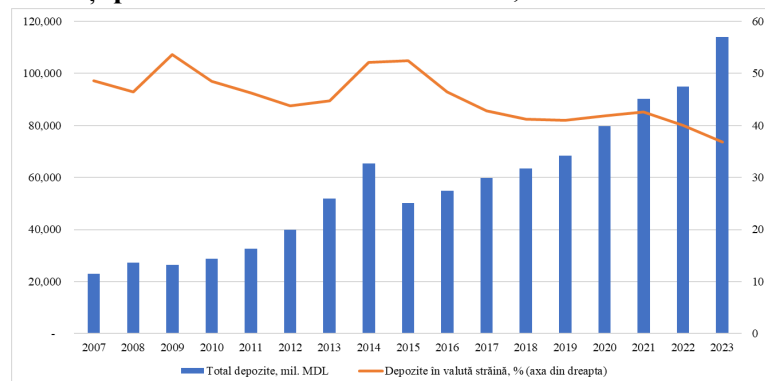
În pofida progreselor substanțiale înregistrate până în prezent în ceea ce privește guvernanta bancară în Moldova, un risc continuu ține de erodarea acestor fundamente prin corupție. Încă de la primele sale evaluări ale sectorului financiar, FMI a remarcat că guvernanta corporativă în sectorul bancar era opacă; în evaluarea din 2008, FMI a subliniat că chiar și băncile de importanță sistemică au un acționariat neclar, creând o vulnerabilitate pentru sector.³⁴ Această vulnerabilitate a degenerat catastrofal în 2014-15, când în urma fraudei în care au fost implicate trei dintre cele mai mari bănci – Banca de Economii, Unibank și Banca Socială – a fost furat 1 miliard de dolari din sectorul bancar, echivalentul a aproximativ 12% din PIB-ul Moldovei (în termeni nominali) la acea vreme. Din punct de vedere economic și al autorităților de reglementare, mai grav a fost faptul că banii au fost rapid transferați către diverse companii, inclusiv din jurisdicții care nu implementează standarde stricte de transparență financiară, iar recuperarea lor a

³³ "MAIB este singura bancă care a obținut profit în primele două luni ale anului", *Agenția de presă Infotag Moldova*, 22 martie 2024, disponibil la adresa: <https://www.infotag.md/finances-en/314737/>.

³⁴ FMI (2008). *Republica Moldova: Evaluarea stabilității sistemului financiar – Actualizare*, Raportul de țară al FMI nr. 08/274, august, disponibil la adresa: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Republic-of-Moldova-Financial-System-Stability-Assessment-Update-22252>.

fost minimală. Scandalul a avut repercusiuni economice severe, a generat instabilitate politică și indignare publică, cu mulți oficiali de rang înalt implicați, investigațiile fiind în continuare în desfășurare.

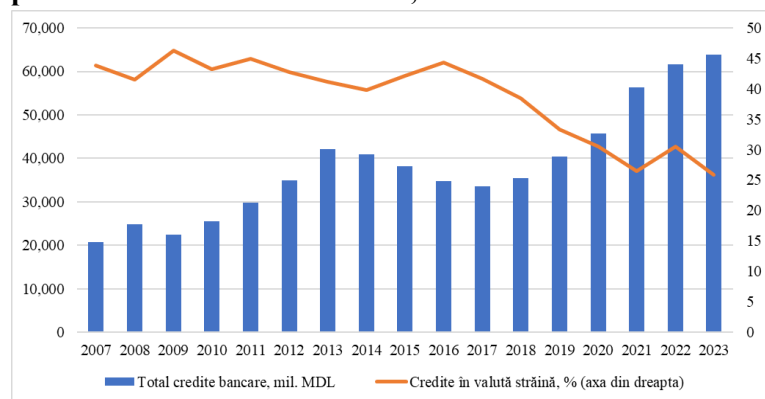
Figura 16. Dinamica depozitelor în sectorul bancar, total, mil. MDL și ponderea celor în valută străină, %

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Frauda bancară, a condus mai întâi de toate la o scădere substanțială a creditării. Totuși, de la minimul înregistrat în 2017, volumul creditelor practic s-a dublat, fiind însoțit însă de o scădere a creditelor în valută străină (posibil datorită unei percepții de reducere a riscurilor în economie, dar și datorită scăderii diferenței dintre rata dobânzii la creditele în valută și cele în MDL). Ponderea cea mai mare în portofoliul total de credite o dețin creditele acordate comerțului reprezentând constant în ultimii 6 ani în jur de 22% din totalul creditelor, dar s-a înregistrat și o creștere a creditelor ipotecare: de la doar 7,87% în 2017, au ajuns în 2023 să reprezinte 20,78% din total. Dacă adăugăm la aceasta și creditele de consum – care în 2023 au constituit 17,53% – este ușor de observat că în Moldova acestea depășesc împrumuturile acordate oricărui sector industrial (și sunt în creștere). De fapt, ipotecile par să rămână o opțiune sigură pentru băncile moldovenești, cu o rată a creditelor neperformante (NPL) de doar 2,3% în 2023, comparativ cu 15,4% în agricultură și 12,2% în industria productivă.³⁵

Figura 17. Dinamica creditelor bancare, total, mil. MDL și ponderea celor în valută străină, %

Sursa: Banca Națională a Moldovei

³⁵ Pe baza datelor BNM, disponibile la adresa: <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB12.xhtml>.

În ultimul deceniu, creșterea stocului de credite a fost depășită de creșterea stocului de depozite, astfel că raportul dintre credite și depozite a scăzut de la 0,81 în 2013 la 0,56 în 2023, indicând pe de o parte o penetrare scăzută a creditului în economie, iar pe de altă parte, o lichiditate ridicată. În ciuda acestui surplus consistent de lichiditate, o provocare structurală pentru procesul de intermediere este neconcordanța dintre maturități. Băncile atrag preponderent resurse pe termen scurt (circa 76% din totalul depozitelor noi atrase în 2023 au fost cu scadență de până la un an), ceea ce limitează capacitatea băncilor de a acorda credite pe termen lung (în 2023 doar 7% din volumul creditelor acordate întreprinderilor aveau o scadență de 5 ani sau mai mult).

Structura acționariatului băncilor din Moldova a fost, de asemenea, afectată de criza bancară din 2014-15 – dar spre bine – deoarece cota de piață a băncilor cu capital străin a crescut la 67% în 2019 pe fondul unor vânzări majore: Victoriabank este deținută majoritar de Banca Transilvania din România din 2018, în timp ce MAIB este deținută în proporție de 41% de un consorțiu format din Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Invalda (o companie baltică de administrare a activelor) și Horizon Capital (administrator de fonduri de private-equity cu sediul în Elveția).³⁶ De asemenea, 78,21% din acțiunile Moldindconbank au fost achiziționate în 2019 de compania bulgară „Doverie-Invest” EAD, ceea ce face ca toate cele patru bănci sistemice din Moldova să fie deținute în mod substanțial sau parțial de investitori străini (OTP Bank parte a grupului financiar OTP Bank Group, un grup bancar internațional din Ungaria). Creșterea participației acționarilor străini a rezolvat problema guvernantei opace, dar implică și un anumit risc asociat: având în vedere că o mare parte din investițiile în băncile moldovenești provin din Europa Centrală și de Est (și nu din Europa de Vest), performanța băncilor autohtone poate fi influențată de evoluțiile economice și geopolitice ale țărilor de origine ale investițiilor. Având în vedere războiul din Ucraina, aceste băncile cu capital străin ar putea reprezenta un canal de amplificare decât unul de atenuare al riscurilor, având în vedere că întreaga regiune din Europa Centrală și de Est se confruntă cu șocul agresiunii rusești. Totuși, pornind de la experiența trecută a Moldovei, acest lucru este un preț mic de plătit pentru a depăși problemele substanțiale de guvernanta corporativă care au afectat anterior sectorul – fiind o metodă de a asigura transparența ca un bastion împotriva interferenței rusești într-un sector vital.

În cele din urmă, un alt risc de luat în considerare în sectorul bancar este faptul că țara este puternic dependentă de remiteri (în principal care vin din România și Italia, dar aporturi considerabile au și remiterile provenite din țările aflate în război, adică Rusia și Ucraina). Deși remiterile pot fi volatile, volatilitatea lor a crescut din cauza invaziei rusești: în anul 2022 și 2023 s-a înregistrat o scădere a remiterilor (inclusiv cele transmise prin canale informale). Întrucât remiterile sunt transferate în principal prin intermediul sectorului bancar (deși cu costuri ridicate, după cum a remarcat FMI în evaluarea sectorului financiar din 2022),³⁷ orice șoc extern care reduce fluxul sau le face instabile poate avea implicații asupra profitabilității băncilor. În același timp, remitențele mențin adesea gospodăriile (în special cele rurale) pe linia de plutire în ceea ce privește

³⁶ BERD are, de asemenea, este acționar la BC Victoriabank.

³⁷ FMI (2022a). *Raportul de asistență tehnică al Republicii Moldova – Evaluarea stabilității sectorului financiar*. Washington DC: Fondul Monetar Internațional, disponibil la: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2022/02/07/Republic-of-Moldova-Technical-Assistance-Report-Financial-Sector-Stability-Review-512884>.

consumul, dar și servesc ca bază de venit pentru a solicita un credit bancar; o scădere a remiterilor din cauza condițiilor externe sau interne nefavorabile ar putea conduce la riscul de creștere a creditelor neperformante, deoarece consumatorii s-ar putea afla în imposibilitatea de a-și rambursa creditul. Acest lucru ar putea pune presiune pe stabilitatea financiară a băncilor din Moldova.

Sectorul financiar, similar cu alte țări din Europa rămâne expus și altor provocări pe termen lung, cum ar fi finanțarea durabilă. BNM și băncile comerciale se află într-un stadiu incipient de pregătire pentru monitorizarea, evaluarea și abordarea riscului climatic. În timp ce BNM elaborează o taxonomie națională pentru finanțare durabilă, alte reglementări relevante pentru participanții din sectorul financiar nu au fost încă adoptate pentru a asigura o abordare a riscului climatic în concordanță cu alte autorități europene de reglementare.

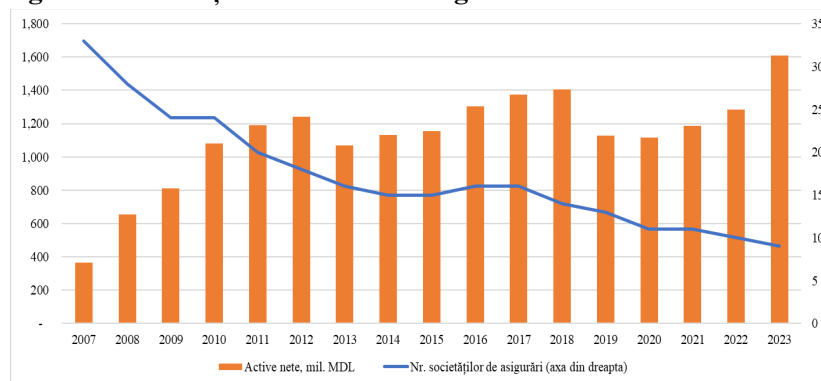
4.3 Instituții financiare nebancare – date-cheie

Deși sectorul bancar continuă să dețină cea mai mare pondere a activelor din sistemul financiar, sectorul non-bancar a început să înregistreze progrese în ultimii ani. Un exemplu relevant este sectorul de asigurări, care a rămas relativ stabil de la fraudă bancară (Figura 18). În timp ce numărul de societăți de asigurări a scăzut începând cu 2007, activele nete din acest sector s-a consolidat considerabil după 2016, ajungând la 1,6 miliarde MDL la sfârșitul anului 2023 (total active 4,9 milioane MDL, ceea ce reprezintă aproximativ 3% din activele întregului sector financiar). Deși majoritatea societăților de asigurări sunt controlate de acționari rezidenți, cele mai mari două societăți sunt cu capital străin – ambele din Austria. În general, piața de asigurări din Moldova prezintă un grad înalt de concentrare: în 2023, primele cinci societăți de asigurări dețineau 80% din total active și au colectat 75% din primele brute subscrise. În special, sectorul a devenit și mai concentrat în ultima perioadă, după ce în 2022 și 2023 au fost retrase licențele a două societăți de asigurări, rămânând doar 9 societăți active.

În ceea ce privește diversitatea produselor de asigurare, sectorul rămâne subdezvoltat, cu o ofertă limitată, piața de asigurări fiind dominată de asigurările auto obligatorii, în timp ce doar o singură societate de asigurări oferă asigurări de viață. Gama de produse și rata de penetrare sunt la un nivel redus comparativ cu standardele europene³⁸. Organizațiile internaționale, precum FMI și Banca Mondială, au recomandat implementarea reglementărilor pentru societățile de asigurări, inclusiv creșterea cerințelor de solvabilitate, o măsură care ar putea duce fie la consolidarea sectorului, fie la o penetrare mai mare a capitalului străin. În ultima perioadă, s-au înregistrat progrese prin adoptarea cadrului secundar privind licențierea, acționarii calificați, precum și cerințele de „fit-and-proper” și prudențiale pentru societățile de asigurări. Totuși, mai rămân de implementat reglementări în conformitate cu directiva Solvency II a UE. În pofida provocărilor ce țin de reglementarea sectorului, situația societăților de asigurări rămase active s-a îmbunătățit semnificativ: profiturile au înregistrat o creștere constantă în ultimii șase ani, iar în 2023 profitul a crescut de 3,1 ori față de 2022, în timp ce primele brute subscrise au marcat o creștere susținută (dublându-se față de 2015 și crescând cu 19% doar în 2023).

³⁸ *Ibidem*, p. 11.

Figura 18. Evoluția sectorului de asigurări în Moldova

Sursa: Comisia Națională a Piețelor Financiare din Moldova, rapoarte anuale

Deși piața de asigurări înregistrează o creștere lentă în ceea ce privește rata de penetrare cu servicii de asigurare, aceasta se află într-o poziție mai avansată decât piața de capital din Moldova. Bursa de Valori din Moldova (BVM) a fost puternic afectată de criza financiară globală și a avut un proces îndelungat de recuperare. Capitalizarea bursieră a ajuns la nivelurile pre-criză abia în 2019, iar în prezent (2023) este la 155% din valoarea din 2007, ceea ce reprezintă aproximativ 4,1% din PIB-ul Moldovei (mult sub media globală de 76,38% a raportului dintre capitalizarea bursieră și PIB).³⁹ În această perioadă, a scăzut numărul companiilor listate la bursă: în 2023 doar 81 de emitenți tranzacționau valori mobiliare, comparativ cu 392 în 2008. Această scădere se explică inclusiv prin înăsprirea cerințelor de admitere pe piața reglementată, ca urmare a modificării Legii privind piața de capital în 2015. Piața secundară de valori mobiliare a înregistrat o scădere constantă, în special în 2022, cu tranzacții care au reprezentat doar 29% din nivelul anului 2021 (și doar 11% din valoarea maximă înregistrată în 2019). Totuși, în ultimii ani, se observă o diversificare a instrumentelor financiare disponibile pe piața de capital. De exemplu, în 2021 au fost tranzacționate pentru prima dată obligațiuni emise de autoritățile publice locale, iar în 2023 au fost emise obligațiuni corporative pentru prima dată în două decenii.

Având în vedere dimensiunea mică a pieței de capital, aceasta implică un risc redus pentru stabilitatea financiară. Cu toate acestea, piața de capital ar trebui valorificată mai mult ca o sursă de finanțare pentru afaceri. Concentrarea finanțării în sectorul bancar conduce la o acumulare disproporționată a riscurilor financiare, în timp ce un sector financiar mai diversificat ar permite o distribuire mai echilibrată a riscurilor.

Organizațiile de creditare nebancaară (OCN) au avut un rol important în diversificarea sectorului financiar, contribuind parțial la compensarea contractării creditării bancare imediat după criza bancară din 2014. O parte semnificativă a împrumuturilor oferite de acestea a fost direcționată către gospodăriile casnice, ceea ce a dus la o creștere a ponderii creditelor de consum acordate de OCN, de la aproximativ 2% din totalul creditelor de consum din sectorul financiar în 2010 la aproximativ 30% zece ani mai târziu.⁴⁰ Asemenea piețelor mai dezvoltate, în

³⁹ Pe baza a 74 de țări (nu include Moldova) în anul 2022, statistică preluată din theGlobalEconomy.com și bazată pe datele Băncii Mondiale: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/stock_market_capitalization/.

⁴⁰ FMI (2022b). *Republica Moldova: Probleme selectate*. Washington, DC: Fondul Monetar Internațional, disponibil la: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2022/061/article-A003-en.xml>.

Moldova OCN-urile au beneficiat de un cadru de reglementare mai relaxat, ceea ce le-a permis să implementeze strategii de afaceri mai agresive. Majoritatea acestor organizații dispun de capital și active semnificativ mai mici decât băncile comerciale. Profitabilitatea ridicată a acestui sector a atras tot mai multe resurse, ceea ce a dus la extinderea creditării. Deși, într-un alt context, un astfel de model ar putea genera preocupări privind stabilitatea sectorului financiar – arbitrajul de reglementare fiind adesea un punct sensibil pentru băncile centrale sau autoritățile de supraveghere financiară – dimensiunea relativ modestă a OCN-urilor în cadrul sectorului financiar și al economiei Moldovei reduce riscul unei destabilizări. În plus, scurtă a multor credite acordate de OCN-uri, de obicei între unu și doi ani, face ca aceste expuneri să nu fie menținute pe termen lung în portofoliile OCN-urilor.

Dificultățile întâmpinate în accesarea creditelor bancare evidențiază nevoia unor forme mai variate de intermediere financiară, pe care, de fapt OCN le-au pus la dispoziție, concentrându-se în special pe segmentele populației care întâmpină obstacole în obținerea finanțării de la bănci.⁴¹ Creditele oferite de OCN-uri constituie un mijloc de creștere a incluziunii financiare, adresându-se celor cu un profil de risc mai ridicat decât cel al clienților de produse bancare convenționale. Totuși, aceste servicii de intermediere implică și unele consecințe negative. OCN-urile acordă finanțare la costuri semnificativ mai ridicate decât băncile, cu rate ale dobânzii estimate a fi de două ori mai mari, ceea ce poate agrava nivelul de îndatorare al consumatorilor. Pentru a limita acest fenomen, în 2022 a fost introdus un regulament privind creditarea responsabilă, care a impus cerințe mai stricte pentru evaluarea bonității clientului și a stabilit limite pentru raportul dintre serviciul datoriei și venit, aplicabile atât băncilor, cât și OCN-urilor. De asemenea, au fost instituite plafoane pentru dobânzi, comisioane și penalități aferente creditelor de consum. Ca urmare a acestor măsuri, ritmul de creștere al creditelor acordate populației de OCN-uri a încetinit.

4.4 Reglementarea financiară

Cadru de reglementare a sectorului financiar al Moldovei – și eventualele sale deficiențe – au fost deja menționate, dar acestea au avut un impact major asupra evoluției sectorului financiar în ultimele două decenii. Moldova adoptă o abordare de reglementare pe două niveluri. Banca Națională a Moldovei (BNM) reprezintă autoritatea principală de reglementare a sectorului financiar, supraveghind atât sectorul bancar, cât și, începând cu mijlocul anului 2023, instituțiile financiare nebancare. Această responsabilitate a fost transferată de la Comisia Națională a Pieței Financiare (CNPF), care continuă să fie responsabilă de reglementarea și monitorizarea pieței de capital. Sistemul anterior de reglementare și supraveghere, împărțit între BNM și CNPF, a condus la abordări diferite în reglementarea organizațiilor de creditare nebanară (OCN) comparativ cu băncile, favorizând arbitrajul și limitând capacitatea de a avea o perspectivă clară asupra riscurilor sistemice din economiei. Pentru a răspunde acestei provocări, a fost implementată o nouă structură de reglementare, menită să ofere un cadru integrat de supraveghere macroprudențială, care este necesar datorită interconectării puternice dintre sectoarele pieței financiare nebancare și sectorul bancar. Preluarea acestor sectoare sub reglementarea și supravegherea BNM, are ca scop

⁴¹ *Ibidem.*

sprijinirea BNM în îndeplinirea mandatului său de asigurare a stabilității financiare, permițând un proces de supraveghere transparent, calibrat și bazat pe riscuri.

Criza bancară din 2014-2015 a determinat o schimbare semnificativă în abordarea față de stabilitatea financiară, conducând la consolidarea cadrului de reglementare, în special în sectorul bancar. În pofida posibilei implicări în fraudă bancară, BNM a făcut progrese notabile în ceea ce privește supravegherea prudențială a băncilor după criza din 2014-2015. În anii următori, BNM s-a concentrat pe îmbunătățirea sistemului de testare la stres, alinierea planificării pe termen mediu cu cerințele sectorului bancar și, în general, creșterea profesionalismului și nivelului de implicare pentru dezvoltarea sectorului financiar.⁴² Ulterior, BNM a implementat un sistem de supraveghere prudențială aproape complet aliniat standardelor Uniunii Europene și a introdus cerințele privind amortizoarele de capital, în conformitate cu normele Basel III.

De asemenea, ca urmare a fraudei bancare din 2014-2015, un moment crucial a fost adoptarea Legii privind redresarea și rezoluția bancară în 2016. Aceasta creează un cadru eficient de gestionare pentru menținerea stabilității financiare, inclusiv prin intermediul Fondului de Rezoluție Bancară. Fondul are scopul de a asigura aplicarea instrumentelor de rezoluție pentru o mai bună protecție a deponenților și pentru a evita recurgerea la fondurile din bugetul de stat în astfel de situații (așa cum s-a întâmplat în cazul fraudei bancare din 2014).

În același timp, dificultățile politice din Moldova continuă să submineze implementarea anumitor directive ale BNM, ale cărei decizii sunt frecvent contestate în instanță.⁴³ Această situație persistă încă de la adoptarea noii abordări de reglementare în 2016, evidențiind faptul că băncile centrale, deși declarate independente, nu pot fi complet izolate de influențele politice.⁴⁴

Odată cu diversificarea produselor și servicii financiare disponibile în țară, consumatorii sunt expuși și unui spectru mai larg de riscuri. Începând cu mijlocul anului 2023, CNPF a primit un mandat extins pentru protejarea consumatorilor de servicii financiare, fiind responsabilă de supravegherea și soluționarea petițiilor clienților legate de serviciile financiare oferite de bănci, organizații de creditare nebancară, asigurători și intermediarii în domeniul asigurărilor, prestatorii de servicii de plată și emitenții de monedă electronică, precum și unitățile de schimb valutar. Această modificare legislativă a avut scopul de a stabili o delimitare clară în domeniul protecției consumatorilor de produse financiare, deoarece, în trecut, responsabilitățile în acest domeniu erau fragmentate, fiind împărțite între CNPF, BNM și, de asemenea, Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecția Consumatorului.

⁴² FMI (2016). Republica Moldova: Evaluarea stabilității sistemului financiar. Washington DC: Fondul Monetar Internațional, disponibil la: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2016/070/article-A001-en.xml>.

⁴³ FMI (2022a), p. 16.

⁴⁴ Hartwell, C. A. (2019). On the impossibility of central bank independence: four decades of time- (and intellectual) inconsistency. Cambridge Journal of Economics, 43(1), 61-84.

5. Relațiile economice externe

5.1 Prezentare generală a acordurilor comerciale și de investiții ale țării

5.1.1 Angajamente legate de apartenența la OMC

Republica Moldova este membră a OMC din 2001 și acordă cel puțin tratamentul MFN tuturor partenerilor săi comerciali. Este parte la Acordul privind tehnologia informației și la Acordul privind facilitarea comerțului (ratificat în 2016). Din 2016, Moldova este, de asemenea, parte la Acordul privind achizițiile publice și a acceptat Protocolul de modificare a Acordului TRIPS în 2015. Moldova a susținut, de asemenea, Declarația de la Buenos Aires privind comerțul și abilitarea economică a femeilor.

5.1.2 Acorduri comerciale preferențiale

Republica Moldova are acorduri de liber schimb (ALS) cu aproape toți principalii săi parteneri comerciali. Moldova are acorduri bilaterale de liber schimb cu Armenia (în vigoare din 1995), Kârgâzstan (1996), Turcia (2016), Regatul Unit (2021) și Ucraina (2008).⁴⁵ Există, de asemenea, ALS multilaterale: CEFTA (2007), CSI (2012), Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA) ca parte a Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și UE (în vigoare din 2014), EFTA (2024), GUAM (2003). Moldova beneficiază și de tratamentul Sistemului Generalizat de Preferințe din partea Canadei, Japoniei, Norvegiei, Elveției și Statelor Unite⁴⁶.

5.1.3 Acorduri bilaterale și multilaterale de investiții

În 2011, Moldova a ratificat Convenția privind soluționarea diferendelor privind investițiile între state și cetățeni ai altor state (Convenția ICSID). De asemenea, țara a ratificat Convenția de la New York privind recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine. Moldova este, de asemenea, parte la Convenția europeană de la Geneva privind arbitrajul comercial internațional și la Acordul de la Paris privind aplicarea Convenției europene privind arbitrajul comercial internațional. Din 1992, Republica Moldova este membră a Agenției Multilaterale de Garantare a Investițiilor, parte a Grupului Băncii Mondiale. Moldova are în vigoare acorduri de protecție a investițiilor cu Austria (2002), Albania (2004), Azerbaidjan (1999), BLEU (Uniunea Economică Belgia-Luxemburg) (2002), Belarus (1999), Bosnia și Herțegovina (2008), Bulgaria (1997), Canada (2019), Cehia (2000), China (1995), Croația (2007), Cipru (2008), Estonia (2011), Franța (1999), Finlanda (1997), Georgia (1999), Germania (2006), Grecia (2000), Ungaria (1996), Israel (1999), Kârgâzstan (2004), Kuweit (2004), Letonia (2000), Lituania (2003), Muntenegru (2015), Țările de Jos (1997), Polonia (1995), Qatar (2013), România (1997), Rusia (2001), Slovenia (2004), Slovacia (2009), Spania (2007), Elveția (1996), Tadjikistan (2003), Turcia (1997), Ucraina

⁴⁵ <http://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByCrResult.aspx>

⁴⁶ <http://ptadb.wto.org/Country.aspx?code=498>

(1996), Emiratele Arabe Unite (2019), Regatul Unit (1998), Statele Unite (1994) și Uzbekistan (1997).⁴⁷

5.3 Fragilitatea comerțului cu mărfuri

5.3.1 Structura geografică a exporturilor și importurilor

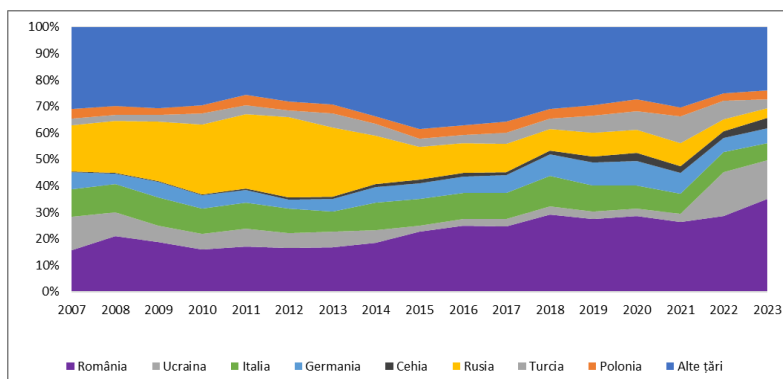
În prezent, circa două treimi din exporturile de mărfuri ale Moldovei merg către UE (65% în 2023), în timp ce dependența de piețele estice a scăzut. Cu toate acestea, una dintre principalele vulnerabilități ale comerțului exterior al Moldovei – dependența excesivă de un număr mic de piețe – persistă și astăzi. Dacă în trecut exporturile Moldovei erau excesiv concentrate pe Rusia cu cote de peste 30%, atunci astăzi rolul principalei piețe de export aparține României, către care au fost direcționate 35% din exporturile de mărfuri în 2023 (Figura 19). În cadrul exporturilor Moldovei către UE, România absoarbe mai mult de jumătate, iar peste 80% din exporturile de mărfuri către UE sunt direcționate către doar cinci țări (România, Italia, Germania, Cehia și Polonia). De fapt, în ultimii ani, exporturile de bunuri au devenit mai puțin diversificate geografic, ponderea României continuând să crească.

Deși ponderea Rusiei în exporturile Moldovei nu era foarte mare nici înainte de război (9% în 2021), reducerea exporturilor către Rusia (-31% în 2022 și -24% în 2023, f-a-p) a cauzat daune disproporționate afacerilor din unele sectoare⁴⁸. Un exemplu este exportul de mere proaspete: înainte de 2022, peste 95% din astfel de exporturi mergeau în Rusia (85 de milioane USD în 2021). În 2022, exportul de mere proaspete în Rusia a scăzut cu 23%, apoi cu 49% în 2023. Exportatorii s-au reorientat parțial către alte țări; cu toate acestea, exportul total de mere proaspete a fost de doar 71% în 2023 comparativ cu 2021. Un alt exemplu este exportul de pompe pentru lichide: în 2021, Rusia a absorbit jumătate din astfel de exporturi; în 2023, aproape nu a existat export de pompe pentru lichide în Rusia (nu atât din motive generale, cum ar fi probleme logistice și de plăți, ci mai ales pentru că pompele sunt considerate a fi bunuri cu dublă utilizare). Volumul total al exporturilor de pompe pentru lichide nu a fost foarte mare (4 milioane USD în 2021). Cu toate acestea, pompele au fost printre puținele articole de export cu valoare adăugată înaltă din Moldova.

⁴⁷ <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/172/moldova-republic-of>

⁴⁸ <https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2312-propagarea-efectelor-economice-ale-criszei-regionale-de-securitate-asupra-republicii-moldova-%E2%80%93-o-evaluare-preliminar%C4%83>

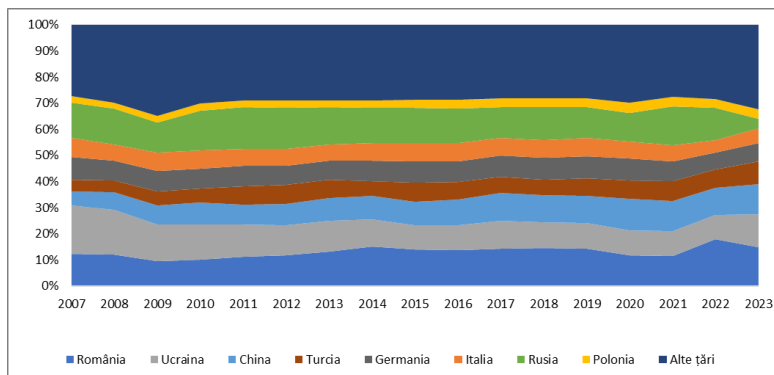
Figura 19. Evoluția structurii exporturilor brute de bunuri, pe țări principale, %

Sursa: UN Comtrade

Importurile sunt mai diversificate din punct de vedere geografic, primele 5 țări reprezentând 55% din importurile brute de bunuri (România 15%, Ucraina 12%, China 12%, Turcia 9% și Germania 7%) în 2023 (Figura 20). Ponderea Rusiei în importurile de bunuri era ridicată până în 2022, cu o medie de aproximativ 12% în ultimii ani, dar a scăzut la 4% în 2023, pe măsură ce Moldova a trecut la alți furnizori de gaze naturale.

Figura 20. Evoluția structurii importurilor brute de mărfuri, pe țări principale, %

Sursa: UN Comtrade

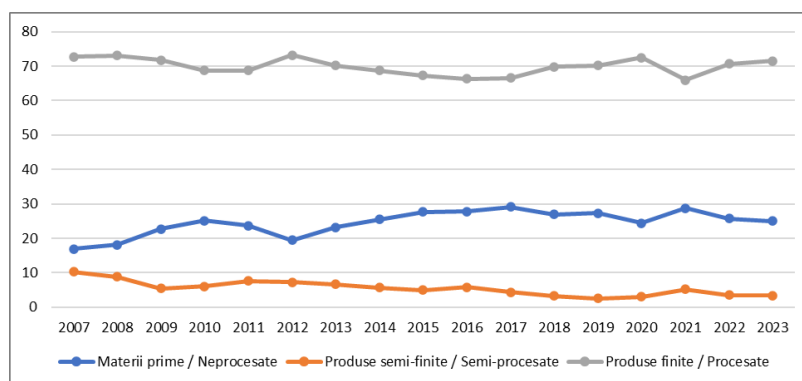
Scăderea comerțului cu Rusia a perturbat aprovizionarea cu inputuri pentru unele sectoare, cum ar fi agricultura. Pe lângă creșterea prețurilor la combustibili, fermierii au fost afectați și de accesul redus la îngrășăminte: în 2021, peste 80% din importurile de îngrășăminte minerale sau azotate în Moldova veneau din Rusia. Deși valoarea totală a importurilor de îngrășăminte azotate a crescut în 2022, acest lucru s-a datorat în întregime efectului creșterii prețurilor. În termeni fizici (tone), importurile de îngrășăminte azotate din Rusia s-au înjumătățit în 2022, determinând scăderea importului total al acestora cu 8%.

5.3.2 Structura exporturilor și importurilor după nivelul de prelucrare (categorii MTN)

În structura exporturilor brute ale Moldovei, mărfurile finite/procesate predomină cu o pondere de 72% (2023), urmate de materiile prime/mărfurile neprelucrate (25%) și mărfurile semifabricate/semiprelucrate (3%) (Figura 21). În ciuda unei ponderi relativ mari a bunurilor

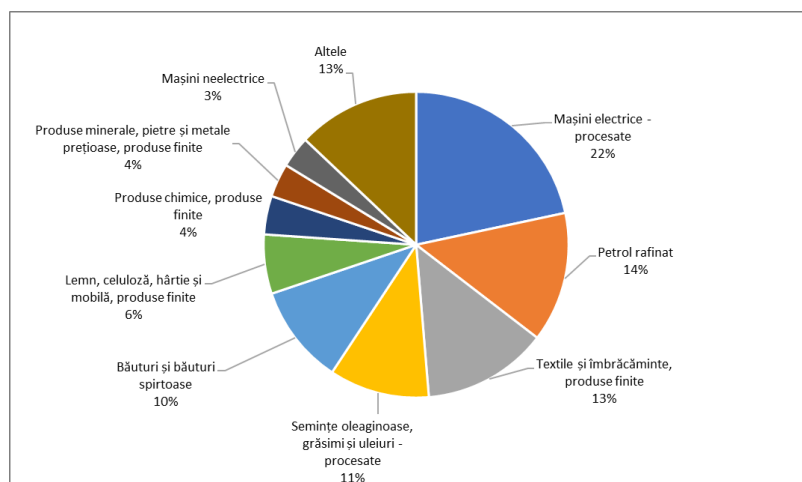
finite/procesate în totalul exporturilor, acestea au un nivel scăzut de sofisticare tehnologică: mașini electrice (în principal cabluri și fire) – 22% din totalul exporturilor de produse finite, petrol rafinat – 14% (reexporturi), textile și îmbrăcăminte – 13%, semințe oleaginoase, grăsimi și uleiuri procesate – 11%, băuturi și băuturi spirtoase – 10% etc. (Figura 22). Importurile sunt, de asemenea, dominate de bunurile finite/procesate (74% în 2023), urmate de materiile prime/mărfurile neprelucrate (13%) și de mărfurile semifabricate/semiprelucrate (13%), fără modificări semnificative în timp. Dintre produsele finite/procesate importate, cea mai mare pondere aparține petrolului rafinat – 20%, mașinilor electrice – 13%, substanțelor chimice – 12%, echipamentelor de transport – 11%, mașinilor neelectrice – 11% etc. (Figura 23).

Figura 21. Structura exporturilor brute pe etape de prelucrare (categorii MTN), % din total

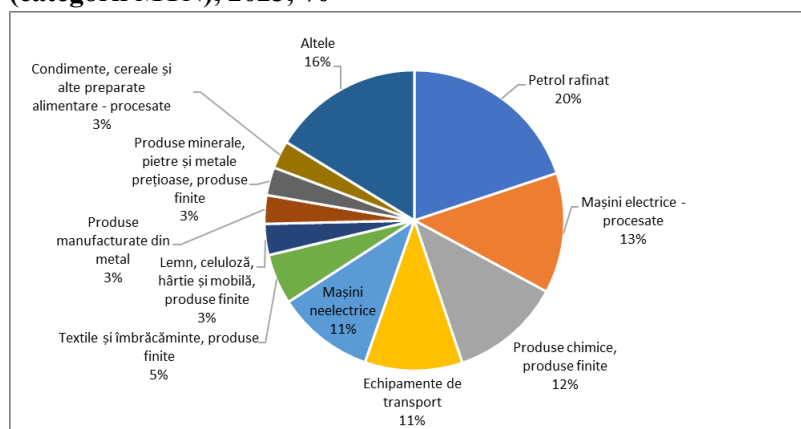
Sursa: UN Comtrade

Figura 22. Structura exporturilor de mărfuri finite/procesate (categorii MTN), 2023, %

Sursa: UN Comtrade

Figura 23. Structura importurilor de produse finite/procesate (categorii MTN), 2023, %

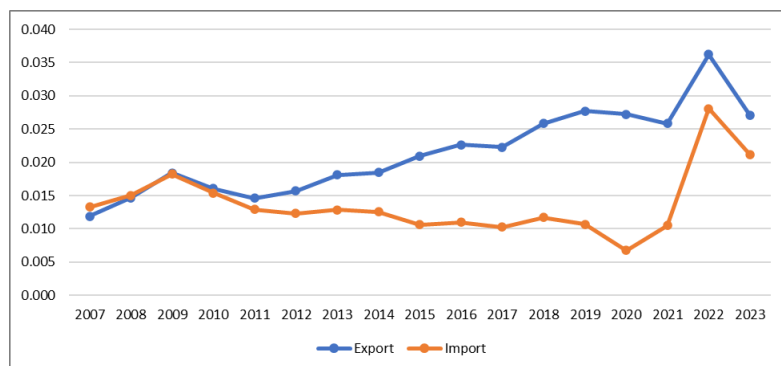

Sursa: UN Comtrade

5.3.3 Concentrarea exporturilor și importurilor la nivel de produs

Din punctul de vedere al concentrării la nivel de produs, diversificarea exporturilor este, de asemenea, limitată. Începutul războiului din Ucraina în 2022 a făcut ca comerțul Republicii Moldova să fie și mai puțin divers, chiar dacă în 2023 s-a înregistrat o oarecare îmbunătățire (Figura 24). Cea mai mare categorie de export a Moldovei reprezintă produsele agricole și alimentare – 43% în 2023, urmate de mașini și echipamente (în principal cabluri și fire după prelucrare) – 18%, produse minerale (în principal reexporturi de combustibili) – 12%, textile (în principal îmbrăcăminte după prelucrare) – 9% și mobilă – 4%. Principalele categorii de import includ produse minerale (în principal combustibili și energie) – 23% în 2023, mașini și echipamente – 17%, produse agricole și alimentare – 15%, produse chimice (în principal medicamente și îngrășăminte) – 10%, vehicule și echipamente de transport (în principal automobile) – 8%.

Figura 24. Indicele de concentrație Herfindahl-Hirschman la nivel de produs, pentru exporturi și importuri

Sursa: Calculat pe baza datelor Comtrade ale ONU (toate codurile HS din 6 cifre)

5.3.4 Indici de similitudine/complementaritate comercială cu potențialii parteneri comerciali

Exporturile Moldovei prezintă o similitudine ridicată cu Ucraina atât în ceea ce privește produsele exportate, cât și țările partenere, indicii de similitudine a exporturilor (ESI) ajungând

la 43,4 și, respectiv, 52,2 în 2022. În afară de Ucraina, principalii concurenți ai Moldovei pe piețele mondiale includ:

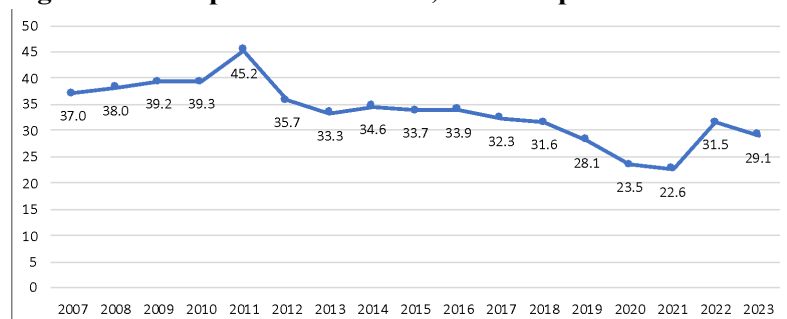
- Bulgaria, pentru care se observă o similitudine semnificativă în ceea ce privește partenerii comerciali (ESI = 51,7) și o suprapunere considerabilă a produselor exportate (ESI = 21,6);
- Serbia, cu ESI pentru parteneri = 46,2 și ESI produs = 22,3;
- România, cu ESI pentru parteneri = 43,6 și ESI produs = 20,5.

În ceea ce privește complementaritatea exporturilor Moldovei cu importurile altor țări, datele sugerează un grad considerabil de potrivire cu structura importurilor unor țări UE precum Danemarca (TCI = 52,3 din 100 în 2022), Olanda (51,7), Portugalia (51,6), Letonia (51,5), Germania (51,3), deși exporturile efective sunt semnificative doar către Germania (reprezintă 5,5% din exporturile Moldovei). Printre țările non-membre ale UE situate în proximitate geografică, profilul de export al Moldovei corespunde foarte mult cu profilul de import al următoarelor țări: Tunisia (53,9), Andorra (51,9), Armenia (51,8), Israel (51,6), Muntenegru (50,5), dintre care niciuna nu se situează în fruntea importatorilor reali de mărfuri moldovenești, ceea ce poate indica faptul că Moldova și aceste țări ar putea avea de câștigat de pe urma intensificării comerțului. În ceea ce privește importurile, structura acestora se potrivește foarte bine cu structura exporturilor țărilor precum Olanda (TCI = 77,2 în 2022), Croația (75,5), Canada (74,0), Lituania (73,4), Grecia (70,0), Statele Unite (69,8), Estonia (69,2), India (68,8), Belgia (68,0) și Bulgaria (67,6), deși doar India se află printre primele 10 surse de importuri reale ale Moldovei.

5.3.5 Tratatamentul reexporturilor

În 2022, a fost înregistrată o creștere a reexporturilor, care aproape s-au dublat (+92% față de 2021). În 2023, reexporturile au scăzut oarecum (-14% față de 2022), dar au rămas mari față de anii de dinainte de război, cu o pondere de 29,1% în exporturile brute de mărfuri ale Moldovei (Figura 25). Această creștere a reexporturilor a fost determinată în principal de reexporturile de combustibili minerali către Ucraina, în timp ce alte categorii de bunuri au avut un impact semnificativ mai mic. Cu toate acestea, unele reexporturi ar putea sugera existența comerțului pentru eludarea sancțiunilor. În afară de reexporturile tradiționale de medicamente care existau cu mult timp înainte de război, au fost înregistrate creșteri semnificative ale unor bunuri care nu au fost pe larg reexportate în anii precedenți: Kazahstan – mașini industriale și piese de vehicule; Kârgâzstan – piese de vehicule, mașini, motoare; Emiratele Arabe Unite – autovehicule; Armenia – autovehicule și mașini industriale. Acestea fiind spuse, deși creșterile procentuale ale reexporturilor către aceste țări sunt considerabile, sumele absolute sunt minore, ceea ce înseamnă că exportatorii moldoveni nu sunt implicați în eludarea sancțiunilor la scară largă.

Figura 25. Reexporturi de bunuri, % din exporturile brute

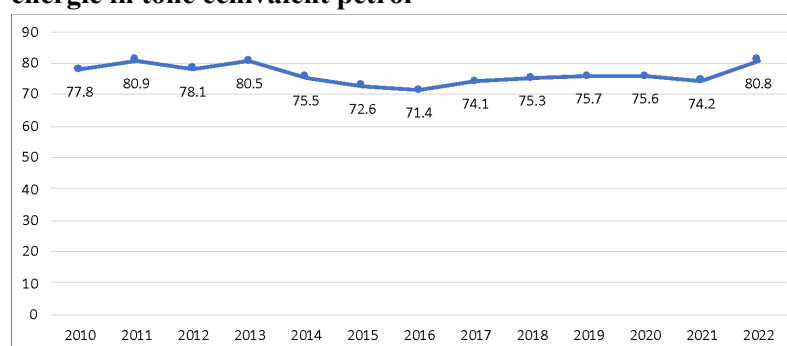

Sursa: Calculat pe baza datelor Comtrade ale ONU

5.3.6 Expunerea la importurile de aprovizionare cu energie

Moldova este puternic dependentă de importurile de energie, 81% din consumul său de energie fiind acoperit de importuri (2022) (Figura 26). Înainte de 2015, Moldova a importat energie electrică în principal din Ucraina, după care alimentarea cu energie a venit în principal de la centrala termică de la Cuciurgan (situată în regiunea transnistreană și, prin urmare, energia nu a fost considerată importată). În 2022, Moldova a fost nevoită să importe din nou volume mari de energie electrică, în timp ce consumul total de energie a scăzut din cauza șocului prețurilor, astfel că ponderea energiei importate în consumul total a crescut.

Figura 26. Importurile nete de energie, % din consumul final de energie în tone echivalent petrol

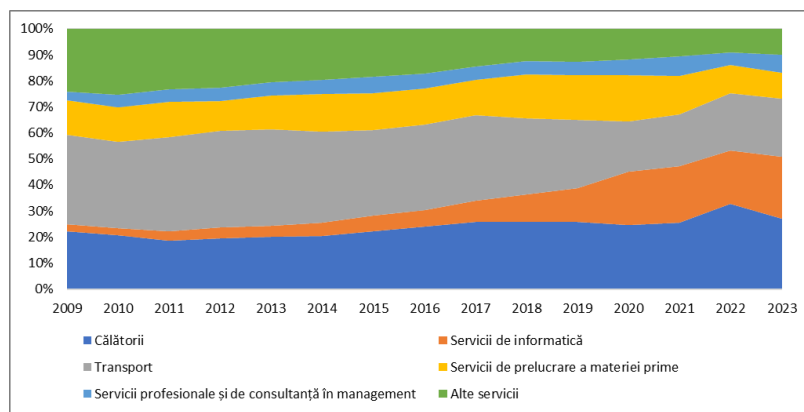
Sursa: Calculat în baza datelor Biroului Național de Statistică al Moldovei

5.4 Comerțul cu servicii

Călătoriile și IT sunt principalele tipuri de servicii exportate de Moldova. Ponderea serviciilor de călătorie în exportul total de servicii este de aproximativ 27 % (2023) (Figura 27). Exporturile de servicii de călătorie au crescut în 2022 pentru că Moldova a primit refugiați ucraineni și apoi au scăzut în 2023 pe măsură ce numărul refugiaților rămași a scăzut. Exportul de servicii de informatică a crescut într-un ritm rapid (aproximativ 30% anual în ultimii 5 ani, deși în T1-T3:2024 ritmul de creștere a încetinit până la 14%) și a reprezentat 24% din exporturile de servicii ale Moldovei în 2023. Din punct de vedere geografic, cea mai mare parte a exporturilor de servicii IT merge către UE (39% în 2022), urmată de Statele Unite (29%) și Regatul Unit (18%). În importurile de servicii, cea mai mare categorie este transportul (37% în 2023), urmat de călătorii

(33%), servicii IT (5%), servicii de consultanță profesională și management (5%) și servicii tehnice, comerciale și alte servicii de afaceri (5%).

Figura 27. Structura exporturilor de servicii pe tipuri, % din totalul exporturilor de servicii

Sursa: FMI

5.5 ISD și investiții de portofoliu

5.5.1 Tendințele intrărilor și ieșirilor de ISD

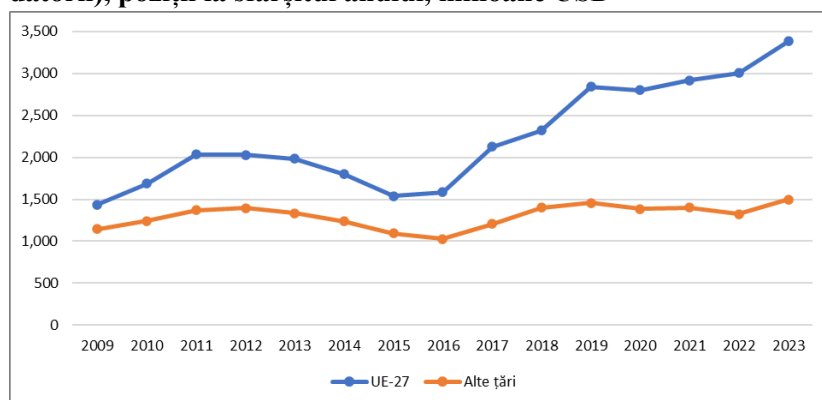
După semnarea Acordului de Asociere cu UE în 2014, investițiile directe din țările UE în Moldova au luat amploare. La sfârșitul anului 2023, stocul acumulat de ISD din UE era cu 71% mai mare decât în 2013 și depășea 3 miliarde USD (69 % din stocul total de ISD, inclusiv capitalul propriu și datorii). În același timp, stocul de ISD din alte țări a înregistrat o dinamică plată, rămânând aproximativ la nivelul din 2013 (Figura 28). Rusia este al doilea cel mai mare investitor direct în Moldova după UE, cu o cotă de 15% din stocul total la sfârșitul anului 2023 (Figura 29). Trebuie de remarcat, totuși, că stocul ISD al Rusiei cuprinde în principal o singură companie mare (Moldovagaz, unde Gazprom deține 50% din acțiuni⁴⁹) și constă mai mult din datorii decât din acțiuni⁵⁰ (datoria istorică pentru importurile de gaze naturale care este acum contestată⁵¹).

⁴⁹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Moldovagaz>

⁵⁰ <https://www.bnm.md/bdi/pages/reports/dbp/DBP2.xhtml>

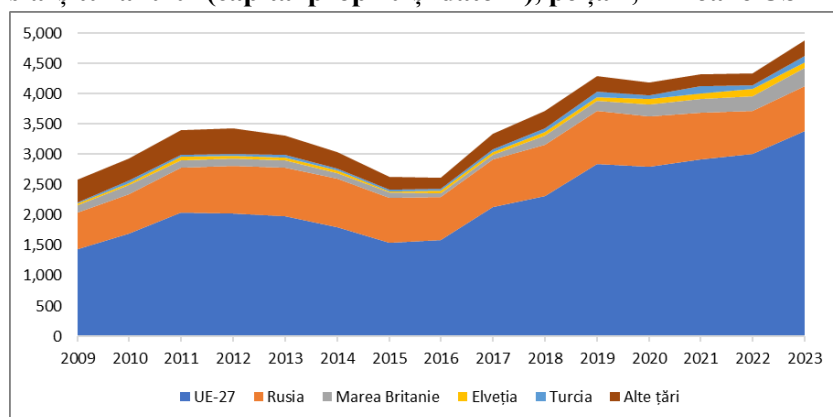
⁵¹ <https://www.reuters.com/business/energy/moldova-puts-its-debt-gazprom-86-mln-russian-firm-disagrees-2023-09-06/>

Figura 28. Investiții străine directe în Moldova (capital propriu și datorii), poziții la sfârșitul anului, milioane USD

Sursa: FMI (CDIS)

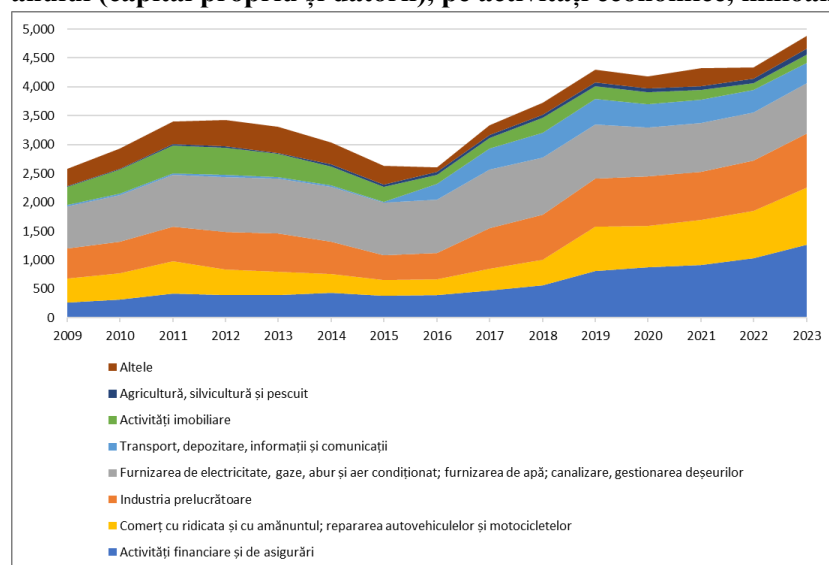
Figura 29. Investiții străine directe în Moldova: stoc acumulat la sfârșitul anului (capital propriu și datorii), pe țări, milioane USD

Sursa: FMI (CDIS)

Structura stocului de ISD pe ramuri la sfârșitul anului 2023 arată că activitățile financiare și de asigurări au primit cea mai mare parte din investițiile totale până în prezent (26%), urmate de comerțul cu ridicata și cu amănuntul (20%), industria prelucrătoare (19%), energia electrică, gaze, alimentarea cu apă, gestionarea deșeurilor (18%) (Figura 30). Cu o astfel de structură pe ramuri, ISD nu par să contribuie mult la exporturi sau la promovarea transferului tehnologic. Chiar și în industria prelucrătoare, ISD se concentrează frecvent pe activități cu valoare adăugată scăzută, cum ar fi prelucrarea și asamblarea.

Figura 30. Investiții străine directe în Moldova: stocul acumulat la sfârșitul anului (capital propriu și datorii), pe activități economice, milioane USD

Sursa: FMI (CDIS)

Investițiile directe ale Moldovei în străinătate sunt relativ mici, stocul de active de investiții directe ajungând la 450 milioane USD la sfârșitul anului 2023 (2,7% ca raport la PIB) și un flux net anual mai mic de 1 milion USD în 2023. Chiar dacă sunt mici, investițiile directe ale Moldovei în străinătate sunt foarte expuse riscurilor generate de războiul din Ucraina, cea mai mare parte a lor fiind investită în Rusia (196 milioane USD la sfârșitul anului 2021, după cum a raportat Rusia, care ulterior a încetat să mai raporteze date către FMI). O parte semnificativă din stocul de investiții directe ale Moldovei în străinătate a mers și către Ucraina (23 de milioane USD la sfârșitul anului 2022). Alte destinații importante de investiții includ Turcia (68 de milioane USD la sfârșitul anului 2022), România (60 de milioane USD) și Italia (50 de milioane USD).

5.5.2 Investiții de portofoliu

Investițiile de portofoliu (IP) ale Moldovei sunt minore atât la active, cât și la pasive și nu pot fi identificate tendințe clare. În 2023, au fost înregistrate intrări nete de capital de 0,3 milioane USD, activele de IP ale Moldovei în străinătate scăzând cu 1,7 milioane USD, iar pasivele de IP față de nerezidenți scăzând cu 1,5 milioane USD. Stocul total de active de IP acumulate s-a ridicat la 12 milioane USD la sfârșitul anului 2023 (din care titluri de valoare de tip participații – 3 milioane USD și titluri de datorie – 9 milioane USD). Stocul total de pasive de IP a ajuns la 23 milioane USD (din care titluri de participații – 22 milioane USD și titluri de datorie – 1 milion USD).

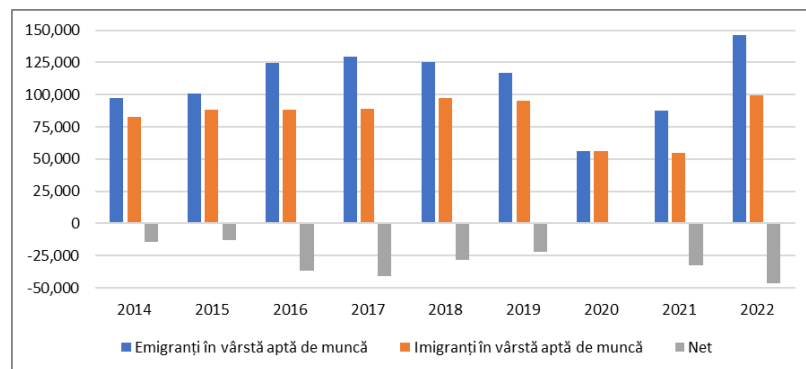
5.6 Fragilitatea legată de mobilitatea persoanelor

5.6.1 Lucrătorii emigranți și imigranți, impactul migrației asupra ofertei de forță de muncă

Înainte de pandemia de COVID-19, Moldova înregistra anual aproximativ 115.000 de persoane în vârstă aptă de muncă care emigrau din țară (ceea ce reprezintă aproximativ 4% din populația sa totală). În același timp, numărul mediu anual de imigranți în vârstă aptă de

muncă a fost de aproximativ 90.000. Astfel, pe net, Moldova pierdea aproximativ 25.000 de persoane în vârstă aptă de muncă în fiecare an (1% din populația totală). În 2020-2021, migrația a încetinit din cauza restricțiilor sanitare, pentru a fi reluată cu vigoare reînnoită în 2022. După declanșarea războiului din Ucraina, numărul emigranților în vârstă aptă de muncă din Moldova a crescut la 146 mii în 2022, în timp ce numărul imigranților în vârstă aptă de muncă a ajuns la 99 mii (minus 47 mii pe net) (Figura 31).

Figura 31. Migranți în vârstă aptă de muncă (15-64 de ani), persoane

Sursa: Biroul Național de Statistică

Inițial, emigrau în principal șomerii din zonele rurale, astfel încât emigrarea nu pune prea multă presiune pe piața internă a muncii. Mai recent (conform Sondajului Generații și Gen realizat în 2020⁵²), intențiile de a emigra au devenit pronunțate și în rândul celor angajați. Astfel, emigrarea a început să provoace presiune pe piața muncii. Într-un sondaj realizat în 2023 de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, 18% dintre angajatori au raportat că nu au putut angaja personalul de care aveau nevoie (16% au raportat acest lucru cu un an mai devreme).⁵³

Începând cu februarie 2022, peste 1,9 milioane de refugiați au sosit din Ucraina. Deși majoritatea au continuat drumul către vest, spre UE, aproximativ 135.000 de refugiați (inclusiv copii și vârstnici) au rămas în Moldova, conform datelor din decembrie 2024⁵⁴. Deși cetățenilor ucraineni li s-a permis să rămână și să lucreze fără restricții, aflusul de refugiați nu a avut un impact semnificativ asupra pieței locale a muncii, deoarece doar 1.598 dintre aceștia erau angajați de angajatori moldoveni la 10.01.2025⁵⁵. Principalele motive pentru o astfel de incluziune slabă sunt barierele lingvistice, responsabilitățile parentale și munca la distanță pentru angajatorii ucraineni.

5.6.2 Mărimea totală a remiterilor, rolul remiterilor în stabilitatea macroeconomică

Remiterile personale primite de rezidenții moldoveni de la nerezidenți (inclusiv cele trimise prin canale informale) sunt în scădere atât în termeni absoluți, cât și ca raport la PIB (Figura 32). În 2023, acestea au totalizat 1.946 milioane USD (în scădere cu 2% față de 2022) și au reprezentat 12% relativ la PIB. Istoric, evoluția remiterilor a fost sensibilă la șocurile externe:

⁵² <https://moldova.unfpa.org/ro/publications/raportul-studiului-genera%C8%9Bii-%C8%99i-gen-%C3%AEn-republica-moldova>

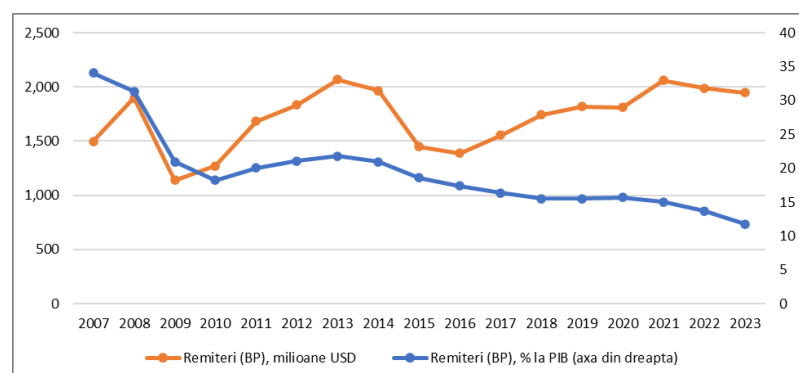
⁵³ https://www.anofm.md/view_document?nid=20224

⁵⁴ <https://www.unhcr.org/md/29155-inaltul-comisar-onu-pentru-refugiatii-filippo-grandi-recunoaste-sprajinul-continuu-al-republicii-moldova-fata-de-refugiatii-in-timpul-unei-vizite-oficiale.html>

⁵⁵ <https://www.anofm.md/ro/node/20103>

acestea au scăzut în 2009 în urma CFG, în 2015 ca urmare a unei depreciere accentuate a rublei rusești, în timpul pandemiei de Covid-19 în 2020 și din nou în 2022. Scăderea remiterilor în 2022 și 2023 nu a fost destul de mare pentru a afecta stabilitatea financiară a țării, deoarece activele de rezervă ale băncii centrale au fost suficiente pentru a atenua riscurile unei crize valutare⁵⁶. Cu toate acestea, scăderea remiterilor a contribuit la reducerea consumului final al gospodăriilor populației înregistrată în 2022 și 2023 (-4,0% în 2022 și -0,5% în 2023, în termeni reali⁵⁷), deși inflația mai mare a fost principala cauză⁵⁸.

Figura 32. Remiteri personale, intrări (balanță de plăți)

Sursa: FMI

5.6.3 Geografia remiterilor

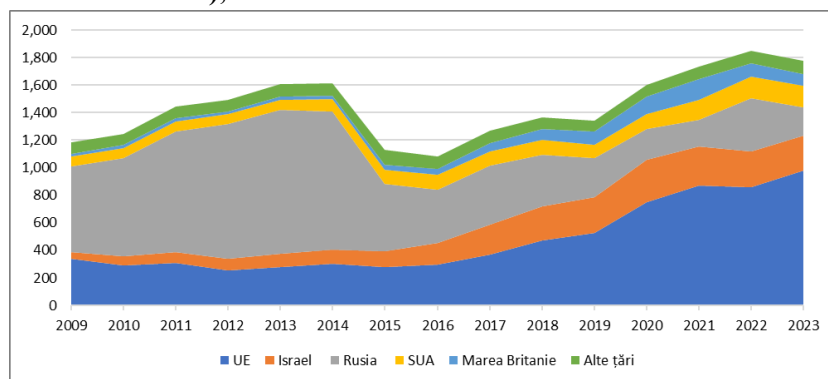
Înainte de 2015, Rusia era principala sursă de transferuri personale către Moldova (Figura 33). După o depreciere bruscă a rublei rusești, transferurile personale din Rusia s-au înjumătățit și nu și-au mai revenit, deși transferurile din Rusia reprezintă încă 12% din transferurile personale primite (2023). Totodată, acordarea regimului fără viză de către UE cetățenilor moldoveni în 2014 a facilitat migrația forței de muncă în UE. Acești factori combinați au indus o schimbare în modelele geografice ale remiterilor. Astăzi, remiterile din UE reprezintă mai mult de jumătate (58% în 2023) din remiterile primite de Moldova.

⁵⁶ <https://www.bnm.md/en/content/international-accounts-republic-moldova-quarter-iv-2023-preliminary-data>

⁵⁷ https://statistica.gov.md/ro/produsul-intern-brut-in-trimestrul-iv-2023-si-anul-2023-9497_61050.html

⁵⁸ [https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/State of the Country Report 2023 en.pdf](https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/State%20of%20the%20Country%20Report%202023%20en.pdf)

Figura 33. Transferuri de bani din străinătate în favoarea persoanelor fizice prin canale formale (bănci sau sisteme de transfer de bani), milioane USD

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Notă: Datele includ banii trimiși numai prin canale formale, acesta fiind principalul motiv al diferențelor față de datele privind remiterile personale din balanța de plăți. Creșterea din 2020 reflectă o schimbare a preferințelor în favoarea canalelor formale, mai degrabă decât o creștere reală a transferurilor.

Capitolul 6. Sectorul energetic din Moldova: prezentare generală, dependențe și perspective

6.1. Fondul energetic al țării

Moldova este aproape în totalitate dependentă de combustibilii fosili și de energia electrică importată, gazele naturale ocupând o pondere importantă din necesitățile sale energetice. Moldova face parte din Programul EU4Energy,⁵⁹ care se concentrează pe îmbunătățirea elaborării politicilor bazate pe dovezi pentru sectorul energetic.

De la începutul războiului ruso-ucrainean, Moldova și-a redus semnificativ dependența de infrastructura și instalațiile de producere a energiei electrice din Raioanele de est ale Republicii Moldova (Transnistria). În prezent, Moldova este capabilă să-și satisfacă necesitatea de energie fără facilitățile din Transnistria. Înainte de război, Moldova nu avea procese bine setate și capacități pentru a procura gaze din alte surse decât Gazprom. Energocom a obținut licența de procurare a gazelor pe piața românească de la autoritatea de reglementare română în 2022. Totodată, din 2022, Moldova a dezvoltat politici de procurare a gazelor naturale din alte surse și, pentru prima dată, a creat rezerve de gaze naturale pentru sezonul de iarnă și în scopuri de urgență localizate în România și Ucraina.

După începerea războiului, Ucraina a deconectat rețeaua electrică de la rețeaua Federației Ruse și a sincronizat-o cu rețeaua UE. Astfel, Moldova a devenit automat sincronizată cu rețeaua electrică a UE. Acest lucru a permis, din martie 2022, achiziționarea de energie electrică din țările UE, în special din România. Înainte de sincronizare, din punct de vedere tehnic, nu exista posibilitatea de a transporta energie electrică din România sau din orice țară din UE în Moldova. Cu suportul Băncii Mondiale, Republica Moldova construiește o nouă linie aeriană de înaltă tensiune cu România (Chișinău – Isaccea)⁶⁰ și intenționează să construiască o linie suplimentară de înaltă tensiune în nordul țării (Bălți – Suceava) care va asigura o interconectare completă cu România și rețeaua electrică a UE.

Moldova are resurse energetice proprii limitate. Deși are potențial pentru surse regenerabile de energie, cum ar fi eoliană, solară și biomasă, aceste resurse nu sunt suficiente pentru a satisface cererea de energie a țării. Guvernul Republicii Moldova dezvoltă programe de stimulare a producției de energie regenerabilă și de îmbunătățire a eficienței energetice pentru a reduce consumul de energie în industrii, clădiri și transport și dependența de importuri.

⁵⁹ UE VECINI EST, "EU4Energy anunță programul de lucru pentru 2024 pentru promovarea guvernăției energetice în Georgia, Moldova și Ucraina", 17.01.2024, <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu4energy-announces-2024-work-programme-to-advance-energy-governance-in-georgia-moldova-and-ukraine/#:~:text=In%202024%2C%20EU4Energy%20will%20provide,fostering%20environmentally%20responsible%20energy%20practices>. (accesat la 04.08.2024).

⁶⁰ Construcția noului OHL Vulcănești (MD) Chișinău (MD) <https://www.energy-community.org/regionalinitiatives/infrastructure/PLIMA/EL06.html>, (accesat la 04.08.2024)

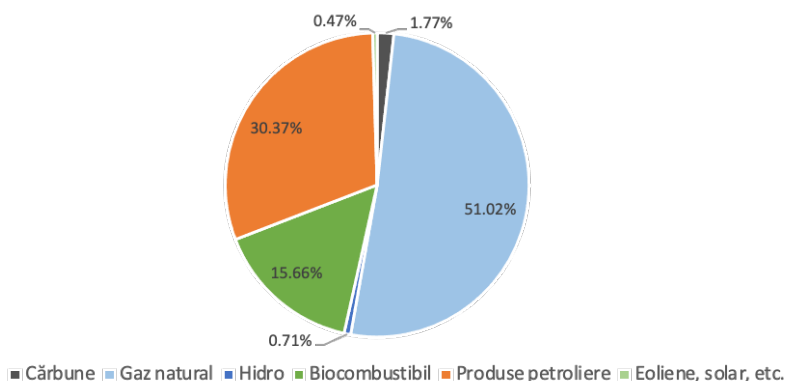
Moldova se confruntă cu mai multe provocări în sectorul energetic. Este una dintre cele mai vulnerabile țări cu cea mai mare dependență de aprovizionarea externă din regiune. Alte provocări includ infrastructura îmbătrânită, ineficiența, vulnerabilitatea la fluctuațiile prețurilor la energie și tensiunile geopolitice care afectează aprovizionarea cu energie. Aceste provocări subliniază importanța eforturilor continue pentru diversificare, durabilitate și securitate energetică.

În general, sectorul energetic al Moldovei se află într-o fază de tranziție, cu eforturi continue de reducere a dependenței de importuri, de creștere a capacității de energie regenerabilă și de îmbunătățire a eficienței și sustenabilității. Colaborarea cu partenerii internaționali și aderarea la reformele din sectorul energetic sunt esențiale pentru atingerea acestor obiective.

6.1.1. Structura aprovizionării cu energie

Aprovizionarea cu energie a Moldovei depinde în proporție de peste 80% de combustibilii fosili (petrol, cărbune și gaze naturale) (Figura 34). Cea mai mare parte a aprovizionării cu energie constă în importul de gaze naturale care sunt utilizate pentru încălzire în timpul sezonului rece și pentru generarea de energie electrică în Cuciurgan (începând cu 2025, Centrala de la Cuciurgan nu mai livrează energie electrică pe malul drept al Nistrului urmare a sistării livrărilor de gaze naturale de către Gazprom). Biocombustibilul (lemnele și reziduuri de vegetație) este utilizat în principal în zonele rurale.

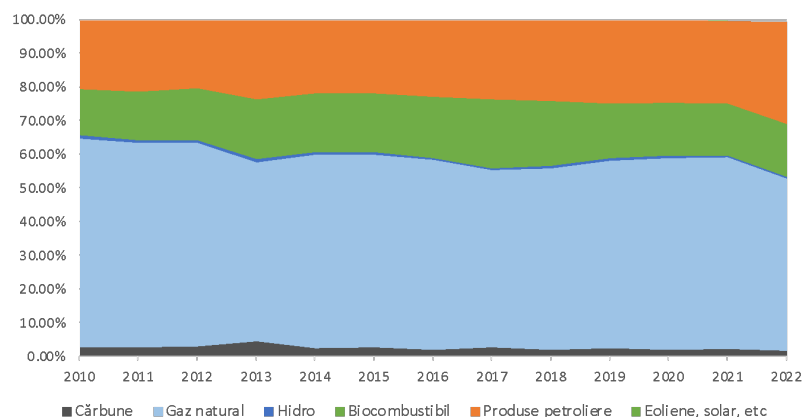
Figura 34. Ponderea fiecărei surse în aprovizionarea totală cu energie, 2022

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Mixul de aprovizionare cu energie din Moldova nu a înregistrat modificări semnificative din 2010 (Figura 35). Ponderea produselor petroliere a crescut ușor, deoarece numărul unităților de transport este în continuă creștere. De asemenea, ponderea gazelor naturale este în continuă scădere, mai ales de la începutul agresiunii ruse în Ucraina în 2022.

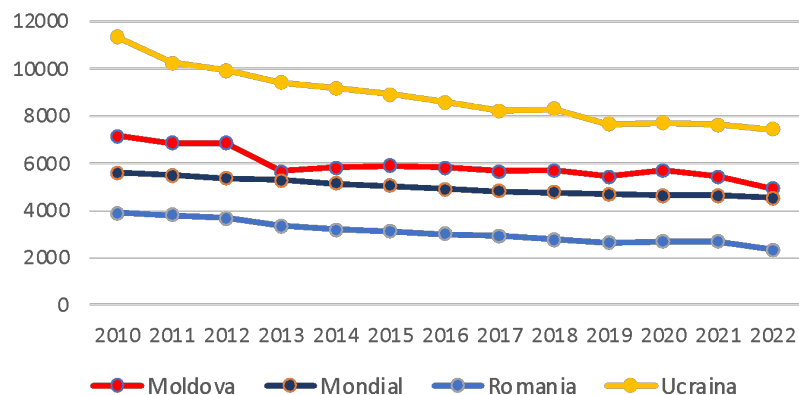
Figura 35. Evoluția mixului de aprovizionare cu energie, %

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

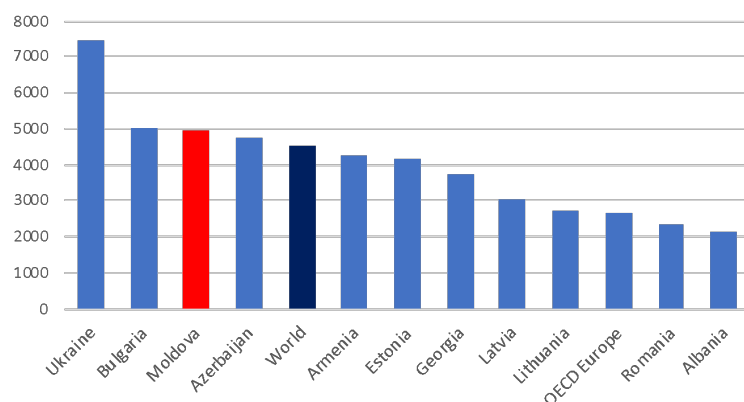
Peste 43% din consumul total de energie provine din sectorul rezidențial. Dimensiunea mică a economiei, precum și nivelul scăzut de eficiență energetică atât al sectorului rezidențial, cât și al activității economice, determină o intensitate energetică ridicată. Cu toate acestea, Moldova a înregistrat progrese mai bune comparativ cu media lumii în perioada 2010-2022, cu o reducere a intensității energetice cu aproximativ 25%.

Figura 36. Evoluția intensității energetice în Moldova, Mondial, România și Ucraina. Aprovizionarea cu energie raportată la PIB (PPP), MJ/mii USD (PPP 2015)

Sursa: Agenția Internațională pentru Energie, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Figura 37. Compararea intensității energetice, 2022. Aprovizionarea cu energie raportată la PIB (PPP), MJ/mii USD (PPP 2015)

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

6.1.2. Dezvoltarea infrastructurii de distribuție a energiei

Sistem de transport de gaze naturale

Nucleul sistemului de transport al gazelor naturale din Moldova este rețeaua de conducte⁶¹ administrată de Moldovatrangaz,⁶² filială a Moldovagaz. Această rețea include mai multe conducte majore care transportă gaze de la granițele internaționale către consumatorii casnici. Principalul punct de intrare pentru importurile de gaze naturale este conducta Ananiev-Tiraspol-Ismail, care leagă Moldova de sistemul ucrainean de transport al gazelor. Cu toate acestea, în 2022, pentru prima dată, conducta Transbalcanică a fost utilizată de Moldova în regim revers, iar primii 4,3 milioane m³ de gaze naturale au fost livrate Moldovei dinspre sud, intrând în țară prin punctul de interconectare Căușeni. În 2024, Moldova a avut mai multe puncte de interconectare cu sistemele de conducte de gaze naturale învecinate, ceea ce a permis transportul gazelor naturale din țările UE și Ucraina.

Rețea electrică

Rețeaua electrică a Moldovei este operată de Moldelectrica, care este responsabilă de transportul energiei electrice pe întreg teritoriul țării.⁶³ Rețeaua este interconectată cu rețelele electrice ucrainene și românești, ceea ce permite comerțul transfrontalier cu energie electrică și sporește securitatea energetică.⁶⁴ Țara este împărțită în două regiuni principale pentru distribuția energiei electrice: malul drept al Nistrului și malul stâng al Nistrului necontrolat de Guvernul Republicii Moldova. Rețelele de distribuție din aceste regiuni sunt gestionate de diferiți operatori, Energy Premier și RED Nord fiind responsabile de malul drept, iar administrația locală din

⁶¹ Harta sistemului de conducte de gaze naturale din Moldova poate fi văzută de pe pagina web a Moldovatrangaz, <https://mtg.md/ro/technical-data/map> (accesat la 04.08.2024).

⁶² Moldovatrangaz, Prezentarea companiei, Prezentarea companiei, <https://www.moldovatrangaz.md/ro/about/presentation> (accesat la 01.08.2024).

⁶³ Moldelectrica, Sarcinile Operatorului de Sistem, Sarcinile Operatorului de Sistem https://moldelectrica.md/ro/about/mission_and_strategy (accesat la 04.08.2024).

⁶⁴ Harta rețelei electrice și a interconexiunilor Moldovei poate fi văzută de pe pagina web a Agenției Internaționale pentru Energie <https://www.iea.org/reports/system-integration-of-renewables-in-moldova-a-roadmap/context-of-renewables-in-moldova-s-electricity-sector> (accesat la 04.08.2024)

Transnistria gestionând malul stâng. Cea mai importantă centrală electrică este situată la Cuciurgan în Transnistria, producând energie electrică din gaze naturale furnizate de Gazprom. O parte importantă din energia produsă la centrala de la Cuciurgan a fost livrată pe malul drept al Nistrului până la finele anului 2024.

După începerea războiului din februarie 2022, Ucraina a decis să-și deconecteze sistemul de energie electrică de la cel al CSI și să se alăture Rețelei europene a operatorilor de transport și de sistem de energie electrică (ENTSO-E).⁶⁵ Acest lucru permite Moldovei să importe energie electrică nu numai din Ucraina, ci și din țările UE prin conectivitatea nordică cu Ucraina, evitând regiunea transnistreană. Construcția liniei de înaltă tensiune la sudul țării de 400kV Chișinău-Vulcănești-Isaccea este în curs de desfășurare.⁶⁶ Această linie va spori și mai mult sustenabilitatea rețelei electrice și independența față de centrala electrică separatistă. O altă conexiune de înaltă tensiune cu România (Bălți – Suceava) este planificată să fie construită pentru a asigura alimentarea fiabilă cu energie electrică a țării.⁶⁷

6.2. Consumul de energie, producția internă de energie și importul de energie

6.2.1. Consumul de energie

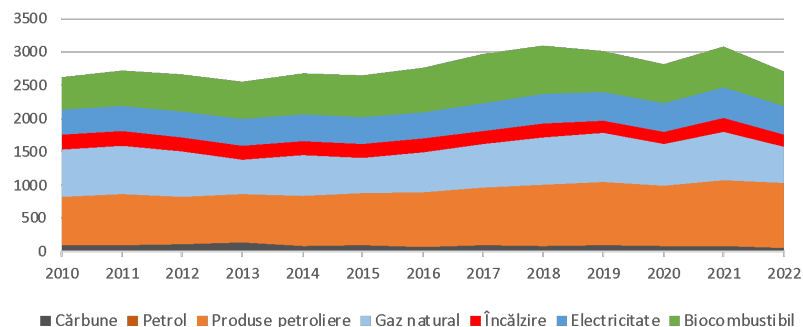
Consumul total de energie în Moldova în 2022 a fost de 2702 ktep. Chiar dacă gazele naturale dețin o pondere de 70% din totalul importurilor nete, acestea nu au fost sursa majoră utilizată în consumul final. Gazele naturale au ocupat poziția a doua în consumul final în 2022 cu 548 ktep, fiind utilizate în principal pentru încălzire în sectoarele rezidențial, public și comercial și în unele sectoare industriale pentru procesare. Produsele petroliere, care au reprezentat 969 ktep sau 32% din consumul total de energie finală, utilizate în principal pentru transporturi și lucrări agricole, au fost cea mai importantă sursă de energie. Consumul de energie electrică a fost de 434 ktep. Cea mai mare parte a energiei electrice a fost generată din gaze naturale la centrala electrică de la Cuciurgan, indicând o dependență puternică de acest combustibil pentru generarea de energie. Biocombustibilii și deșeurile au fost, de asemenea, o sursă importantă de energie pentru consumul final și au reprezentat 513 ktep sau aproape 19% din total și au inclus în mare parte deșeuri de produse agricole, pești și lemn de foc, utilizate în principal în zonele rurale. Cărbunele importat (61 ktep în 2022) a fost utilizat și pentru încălzirea locuințelor în zonele rurale.

⁶⁵ ENTSO-E este asociația pentru cooperarea operatorilor europeni de transport și de sistem, a se vedea <https://www.entsoe.eu/about/inside-entsoe/objectives/> (accesat la 04.08.2024).

⁶⁶ EU4Energy anunță programul de lucru pentru 2024 pentru promovarea guvernantei energetice în Georgia, Moldova și Ucraina <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eu4energy-announces-2024-work-programme-to-advance-energy-governance-in-georgia-moldova-and-ukraine/#:~:text=In%202024%2C%20EU4Energy%20will%20provide,fostering%20environmentally%20responsible%20energy%20practices.> (accesat la 04.08.2024).

⁶⁷ PROIECT DE INTERCONECTARE ENERGETICĂ MOLDOVA-ROMÂNIA, Stația Back-to-Back (BtB) Bălți și 400kV OHL Bălți – Suceava <https://www.eib.org/attachments/registers/212183446.pdf> . (accesat la 04.08.2024).

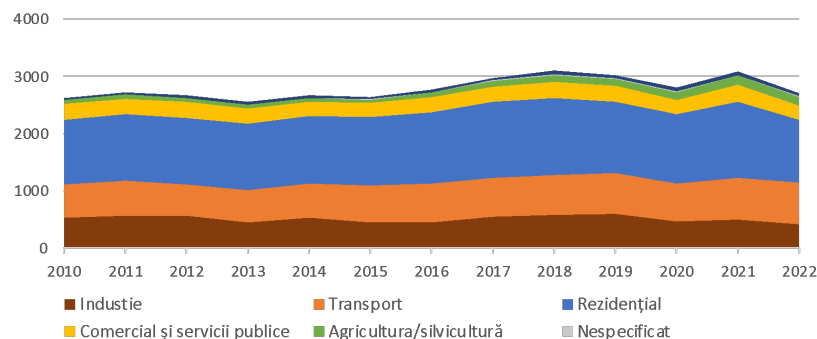
Figura 38. Consumul total de energie finală în funcție de sursă, ktep

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Sectorul rezidențial a avut cea mai mare pondere în consumul total de energie – 1078 ktep în 2022 sau 40% din consumul total de energie, utilizat în principal pentru încălzire. Transportul a fost al doilea cel mai mare consumator de energie, cu 734 ktep sau 27% din total, urmat de industrie cu un consum de 421 ktep sau 15,5% din consumul total. Sectoarele majore ale industriei au fost reprezentate de producătorii de materiale de construcții și companiile de prelucrare a alimentelor. Serviciile comerciale și publice au reprezentat 9,6%, iar agricultura 5% din consumul final total.

Figura 39. Consumul total de energie finală pe sectoare, ktep

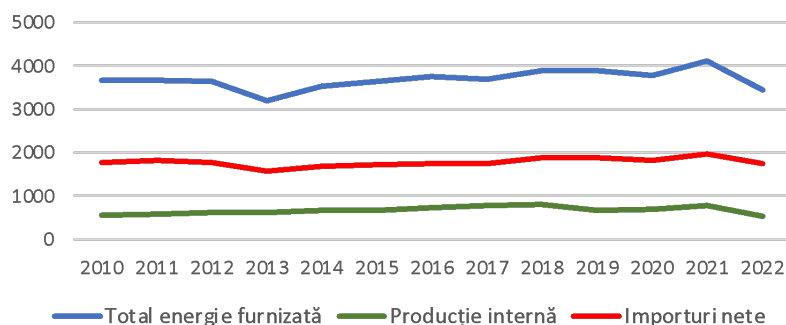

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

6.2.2. Producția internă de energie

Producția internă de energie în Moldova este destul de limitată din cauza lipsei de rezerve substanțiale de combustibili fosili. Aceasta s-a ridicat la 537 ktep sau 15,5% din alimentarea totală cu energie în 2022 de 3453 ktep (Figura 40). Energia produsă pe plan intern provine în principal din câteva surse cheie, inclusiv energie regenerabilă și o parte din producția de combustibili fosili la scară mică.

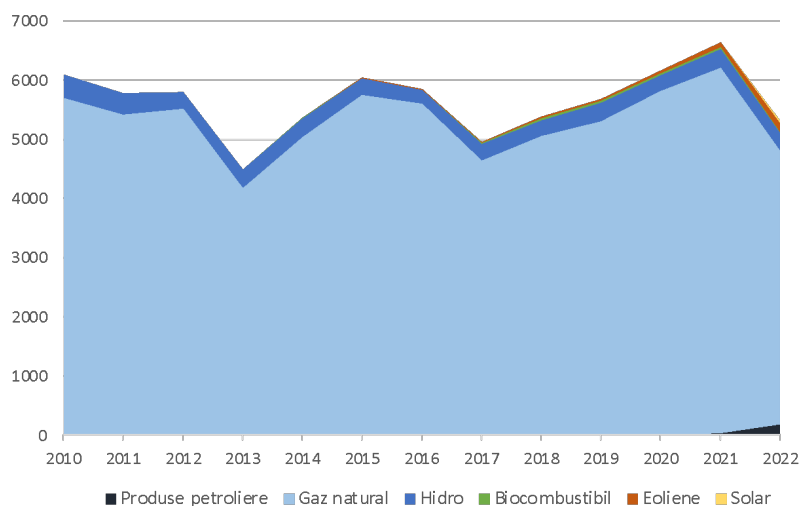
Figura 40. Aprovizionarea totală cu energie, producția internă de energie și importul net de energie, ktep

Sursa: Agenția Internațională pentru Energie, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Cea mai mare parte a energiei electrice din Moldova este produsă din gaze naturale, în principal la centrala electrică Cuciurgan din Transnistria. Această centrală este o sursă semnificativă de energie electrică, deși este situată într-o regiune cu un statut politic complex. suplimentar, Chișinăul și Bălți dețin centrale termice cu cogenerare a energiei electrice pe bază de combustibili (gaze naturale și păcură).

Figura 41. Producerea de energie electrică casnică după sursa de energie, GWh

Sursa: Agenția Internațională pentru Energie, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Biomasa este una dintre cele mai importante surse de energie regenerabilă din Moldova. Aceasta include utilizarea reziduurilor agricole și forestiere pentru încălzire și generarea de energie electrică. Energia bazată pe biomasă este deosebit de importantă în zonele rurale, unde reziduurile agricole sunt ușor disponibile. Moldova are câteva hidrocentrale mici. Cea mai notabilă este Hidrocentrala de la Dubăsari de pe râul Nistru, care are o capacitate de 48 MW.⁶⁸ Cu toate acestea,

⁶⁸ Moldelectrica, Surse de energie, Surse de energie, https://moldelectrica.md/ro/electricity/energy_sources (accesat la 04.08.2024).

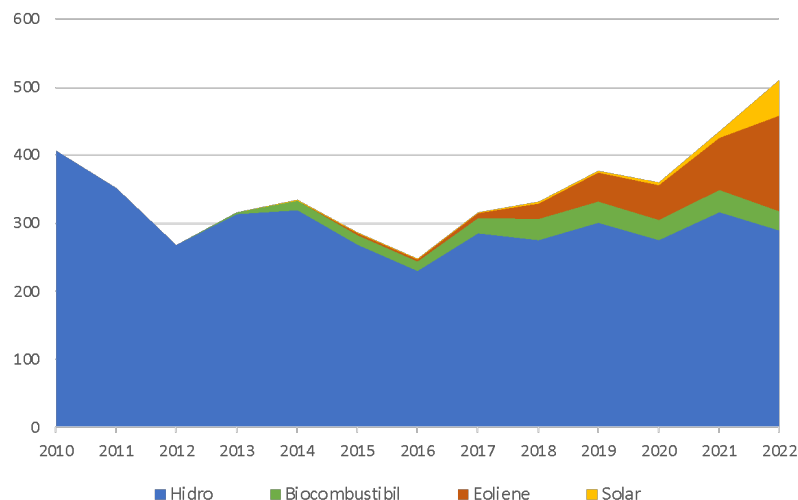
energia hidroelectrică contribuie cu o fracțiune relativ mică la mixul energetic global, adică mai puțin de 5% din totalul energiei electrice generate.

Energia solară câștigă treptat teren în Moldova. Au fost înființate mai multe centrale de energie solară la scară mică, iar guvernul încurajează dezvoltarea ulterioară prin diverse stimulente.⁶⁹ Cu toate acestea, contribuția totală a energiei solare la rețeaua energetică națională este încă relativ minoră și reprezintă 0,15% din totalul energiei electrice generate.

Energia eoliană este în stadii incipiente în Moldova. Există câteva parcuri eoliene mici și există potențial de extindere, în special în regiunile nordice și sudice, unde condițiile de vânt sunt favorabile. Centralele eoliene au generat mai multă energie decât centralele solare fotovoltaice, cu toate acestea, ele reprezintă doar 1,15% din producția totală de energie electrică.

Moldova are o producție foarte limitată de gaze naturale și petrol. Țara se bazează aproape în întregime pe importuri pentru a-și satisface nevoile de gaze naturale și petrol. Există câteva zăcăminte minore de petrol și gaze, dar contribuția lor la aprovizionarea generală cu energie este neglijabilă.

Figura 42. Producerea de energie electrică casnică prin sursă regenerabilă de energie, GWh

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Guvernul Republicii Moldova a lucrat la strategii de creștere a securității energetice și de reducere a dependenței de importuri. Aceasta include promovarea surselor regenerabile de energie, îmbunătățirea eficienței energetice și modernizarea infrastructurii energetice.⁷⁰ Moldova primește sprijin din partea organizațiilor internaționale precum UE și Banca Mondială pentru a-și

⁶⁹ PNUD, Programul de Dezvoltare cu Emisii Reduse a fost aprobat <https://www.undp.org/moldova/press-releases/low-emissions-development-programme-was-approved-bringing-moldova-one-step-closer-towards-carbon-free-economy> (accesat la 04.08.2024)
Ministerul Energiei, Energiei Regenerabile, <https://energie.gov.md/ro/content/energie-regenerabila>; anre.md (accesat la 04.08.2024).
⁷⁰ Ministerul Energiei, Energie Regenerabilă <https://energie.gov.md/ro/content/energie-regenerabila> (accesat la 04.08.2024).

dezvolta sectorul energetic.⁷¹ Proiectele includ modernizarea rețelei electrice, îmbunătățirea interconexiunilor transfrontaliere și sprijinirea proiectelor de energie regenerabilă.

6.2.3. Importurile de energie

În mod tradițional, Moldova s-a bazat foarte mult pe gazele naturale rusești, furnizate prin Ucraina. Conflictul în curs dintre Rusia și Ucraina a perturbat rutele de aprovizionare și a creat incertitudine cu privire la fiabilitatea aprovizionării cu gaze rusești. Ponderea importurilor nu s-a modificat semnificativ din cauza lipsei de resurse interne. Cu toate acestea, în fața unei crize energetice și a întreruperii aprovizionării, Moldova a trebuit să facă schimbări semnificative pentru a diversifica sursele și a implementa mecanisme de protecție.

În octombrie 2021, Moldova s-a confruntat cu o criză semnificativă de aprovizionare cu gaze⁷², când contractul țării cu Gazprom a expirat, iar negocierile pentru un nou contract au stagnat. Moldova a înregistrat o reducere a livrărilor de gaze, ceea ce a dus la declararea stării de urgență și la măsuri urgente pentru asigurarea aprovizionării alternative, inclusiv a gazelor naturale din România și din alte surse europene. Criza a fost în cele din urmă rezolvată printr-un nou acord contractual cu Gazprom la sfârșitul lunii octombrie 2021. Cu toate acestea, începând cu 1 octombrie 2022, Gazprom a redus volumele către Moldova cu 30%.⁷³ Începând cu decembrie 2022, Gazprom livra gaze naturale doar Transnistriei. La rândul său, Transnistria livra energie electrică produsă de centrala de la Cuciurgan de pe malul drept al Nistrului. Moldova a trebuit să se adapteze rapid și să implementeze mecanisme de cumpărare a gazelor naturale din surse noi. Astfel, începând cu anul 2022, operatorul de stat din Republica Moldova, Energocom, și-a dezvoltat competențele și a primit sprijin financiar pentru comercializarea produselor energetice pentru sectorul energetic moldovenesc, în primul rând gaze naturale, precum și pentru crearea de rezerve de gaze naturale pentru fiecare perioadă de iarnă stocate în România și Ucraina.⁷⁴ În 2023, malul drept al Moldovei a importat gaze naturale de pe piața europeană deschisă. Gazele naturale reprezintă aproximativ 70% din totalul importurilor nete. A doua poziție a importurilor este reprezentată de produsele petroliere cu peste 27% din totalul importurilor și de cărbune cu 2% din totalul importurilor. Energia electrică și alte produse au o pondere minoră în totalul importurilor.

⁷¹ O foaie de parcurs pentru reformele pieței energetice a fost convenită și sprijinul pentru Moldova a fost reafirmat de Comisia Europeană în cadrul celui de-al 5-lea Dialog la nivel înalt privind energia UE-Moldova https://www.eeas.europa.eu/delegations/moldova/roadmap-energy-market-reforms-agreed-and-support-moldova-reaffirmed-european-commission-5th-eu_en?s=223 . (accesat la 04.08.2024).

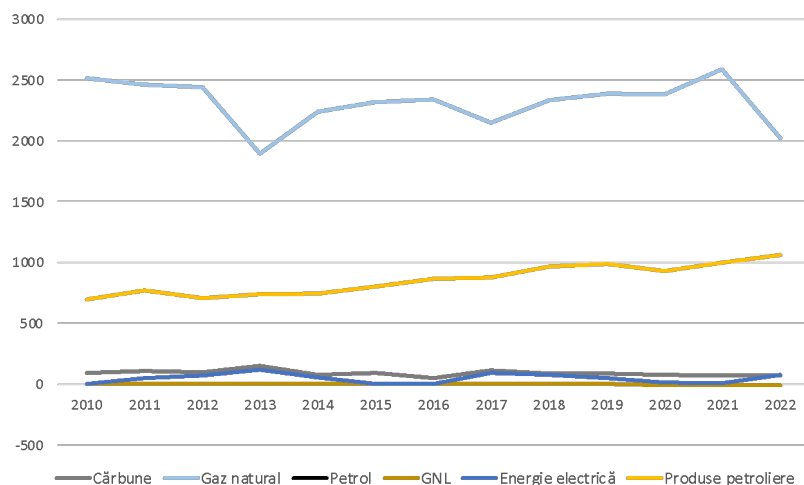
⁷² Parlamentul European, Criza energetică din Republica Moldova, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-004826_RO.html . (accesat la 04.08.2024).

⁷³ Europa Liberă, Gazprom reduce livrările în Moldova cu 30%, începând cu 1 octombrie <https://moldova.europalibera.org/a/gazprom-reduce-livr%C4%83rile-%C3%AEn-moldova-cu-30-de-la-1-octombrie-chi%C8%99in%C4%83ul-va-acoperi-diferen%C8%9Ba-din-rezerve-sau-achizi%C8%9Bii-noi/32060579.html> . (accesat la 04.08.2024).

⁷⁴ IPN, Agenția de Presă, Energocom a obținut licența de la ANRE România și poate cumpăra gaze naturale de pe piața românească https://www.ipn.md/ro/energocom-a-obtinut-licenta-la-anre-romania-si-poate-7966_1092551.html . (accesat la 04.08.2024).

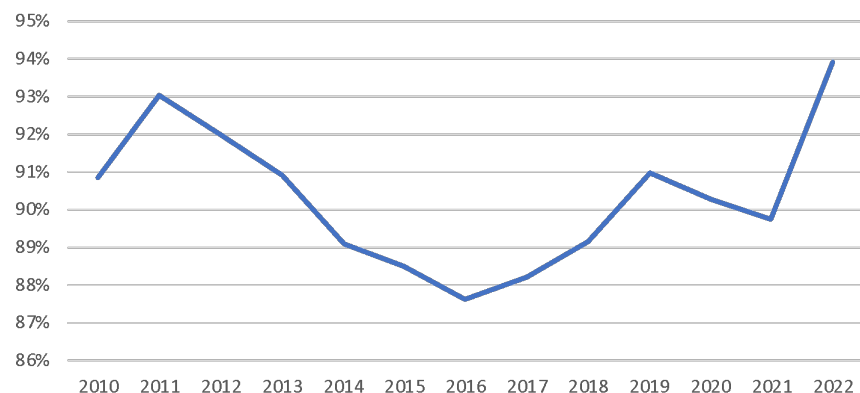
Ponderea importurilor în aprovizionarea totală cu energie este de 94%. Aprovizionarea proprie este asigurată în principal de biocombustibili și deșeuri agricole.

Figura 43. Importurile nete de energie în funcție de sursa de energie, ktep

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

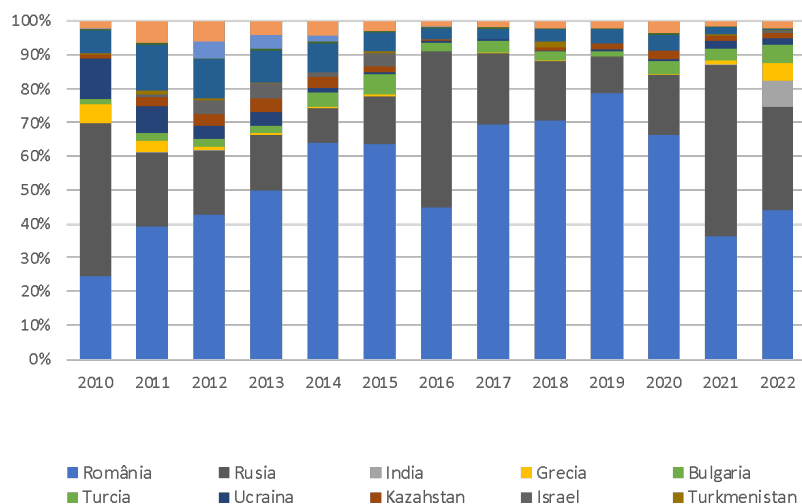
Figura 44. Ponderea importurilor în aprovizionarea cu energie

Sursa: Agenția Internațională pentru Energie, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

Importurile majore de carburanți provin din România și Rusia. Din 2016, aceste două țări au aprovizionat Moldova cu peste 80% din totalul importurilor sale de combustibil. Unele importuri sunt realizate din Turkmenistan, Kazahstan, Belarus și Ucraina, dar volumul a scăzut de la 25% din totalul importurilor în 2011 la 6-7% în 2020-2023. Alte țări partenere notabile sunt Germania, Austria, Bulgaria, Grecia și Israel, dar din 2016, acestea au reprezentat mai puțin de 5% din totalul importurilor de combustibil în Moldova. (Figura 45)

Figura 45. Evoluția importurilor de produse combustibile pe țări în perioada 2010-2022, %

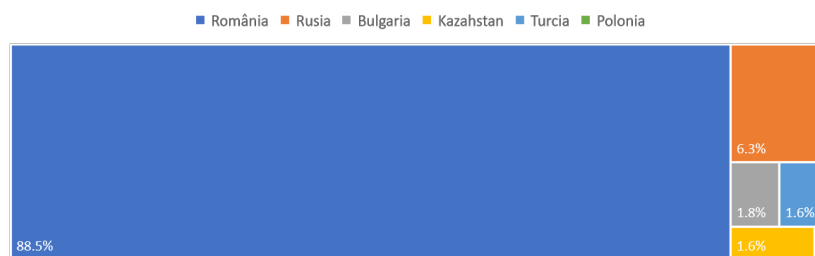

Sursa: Banca Mondială,

https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MDA/StartYear/2010/EndYear/2021/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-TRD-VL/Partner/BY-COUNTRY/Product/27-27_Fuels#

Produsele petroliere (benzină, motorină, GNL) sunt importate 100% în Moldova au diverse surse de import (Figura 46), România fiind pe primul loc (88,5% din volumul total al importurilor de produse petroliere în 2022). Benzina este 100% importată din România. Motorina este importată în proporție de 84,4% din România și 8% din Rusia. GNL este importat în proporție de 64,4% din România și 19,9% din Kazahstan. Alte țări au contribuții minore la importurile de produse petroliere.

Figura 46. Importul de produse petroliere pe țări în 2022, %

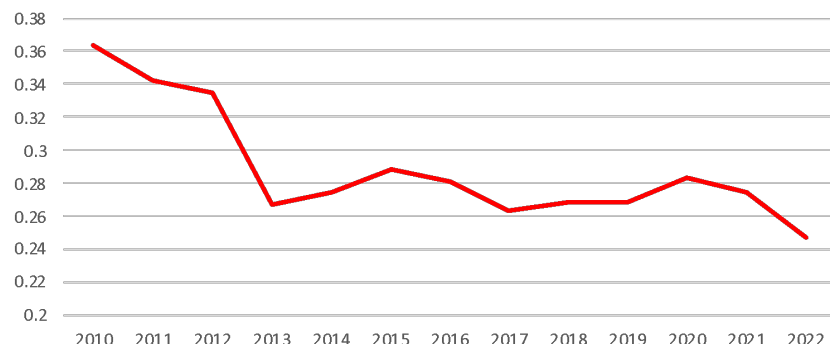
Sursa: Agenția Națională pentru Reglementarea Energetică a Republicii Moldova anre.md, Biroul Național de Statistică bns.md, calcul realizat de autori.

6.3. Energia din surse regenerabile: dezvoltare și potențial

CO2 raportat la PIB a scăzut începând cu 2010 (figura 47), dar acest lucru s-a datorat mai degrabă creșterii PIB-ului în sectoarele cu consum redus de energie. Structura producției de energie din surse regenerabile nu s-a modificat semnificativ în perioada analizată. Principala sursă de surse

regenerabile de energie rămâne biomasa (deșeuri agricole și lemn de foc), utilizată în principal pentru încălzire.

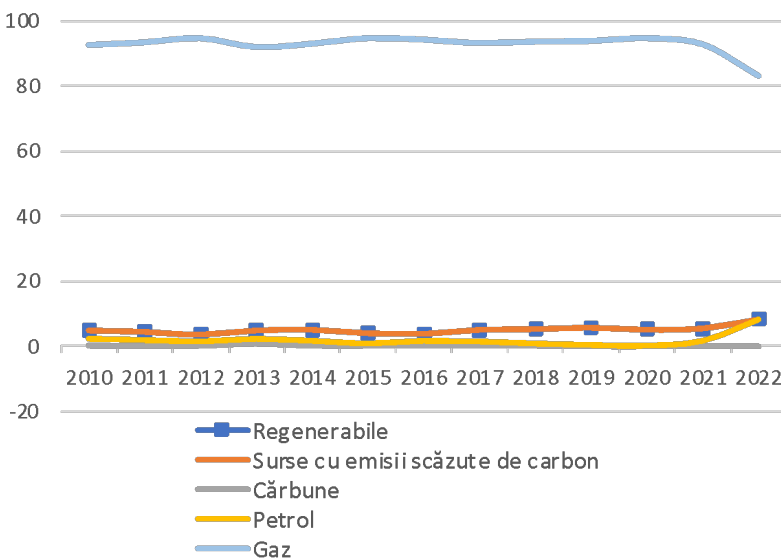
Figura 47. Emisii de CO2 raportat la PIB (PPP 2015), kg CO2 / USD din PIB

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

În 2022, doar 5,4% din producția de energie electrică provenea din hidroenergie. Noile programe guvernamentale stimulează investițiile în producția de energie fotovoltaică, eoliană și biogaz,⁷⁵ iar toate aceste surse au crescut la 4,1% din producția internă de energie electrică (Figura 48). În 2022, toate sursele regenerabile de energie au reprezentat 9,6 % din producția totală de energie electrică internă.

Figura 48. Ponderea surselor regenerabile de energie, a surselor cu emisii scăzute de CO2 și a combustibililor fosili în producția de energie electrică, %

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

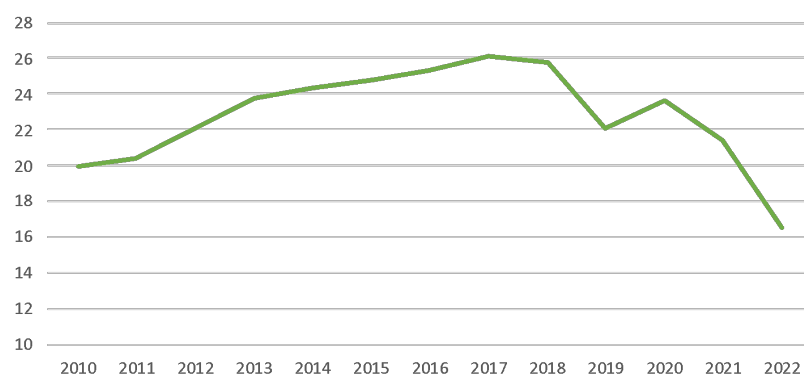
⁷⁵ PNUD, Programul de Dezvoltare cu Emisii Reduse a fost aprobat

<https://www.undp.org/moldova/press-releases/low-emissions-development-programme-was-approved-bringing-moldova-one-step-closer-towards-carbon-free-economy> (accesat la 04.08.2024)

Ministerul Energiei, Energiei Regenerabile <https://energie.gov.md/en/content/renewable-energy> . (accesat la 04.08.2024).

Ponderea energiei din surse regenerabile moderne în consumul final de energie a crescut de la 20 % în 2010 la aproape 24 % în 2020 (figura 49). Cu toate acestea, combustibilii din biomasă reprezintă peste 95 % din totalul surselor regenerabile. Energia regenerabilă de pe piața energiei electrice a reprezentat 27% din capacitatea instalată a Moldovei în 2022 (101 MW eolian, 16 MW hidroenergetic, 19 MW solar și 12 MW biomasă). Gazele naturale au dominat cu o capacitate de peste 400 MW în 2022. Ministerul Energiei din Moldova a planificat lansarea licitațiilor pentru 165 MW de proiecte de energie regenerabilă la scară largă în aprilie 2024.⁷⁶ Cea mai mare parte a capacității oferite va fi rezervată pentru proiecte eoliene (105 MW), în timp ce capacitatea rămasă (60 MW) va fi rezervată pentru proiecte solare fotovoltaice. Conform programului Ministerului, ofertele urmau să fie acceptate până în iulie 2024. Ofertanții selectați vor semna contracte cu preț fix pe 15 ani. În prezent, Moldova sprijină proiectele regenerabile prin facturare netă (pentru micii producători cu instalații de autoconsum, începând cu 1 ianuarie 2024) și tarife fixe pe 15 ani pentru proiectele solare fotovoltaice și eoliene, cele mari (parcuri solare fotovoltaice de peste 1 MW și parcuri eoliene de peste 4 MW) fiind atribuite prin licitații.⁷⁷

Figura 49. Ponderea energiei din surse regenerabile (surse regenerabile moderne) în consumul final de energie, %

Sursa: Agenția Internațională a Energiei, <https://www.iea.org/data-and-statistics>

6.4. Politici și perspective energetice

Prioritățile politicii energetice a Moldovei au fost modelate de mai mulți factori-cheie: lipsa resurselor de combustibili fosili și dependența sa de importurile de energie, eforturile de diversificare a surselor de energie și impulsul către energie durabilă și regenerabilă. Iată principalele priorități ale politicii energetice actuale a Moldovei:⁷⁸

Securitatea și diversificarea energetică:

⁷⁶ Ministerul Energiei, Ministerul Energiei a organizat o nouă rundă de consultări publice cu potențialii investitori cu privire la documentația de licitație pentru construcția a 165 MW de energie regenerabilă <https://energie.gov.md/en/content/ministry-energy-organized-new-round-public-consultations-potential-investors-tender> . (accesat la 04.08.2024).

⁷⁷ Organizația Națiunilor Unite Moldova, Câtă energie regenerabilă există în Moldova și câtă ar putea fi? <https://moldova.un.org/en/256312-how-much-renewable-energy-there-moldova-and-how-much-could-it-be> (accesat la 04.08.2024).

⁷⁸ Ministerul Energiei, Programe, Planuri și Strategii <https://energie.gov.md/ro/content/programe-planuri-si-strategii>(accesat la 04.08.2024).

- Reducerea dependenței de importurile de energie, în special din Rusia, prin diversificarea surselor și rutelor de aprovizionare cu energie.
- Îmbunătățirea infrastructurii energetice pentru a asigura livrarea securizată a resurselor energetice din diferite țări partenere, în special construcția de linii de interconectare electrică de înaltă tensiune cu România.
- Îmbunătățirea siguranței resurselor energetice, a mecanismelor de stocare și a nivelului rezervelor.

Dezvoltarea energiei regenerabile:

- Promovarea utilizării surselor regenerabile de energie, cum ar fi energia eoliană, solară, biogazul și biomasa, pentru a reduce emisiile de gaze cu efect de seră și dependența de combustibilii fosili, asigurând mecanisme atractive pentru sursele regenerabile distribuite.
- Implementarea politicilor și stimulentei pentru atragerea investițiilor în proiecte de energie regenerabilă.

Eficiență energetică:

- Îmbunătățirea eficienței energetice în diverse sectoare, inclusiv servicii rezidențiale, industriale și publice, pentru a reduce consumul total de energie și operaționalizarea Fondului pentru eficiență energetică.
- Modernizarea infrastructurii și implementarea tehnologiilor de economisire a energiei pentru a spori eficiența în producția, transportul și distribuția energiei, în special a sistemelor de încălzire centralizată.

Reforme instituționale și de reglementare:

- Alinierea cadrului național de reglementare în domeniul energiei la standardele și directivele UE, ca parte a angajamentului Republicii Moldova în cadrul Tratatului de constituire a Comunității Energetice.
- Consolidarea capacității și independenței organismelor de reglementare pentru a asigura piețe ale energiei echitabile și transparente prin politici și mecanisme adecvate.

Liberalizarea pieței:

- Continuarea liberalizării piețelor de energie electrică și gaze pentru a promova concurența și a îmbunătăți calitatea serviciilor pentru consumatori.
- Încurajarea participării sectorului privat și a investițiilor în sectorul energetic.

Digitalizare și automatizare

- Implementarea contorizării inteligente și a tarifelor pe bază de ore.
- Transmiterea automată a datelor și îmbunătățirea interoperabilității între operatorii din sectorul energetic
- Crearea boxei de mesaje de inovare pentru dezvoltarea sectorului energetic.

Atenuarea schimbărilor climatice:

- Dezvoltarea și punerea în aplicare a strategiilor de reducere a emisiilor de carbon în conformitate cu acordurile internaționale privind clima, cum ar fi Acordul de la Paris.
- Promovarea adoptării tehnologiilor și practicilor de energie curată pentru a sprijini obiectivele de dezvoltare durabilă.

Cooperare regională:

- Participarea la inițiative și proiecte energetice regionale pentru a consolida cooperarea și integrarea cu țările vecine și cu UE.
- Valorificarea parteneriatelor regionale pentru a îmbunătăți securitatea energetică și a atinge obiectivele comune în materie de energie și mediu.

Aceste priorități reflectă eforturile Moldovei de a construi un sistem energetic mai rezilient, mai durabil și mai integrat. Aflată sub presiunea crizei energetice și a efectelor războiului, Moldova a făcut pași importanți pentru promovarea politicilor, dar și pentru obținerea de rezultate în ceea ce privește sustenabilitatea, eficiența și securitatea sectorului energetic. După 2022, pentru prima dată, Rusia și regiunea separatistă transnistreană susținută de Rusia au pierdut pârgăhia energetică folosită pentru a oprima cetățenii și autoritățile Republicii Moldova.

Proiecte majore axate pe implementarea obiectivelor strategice în sectorul energetic:

- Republica Moldova a primit finanțare de la Banca Mondială pentru construcția unei linii electrice aeriene de 400 kV Vulcănești-Chișinău. 70 de milioane USD au fost aprobate în mai 2019, iar în prezent lucrările de construcție sunt în plină desfășurare.⁷⁹
- Banca Mondială are operațiuni extinse de politici de dezvoltare în Moldova și oferă sprijin bugetar direct pentru reformele politice și instituționale. Astfel, suportul bugetar este de 159,24 milioane USD aprobat la 2 iunie 2022 și 43,76 milioane USD din fonduri de grant aprobate la 2 decembrie 2022, care urmăresc să contribuie la atenuarea impactului economic al invaziei Rusiei în Ucraina, menținând în același timp impulsul pe agenda pe termen lung. Programul, printre altele, include măsuri de sporire a eficienței energetice în Moldova.⁸⁰
- În iunie 2020, a fost aprobată suma de 100 de milioane de dolari pentru finanțarea investițiilor într-una dintre cele mai importante instalații de producție de energie termică și electrică din Moldova pentru optimizarea producției de căldură și energie prin instalarea de noi unități de cogenerare și creșterea puterii totale de generare a energiei electrice la 55 MW.⁸¹
- Ministerul Energiei a înființat Fondul pentru Eficiență Energetică și a reformat fosta Agenție pentru Eficiență Energetică în Centrul Național pentru Energie Durabilă, sporind competențele și capacitățile de a dezvolta și implementa programe de creștere a rezilienței

⁷⁹ Banca Mondială <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/4beaf80e51c27e4b5395639c1019af8d-0080012023/original/WB-Moldova-Portfolio-Brochure-May-05-2023.pdf> pagina 13 (accesat la 04.08.2024)

⁸⁰ Banca Mondială <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/4beaf80e51c27e4b5395639c1019af8d-0080012023/original/WB-Moldova-Portfolio-Brochure-May-05-2023.pdf> pagina 5 (accesat la 04.08.2024)

⁸¹ Banca Mondială <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/4beaf80e51c27e4b5395639c1019af8d-0080012023/original/WB-Moldova-Portfolio-Brochure-May-05-2023.pdf> pagina 14 (accesat la 04.08.2024)

în sectorul energetic și a eficienței consumatorilor de energie. Bugetul alocat este estimat la 723 milioane lei pentru trei ani.⁸²

- În februarie 2024, Guvernul Republicii Moldova a desemnat "Operatorul Pieței de Energie M" SRL (OPEM), filială a OPCOM, România, ca operator al pieței de energie. Acesta va facilita crearea unei piețe în sectorul energetic și comercializarea energiei în Moldova – o bază importantă pentru o piață a sectorului energetic bazată pe concurență.⁸³
- Cu suportul PNUD, în iunie 2023 a fost lansat un proiect pilot pentru implementarea contorizării inteligente în Moldova, care va contribui la stimularea procesului de digitalizare în sectorul energetic din Moldova.⁸⁴

Infrastructură

După declanșarea războiului din Ucraina, la 16 martie 2022, Ucraina și Moldova au fost acceptate să intre în ENTSO-E. În consecință, Moldova a primit imediat acces la energie electrică pe piața europeană, în primul rând din România, prin interconectarea spre sud prin Isaccea și prin partea de nord spre Dnestrovskaia prin Ucraina. Mai este nevoie de creșterea rezilienței rețelei electrice și de finalizarea construcției liniei electrice Chișinău-Vulcănești-Isaccea de 400kV care va evita nodul de interconectare Cuciurgan din Transnistria. O linie suplimentară de înaltă tensiune este planificată să fie construită între Bălți și Suceva în România. Sistemul de conducte de înaltă presiune pentru gaze naturale este suficient în această etapă. Moldova are 4 interconexiuni, dintre care 3 sunt în afara controlului regimului separatist din Transnistria.

Aprovizionarea cu energie

Deoarece Gazprom a redus dramatic aprovizionarea cu gaze naturale a Moldovei, în prezent aprovizionarea cu gaze natural de la acest furnizor (Gazprom) este oferită doar Transnistriei. Moldova a dezvoltat capacități instituționale și mecanisme de comercializare a gazelor naturale și a energiei electrice pe piața europeană. De asemenea, pentru prima dată, compania de stat, Energocom, cu sprijinul UE și BERD, a creat rezerve de gaze naturale stocate în România și Ucraina pentru sezonul de iarnă 2022-2023. Cu excepția surselor interne de producție de energie electrică, principalul furnizor rămâne centrala electrică de la Cuciurgan cu sediul în regiunea separatistă. Cu toate acestea, Moldova are capacitate deplină de a comercializa și de a livra energie din Ucraina și România, dacă este necesar.

Eficiență energetică și surse regenerabile

Moldova are un angajament internațional puternic pentru îmbunătățirea eficienței energetice, reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră și decarbonizarea economiei. Intensitatea energetică în Moldova este de 3,4 ori mai mare decât intensitatea energetică medie în țările UE, ceea ce înseamnă că mai esteloc pentru îmbunătățirea eficienței energetice.

Republica Moldova și-a asumat obiectivul de a atinge neutralitatea carbonului până în 2050, prin adoptarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Durabilă până în 2030 și a Planului

⁸² Ministerul Energiei <https://energie.gov.md/ro/content/fondul-de-eficienta-energetica-sectorul-rezidential-va-avea-un-buget-de-cel-putin-723> (accesat la 04.08.2024)

⁸³ Guvernul Republicii Moldova <https://gov.md/en/node/47907> (accesat la 04.08.2024)

⁸⁴ Ministerul Energiei <https://energie.gov.md/en/content/energy-ministry-has-launched-pilot-program-install-smart-meters-electricity-0> (accesat la 04.08.2024)

Național Integrat privind Energia și Schimbările Climatice pentru perioada 2021-2030. De asemenea, Republica Moldova este semnatară a Acordului de la Paris și a depus Contribuția Stabilită la Nivel Național, în care se angajează să reducă emisiile de gaze cu efect de seră cu cel puțin 70% până în 2030, comparativ cu nivelul din 1990.

Pentru a atinge acest obiectiv, Ministerul Energiei a stabilit mai multe priorități, inclusiv dezvoltarea de politici și programe pentru a sprijini eficiența energetică și decarbonizarea în țară. Ministerul Energiei a dezvoltat Fondul pentru Eficiență Energetică,⁸⁵ care este în curs de operaționalizare a mecanismelor de acordare a sprijinului financiar pentru proiectele de promovare a eficienței energetice în clădiri, transport și industrie. Fondul își propune să reducă consumul de energie și emisiile de gaze cu efect de seră prin sprijinirea proiectelor de eficiență energetică.

Dezvoltarea și organizarea licitațiilor de distribuție a capacităților pentru surse regenerabile este o altă direcție strategică importantă pentru decarbonizarea economiei, precum și sustenabilitatea și diversificarea în sectorul energetic. În 2024, Ministerul Energiei a planificat licitarea a 160 MW de capacitate de instalații regenerabile. Republica Moldova își propune să crească ponderea energiei regenerabile în mixul energetic la 40% până în 2030.⁸⁶

⁸⁵ Ministerul Energiei, Legea Eficienței Energetice oferă Ministerului Energiei noi instrumente pentru a realiza și încuraja investițiile în eficiența energetică
<https://energie.gov.md/en/content/energy-efficiency-law-provides-ministry-energy-new-tools-deliver-and-encourage-investment>(accesat la 04.08.2024).

⁸⁶ Ministerul Energiei, Ministerul Energiei a organizat o nouă rundă de consultări publice cu potențialii investitori cu privire la documentația de licitație pentru construcția a 165 MW de energie regenerabilă.
<https://energie.gov.md/en/content/ministry-energy-organized-new-round-public-consultations-potential-investors-tender>(accesat la 04.08.2024).

7. Surse de vulnerabilitate și factori de risc în Moldova

7.1 Situația macroeconomică

În ultimii ani, creșterea economică a Moldovei a încetinit din cauza provocărilor interne, a scăderii competitivității și a șocurilor externe. În timp ce în perioada 2004-2013 creșterea economică a constituit 4,6% pe an, în perioada 2014-2023 creșterea medie anuală a constituit doar 2,2%. Încetinirea a fost determinată de factori interni și externi, cum ar fi creșterea bazei de comparație, scăderea populației, fenomene meteorologice extreme (în principal secete), dar și șocuri externe din 2020 - pandemia de COVID-19, inflația globală galopantă și agresiunea militară rusă brutală și nejustificată în Ucraina. Ca urmare a perpetuării constrângerilor interne împreună cu creșterea incertitudinii și a riscurilor de securitate în regiune, 2023 a fost primul an din ultimele două decenii în care economia moldovenească nu și-a revenit complet din recesiunea din anul precedent (în 2023, economia Moldovei a avut performanțe slabe, cu o creștere economică modestă de doar 0,7%, după o scădere de -5,0% în 2022).

Tensiunile geopolitice, în special războiul în curs din Ucraina, au provocat perturbări semnificative ale rutelor comerciale și costuri logistice crescute pentru Moldova. Această instabilitate geopolitică introduce o incertitudine economică considerabilă și are un impact negativ asupra activităților comerciale. În plus, dependența puternică a Moldovei de energia importată prezintă riscuri substanțiale. Această dependență face ca țara să fie vulnerabilă la volatilitatea prețurilor și la întreruperile aprovizionării, care pot avea un impact grav asupra economiei sale. În plus, performanța economică a Moldovei este strâns legată de situația economică a principalilor săi parteneri comerciali, în primul rând UE. Recesiunile economice sau instabilitatea din aceste regiuni pot duce la scăderi semnificative ale veniturilor din export ale Moldovei și ale stabilității economice generale.

Spațiul fiscal limitat al Moldovei este o slăbiciune internă critică. Aceasta subminează investițiile publice și afectează capacitatea Guvernului de a răspunde provocărilor economice și de a contribui la creșterea pe termen lung. În plus, sectorul financiar subdezvoltat nu are profunzimea și eficiența necesare pentru a susține o creștere economică robustă. Intermedierea financiară limitată împiedică alocarea de credite sectoarelor productive. Lipsa cronică de investiții în infrastructură, tehnologie și alte domenii critice inhibă și mai mult diversificarea și creșterea economică, restricționând inovarea și competitivitatea. În plus, Moldova se confruntă cu provocări demografice semnificative, inclusiv o populație în declin și în îmbătrânire, care reduce forța de muncă și reprezintă amenințări pe termen lung pentru creșterea economică durabilă.

Blocajele de infrastructură și subfinanțarea reprezintă o problemă structurală majoră pentru Moldova. Infrastructura inadecvată crește costurile operaționale pentru întreprinderi și reduce competitivitatea generală a economiei. Aceasta afectează sectoare-cheie precum transportul, comunicațiile și utilitățile, împiedicând activitățile economice. O altă problemă semnificativă ține de fragilitatea instituțională. Coordonarea slabă între diferitele documente și instituții strategice duce la o implementare inefficientă a politicilor, subminând eforturile de a obține stabilitate și creștere economică.

Provocările de politică monetară prezintă, de asemenea, riscuri pentru stabilitatea macroeconomică a Moldovei. Eficiența politicii monetare este adesea subminată canalele lungi de transmisie din cauza problemelor structurale de pe piața de capital și piața financiară în general. Aceste probleme afectează capacitatea băncii centrale de a gestiona inflația și de a stimula activitatea economică.

7.2 Sectorul financiar

Deși sectorul financiar din Republica Moldova s-a consolidat considerabil de la fraudă bancară din 2014 și a rămas rezistent la nenumăratele crize din ultimii ani, acesta rămâne expus unor vulnerabilități.

Creșterea ponderii capitalului străin în sectorul bancar a contribuit la îmbunătățirea guvernantei, însă anumite riscuri persistă. După criza bancară, cota de piață a băncilor cu capital străin a ajuns la 68% în 2019, comparativ cu doar 21% în 2013. Deși acest lucru a contribuit la eliminarea guvernantei opace, în continuare există un risc, deși redus, de deteriorare a bunelor practici în materie de competență și onorabilitate (fit-and-proper), mai ales în contextul litigiilor inițiate de foștii acționari și al vulnerabilităților legate de corupție. Totodată, având în vedere că o parte semnificativă a investițiilor în băncile moldovenești provine din instituții bancare din Europa Centrală și de Est, băncile sunt expuse la eventuale evoluții negative din țările de origine ale investitorilor.

Deși instituțiile financiare non-bancare s-au extins, băncile comerciale continuă să dețină o poziție dominantă, reprezentând aproximativ 90% din activele sectorului financiar. Sectorul bancar este extrem de concentrat, activele primelor 5 bănci constituind 86% din total. Un nivel ridicat de concentrare se regăsește și în sectorul asigurărilor: primele 5 companii de asigurări controlează 80% din activele totale și 75% din volumul primelor brute subscrise. În continuare, sectorul asigurărilor rămâne foarte dependent de produsele de asigurare obligatorie.

Deși sectorul bancar este bine capitalizat și dispune de suficiente lichidități, intermedierea financiară rămâne scăzută, chiar dacă creditele bancare aproape s-au dublat din 2016, în timp ce împrumuturile oferite de organizațiile de creditare non-bancară s-au triplat. Aceasta se explică printr-o aversiune înaltă la risc din partea instituțiilor de creditare, cuplată cu incapacitatea sistemului financiar de a oferi finanțare pe termen lung din cauza discrepantei dintre termenul scurt al maturităților depozitelor și termenul mai lung al maturităților necesare pentru a susține creditarea. Aceste aspecte, pe fundalul unei piețe de capital subdezvoltate, cu lipsa oportunităților de investiții, descurajează în continuare intermedierea financiară, care rămâne o provocare structurală pentru dezvoltarea economică.

Sectorul comerțului continuă să beneficieze în mod semnificativ de creditarea bancară, reprezentând constant aproximativ 22% din totalul creditelor acordate în ultimii șase ani. Totuși, creditele pentru construcția/procurarea imobilului au cunoscut o creștere notabilă. Dacă în 2017 creditele ipotecare constituiau doar 8% din totalul creditelor, în 2023 acestea au ajuns la 21%. Creditele pentru construcția/procurarea imobilului rămân o opțiune sigură pentru băncile din Moldova, consemnând un nivel scăzut al creditelor neperformante de doar 2% în 2023, comparativ

cu 15% în agricultură sau 12% în industrie. Totuși, este esențial să se urmărească îndeaproape evoluția acestui sector pentru a preveni dezvoltarea unei posibile bule și pentru a asigura un nivel de îndatorare sustenabil al populației, având în vedere că împrumuturile pe termen lung sunt mai vulnerabile la fluctuațiile dobânzii, iar orice creștere a ratei dobânzii poate crea dificultăți în rambursarea acestora.

În general, sectorul financiar din Moldova rămâne vulnerabil la șocurile externe, în special în ceea ce privește agresiunea rusă și războiul din Ucraina. Aceste vulnerabilități se pot traduce în diferite moduri care ar putea dăuna sectorului financiar, cum ar fi un apetit scăzut pentru investiții și, respectiv, o cerere scăzută de credite sau chiar ieșiri de capital.

7.3 Relațiile economice externe

Moldova este o economie mică și deschisă, ceea ce o face deosebit de vulnerabilă la șocurile și fluctuațiile economice și politice externe. De la independența sa, Moldova a înregistrat întotdeauna deficite de cont curent, cauzate în întregime de balanța bunurilor, în timp ce serviciile, veniturile primare și secundare au înregistrat excedente. Începutul războiului din Ucraina în 2022 a cauzat o înrăutățire a contului curent al Moldovei, determinată în principal de șocurile comerțului extern.

În prezent, circa două treimi din exporturile de mărfuri ale Moldovei merg către UE, în timp ce dependența de piețele estice a scăzut. Cu toate acestea, una dintre principalele vulnerabilități ale comerțului exterior al Moldovei – dependența excesivă de un număr mic de piețe – persistă și astăzi. Dacă în trecut exporturile Moldovei erau excesiv concentrate pe Rusia, atunci astăzi rolul principalei piețe de export aparține României, către care au fost direcționate 35% din exporturile de mărfuri în 2023. În ultimii ani, exporturile de mărfuri au devenit și mai puțin diversificate geografic, ponderea României continuând să crească. Diversificarea exporturilor în ceea ce privește produsele este, de asemenea, limitată, iar sofisticarea tehnologică a exporturilor este scăzută. Cea mai mare categorie de export a Moldovei este cea a produselor agricole și alimentare – 43% în 2023, urmată de mașini și echipamente (în principal fire și cabluri după prelucrare) – 18%, produse minerale (în principal reexporturi de combustibili) – 12% și textile (în principal îmbrăcăminte după prelucrare) – 9%.

Pe de altă parte, rolul serviciilor în comerțul exterior al Moldovei este în creștere. Moldova este exportator net de servicii, iar excedentul serviciilor a crescut de la 1,1% din PIB în 2009 la 5,4% în 2023. Creșterea exporturilor de servicii a fost determinată în principal de sectorul IT și turism.

După semnarea Acordului de Asociere cu UE în 2014, investițiile directe din țările UE în Moldova au crescut semnificativ. La sfârșitul anului 2023, stocul acumulat de ISD din UE era cu 71% mai mare decât în 2013 și depășea 3 miliarde USD (69 % din stocul total de ISD, inclusiv capital propriu și datorii). În același timp, stocul de ISD din alte țări s-a menținut aproximativ la nivelul anului 2013. Componenta stocului de ISD pe ramuri la sfârșitul anului 2023 arată că activitățile financiare și de asigurări au primit cea mai mare parte din investițiile totale până în prezent (26%), urmate de comerțul cu ridicata și cu amănuntul (20%), industria prelucrătoare

(19%), energie electrică, gaze, alimentare cu apă, gestionarea deșeurilor (18%). Cu o astfel de structură pe ramuri, ISD nu contribuie mult la exporturi sau la promovarea transferului tehnologic. Chiar și în industria prelucrătoare, ISD se concentrează frecvent pe activități cu valoare adăugată scăzută, cum ar fi prelucrarea.

O altă vulnerabilitate este emigrarea, care a început să provoace presiune pe piața forței de muncă. În ultimul deceniu, pe net (luând în considerare atât emigranții, cât și imigranții), Moldova a pierdut aproximativ 25.000 de persoane în vârstă de muncă în fiecare an (1% din populația totală). Într-un sondaj realizat în 2023, 18% dintre angajatori au raportat că nu au putut angaja personalul de care aveau nevoie (16% au raportat acest lucru cu un an mai devreme).

7.4 Energie

Deoarece Moldova are resurse energetice limitate, poate satisface doar o fracțiune (mai puțin de 16%) din cererea totală din surse interne și este puternic dependentă de energia importată, cum ar fi petrolul și gazele. Infrastructura învechită și eficiența energetică scăzută a sectoarelor rezidențial, guvernamental și comercial dăunează intensității energetice și duce la o rată ridicată a sărăciei energetice și un impact negativ asupra performanței economice. Sectorul energetic din Moldova se confruntă cu mai multe **vulnerabilități** care îi afectează stabilitatea și dezvoltarea. Principalele probleme sunt:

1. **Dependența de energia importată:** Moldova se bazează în mare măsură pe energia importată, în special din țările vecine.
2. **Infrastructura îmbătrânită:** O mare parte din infrastructura energetică a Moldovei, inclusiv centralele electrice, liniile de transport și rețelele de distribuție, este învechită și are nevoie de modernizare. Acest lucru poate duce la ineficiențe, costuri de întreținere mai mari și risc crescut de defecțiuni.
3. **Eficiență energetică:** Există provocări legate de eficiența și conservarea energiei. Lipsa tehnologiilor și practicilor moderne și eficiente din punct de vedere energetic poate duce la un consum și costuri mai mari de energie.
4. **Constrângeri financiare:** Moldova se confruntă cu constrângeri financiare care îi limitează capacitatea de a investi în noi proiecte energetice sau de a moderniza infrastructura existentă. Această presiune financiară poate afecta dezvoltarea de soluții energetice durabile și reziliente.
5. **Lipsa diversificării:** Mixul energetic din Moldova nu este foarte diversificat, ceea ce poate fi riscant dacă țara se confruntă cu perturbări ale surselor sale de energie primară. O mai mare diversificare ar putea contribui la atenuarea riscurilor asociate dependenței de o singură sursă de energie.
6. **Impactul asupra mediului:** Impactul asupra mediului al producției și consumului de energie este îngrijorător, mai ales dacă țara se bazează pe tehnologii învechite sau poluante. Tranziția către surse de energie mai curate este crucială pentru sustenabilitatea pe termen lung.
7. **Amenințări la adresa securității cibernetice:** La fel ca multe alte țări, sectorul energetic din Moldova este vulnerabil la atacuri cibernetice care pot perturba operațiunile sau

compromise informații sensibile. Consolidarea măsurilor de securitate cibernetică este esențială pentru a proteja sectorul de potențialele amenințări.

8. Recomandări de politică

Vulnerabilitățile identificate în capitolul 7 ar trebui abordate prin recomandările de politici formulate în continuare.

8.1 Stabilitatea macroeconomică

Pentru a spori stabilitatea macroeconomică și reziliența și pentru a asigura o creștere economică mai durabilă, se propun următoarele recomandări:

1. **Ancoră în integrarea europeană** - Moldova trebuie să rămână pe deplin angajată în procesul de integrare europeană, asigurând progrese rapide în negocierile pe cele 35 de capitole. Acest angajament va contribui la stabilizarea mediului macroeconomic și la creșterea încrederii investitorilor.
2. **Abordare integrată a dezechilibrelor de pe piața forței de muncă** - definirea și punerea în aplicare a unei strategii integrate de gestionare a dezechilibrelor demografice și economice de pe piața forței de muncă. Aceasta include abordarea scăderii forței de muncă și a necorelării competențelor pentru a asigura o creștere economică durabilă.
3. **Îmbunătățirea intermedierei financiare** - aceasta implică abordarea obstacolelor ciclice și structurale din calea accesului la finanțare, promovând astfel schimbări structurale către sectoare cu valoare adăugată mai mare.
4. **Politici economice coerente** - dezvoltarea unor politici economice bine coordonate și coerente pentru a crea un mediu economic stabil și previzibil. Această stabilitate este esențială pentru atragerea investițiilor și stimularea creșterii economice.
5. **Îmbunătățirea climatului de afaceri** - îmbunătățirea mediului de afaceri pentru a stimula antreprenoriatul și a atrage investiții. Aceasta include simplificarea cadrelor de reglementare, îmbunătățirea sistemelor juridice și asigurarea unei guvernante adecvate.
6. **Atragerea investițiilor** – cu accent pe investiții străine ca sursă de capital, tehnologie și acces pe piață. Crearea de stimulente și reducerea barierelor pentru investitori vor contribui la stimularea dezvoltării economice.
7. **Consolidarea capacității de absorbție a asistenței externe** - îmbunătățirea capacității de a utiliza eficient ajutorul extern prin alinierea acestuia la prioritățile naționale de dezvoltare. Acest lucru va asigura că asistența externă contribuie în mod semnificativ la creșterea durabilă.
8. **Pregătirea pentru absorbția fondurilor europene** - dezvoltarea capacității instituționale și a mecanismelor de implementare necesare pentru absorbția eficientă a

fondurilor europene. Această pregătire va facilita utilizarea eficientă a acestor fonduri pentru proiecte de dezvoltare.

9. **Investiții în infrastructură durabilă** – creșterea investițiilor publice în infrastructură durabilă pentru a sprijini creșterea economică pe termen lung. Aceasta include îmbunătățirea transportului, energiei și infrastructurii digitale pentru a spori productivitatea și competitivitatea. Concentrarea pe reducerea cheltuielilor publice curente și pe creșterea cheltuielilor orientate spre investiții, dar și abordarea problemelor cronice de sub-execuție a bugetelor pentru investiții publice.
10. **Reformarea sistemului de justiție** - accelerarea reformelor justiției și a schimbărilor structurale aferente pentru a răspunde așteptărilor societății și pentru a îmbunătăți climatul general de investiții. Un sistem juridic transparent și eficient este esențial pentru stabilitatea și creșterea economică.

8.2 Sectorul financiar

După fraudă bancară, au fost implementate o serie de reforme ample, care au vizat asigurarea stabilității financiare, acționariatului legitim și transparenței. Acest context pozitiv trebuie menținut, cu un angajament ferm din partea băncii centrale de a păstra cerințele prudențiale actuale privind deținerea de acțiuni în sectorul bancar, ca fundament pentru stabilitatea macrofinanciară.

Nivelul scăzut al intermediarii financiare subliniază necesitatea unor eforturi mai bine direcționate spre eliminarea lacunelor din sectorul financiar. Este necesar să se adopte o viziune holistică (cum ar fi o strategie pentru sectorul financiar) care să vizeze toate instituțiile și inițiativele statului, să identifice și să țină cont de barierele pieței și să valorifice finanțarea comercială. Dezvoltarea pieței de capital trebuie văzută ca un instrument de susținere a intermediarii financiare, alternativ creditelor, pentru a rezolva problema nepotrivirii maturității resurselor și pentru a oferi mai multe oportunități de investiții.

Extinderea creditării de către OCN-uri care implementează strategii de afaceri mai agresive trebuie să fie însoțită de măsuri adecvate pentru protecția consumatorilor de produse/servicii financiare. Deși există deja un cadru legislativ privind creditarea responsabilă, este esențial să se asigure o aplicare eficientă a acestuia, având în vedere, totodată, importanța educației financiare a populației, care trebuie considerată o prioritate transversală.

Deși au fost revizuite reglementările și cerințele prudențiale pentru societățile de asigurări, cadrul normative mai urmează a fi dezvoltat pentru a transpune cerințele directivei Solvency II, necesare pentru stabilitatea și eficiența acestui sector. În același timp, având în vedere gradul scăzut de penetrare a serviciilor de asigurare, rămâne esențială dezvoltarea altor segmente ale pieței de asigurări, precum asigurările pentru locuințe, sănătate și viață.

8.3 Relațiile economice externe

Pentru a reduce deficitul de cont curent, Moldova trebuie să sporească competitivitatea atât din punctul de vedere al costurilor, cât și al calității. Pentru a face acest lucru, este nevoie de investiții mai mari în producția locală de energie regenerabilă și de creșterea eficienței energetice, deoarece energia este unul dintre principalii factori determinanți ai costurilor. Este necesară dezvoltarea transportului internațional de mărfuri pentru a reduce barierele logistice în calea exportului. Potențialul unor piețe noi, de asemenea, ar trebui explorat. Moldova ar putea beneficia de pe urma intensificării relațiilor economice cu țările identificate în prezentul raport cu care există un grad înalt de complementaritate comercială (structura exporturilor Moldovei coincide în mare măsură cu structura importurilor acestor țări). Ar trebui să se pună un accent deosebit pe atragerea ISD capabile să stimuleze transferul tehnologic pentru a crește productivitatea și sofisticarea bunurilor fabricate. În afară de creșterea productivității, necesară pentru a putea majora salariile, trebuie îmbunătățite serviciile publice și fortificată securitatea, pentru a reduce emigrarea forței de muncă. Trebuie continuate programele de asistență socială, ținută pe cei mai vulnerabili, pentru a atenua impactul social al creșterii costului energiei importate și al scăderii remiterilor.

8.4 Sectorul energetic

Politica energetică a Moldovei necesită o abordare cuprinzătoare, inclusiv investiții în infrastructură modernă și energie regenerabilă, asigurarea aprovizionării cu energie, diversificarea surselor de energie, îmbunătățiri de reglementare, digitalizarea sectorului, implementarea tehnologiilor de rețea inteligentă și sporirea eficienței și securității energetice.

Diversificarea energetică și independența sunt necesare pentru a reduce dependența de importurile de energie:

- **Diversificarea surselor de energie:** Creșterea ponderii energiei regenerabile în mixul energetic prin investiții în energie solară, eoliană, hidroelectrică și biomasă. Implementarea unui proiect de energie atomică ar trebui, de asemenea, luată în considerare necesitatea de diversificare a surselor de energie.
- **Dezvoltarea conectivității energetice regionale:** Consolidarea legăturilor energetice ale Moldovei cu UE prin finalizarea interconexiunilor cu statele membre UE vecine (România). Aceasta include finalizarea interconectării rețelei electrice cu România.
- **Modernizarea rețelei și rețelele inteligente:** Modernizarea rețelei electrice învechite a Moldovei cu tehnologii avansate, cum ar fi contoare inteligente, senzori și automatizarea rețelei pentru a îmbunătăți eficiența energetică, a reduce pierderile de transport și a optimiza distribuția energiei.

Îmbunătățirea eficienței energetice și a gestionării cererii este necesară pentru a reduce consumul de energie și pentru a promova practici energetice mai durabile în rândul consumatorilor și al industriilor.

- **Standarde și stimulente de eficiență energetică:** standarde stricte de eficiență energetică pentru clădiri, aparate și procese industriale. Introducerea de stimulente financiare pentru gospodării și întreprinderi pentru a investi în tehnologii eficiente din punct de vedere

energetic, cum ar fi izolația, iluminatul cu LED-uri și sistemele de încălzire eficiente din punct de vedere energetic.

- **Campanii de conștientizare publică:** campanii la nivel național pentru a crește gradul de conștientizare cu privire la practicile de eficiență energetică, beneficiile energiei regenerabile și stimulentele guvernamentale pentru tehnologiile de economisire a energiei.
- **Încurajarea eficienței energetice industriale:** stimulente pentru ca industriile să adopte tehnologii eficiente din punct de vedere energetic, cum ar fi cazanele de înaltă eficiență, integrarea energiei regenerabile și sistemele de transformare a deșeurilor în energie.

Promovarea finanțării verzi și a inovării pentru a obține mecanisme de finanțare universale pentru a sprijini tranziția către un sistem energetic mai durabil.

- **Moldova** ar trebui să continue să colaboreze cu programele energetice finanțate de UE și cu alte organizații internaționale, cum ar fi Banca Mondială și Banca Europeană de Investiții, pentru a asigura finanțarea proiectelor de infrastructură energetică, în special în domeniul energiei regenerabile, eficienței energetice și modernizării rețelei.
- **Încurajarea implicării sectorului privat:** Crearea de stimulente pentru participarea sectorului privat la tranziția energetică, în special în producția de energie regenerabilă, prin introducerea de tarife fixe, scutiri fiscale sau acorduri garantate de achiziție de energie.